

PRAVNA HRONIKA

Broj 20 // Godina 10 // Februar 2025. godine

IZLAZI DVA PUTA GODIŠNJE // ISSN 2712-2115

20

23 Doprinos Ustavnog suda BiH
zaštiti ljudskih prava

58 Digitalni dokazi i društvene
mreže: Facebook kao primjer

72 Umjetna inteligencija, digitalni dokazi i
cyber-kriminal: Intervju sa sutkinjom
Mirjanom Lazarovom- Trajkovskom

GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA

Elma Veledar Arifagić

UREDNIŠTVO

Biljana Braithwaite,
Azra Bećirović, Vera Bjelogrić

SARADNICI

Mirela Adžajlić–Hodžić, Mila Antelj,
Edin Čengić, Ermina Dumanjić,
Florence Powell, Catharina Harby,
Emira Hodžić, Amina Hujdur,
Šeila Imamović–Brković, Tanja Miletić,
Nuala Mole, Arben Murtezić,
Florence Powell, Markella Papadouli,
Sevima Sali–Terzić, Minja Trnka,
Duška Tomašević

DIZAJN

Kliker Dizajn – Marko Milićević

LEKTURA I KOREKTURA

Fadila Gušo

IZDAVAČI

Visoko sudsko i tužilačko vijeće
Bosne i Hercegovine (Sarajevo),
The AIRE Centre (London)

Online publikacija: ISSN 2712-2115

Print publikacija: ISSN 2712-2107

Izdavanje ovog časopisa finansira Vlada
Ujedinjenog Kraljevstva. Međutim, u
njemu izneseni stavovi ne odražavaju nužno
politiku Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.

Uvod

Poštovani čitaoci i čitateljke,

Sa velikim zadovoljstvom predstavljamo vam dvadeseti, jubilarni broj „Pravne hronike“, publikacije koja je u proteklih deset godina postala prepoznatljiva po širenju informacija o aktuelnoj praksi evropskih sudova i praksi najviših sudova u Bosni i Hercegovini. Pored toga, ovaj značajan jubilej govori o kontinuiranom radu AIRE Centra ne samo na prikupljanju i predstavljanju ključnih recentnijih sudskih odluka, često sa stručnim komentarima, već i na upoznavanju stručne javnosti sa drugim aktivnostima evropskih i sudova u Bosni i Hercegovini. Takav rad AIRE Centra odvijao se putem projekata Visokog i sudskog tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine i programa obuka centara za edukaciju sudija i tužilaca oba entiteta u Bosni i Hercegovini, čime se doprinosilo većoj transparentnosti rada sudova u Bosni i Hercegovini.

Zbog tih razloga, u ovom broju „Pravne hronike“ podsjećamo na neke od tema koje su bile u fokusu rada AIRE Centra, nevladine organizacije posvećene jačanju vladavine prava i promociji ljudskih prava, u kojem su predstavljene određene publikacije, kao poseban prilog, koje su rezultat kontinuiranih projekata i uloženi napora u usklađivanje standarda pravosudnih sistema Zapadnog Balkana sa evropskim standardima. Predstavljene publikacije obrađuju teme kao što su evropsko pravo o azilu, praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), oduzimanje nezakonito stečene imovine, posebne istražne radnje, utjecaj pandemije COVID-19 na ljudska prava, rodna ravnopravnost i femicid, te zaštita životne sredine. U okviru predstavljenih publikacija poseban fokus stavljen je na edukaciju pravnih stručnjaka i institucija o međunarodnim standardima, praktičnim vodičima i smjernicama za primjenu evropskih konvencija i sudske prakse. Ta stručna dokumentacija

naglašava važnost transparentnosti rada sudova, prenosa znanja i harmonizacije praksi kako bi se osigurale održivost pravosudnih reformi i promocija ljudskih prava.

Vraćajući se na konkretne teme ovog broja „Pravne hronike“, u ovom broju posebno izdvajamo intervju sa sutkinjom Mirjanom Lazarovom-Trajkovskom, bivšom sutkinjom Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu i sutkinjom Vrhovnog suda Sjeverne Makedonije, o temi umjetne inteligencije, digitalnih dokaza i *cyber*-kriminala. Naime, fokus ovogodišnjeg Osmog Pravosudnog foruma za Bosnu i Hercegovinu bio je na harmonizaciji sudske prakse u procesuiranju predmeta organizovanog kriminala i korupcije s posebnim naglaskom na izazove koje donose nove tehnologije. Sutkinja Lazarova-Trajkovska podijelila je svoje iskustvo i uvide u najčešće izazove s kojima se suočavaju pravosudni, istražni i policijski organi pri procesuiranju krivičnih djela povezanih s novim tehnologijama, uključujući *cyber*-kriminal, ali i (zlo)upotrebu tehnologija za počinjenje krivičnih djela poput „pranja novca“, trgovine oružjem i narkoticima.

Neizostavni dio ove publikacije jeste članak koji sadrži odabrane presude ESLJP koje su značajne za jurisprudenciju sudova u Bosni i Hercegovini. Ti predmeti se odnose na različita relevantna pitanja, uključujući obaveze države prema maloljetnom tražiocu azila bez pratnje, zahtjev NVO da pristupi informacijama, dijelu prava na slobodu izražavanja, zahtjev podnositeljke predstavke da pristupi informacijama o svom usvojenju i, konačno, mogućnost da se pristupi informacijama u mobilnom telefonu advokata koja otvara pitanja privatnosti i povjerljivog odnosa između advokata i klijenta. U nastavku možete pročitati i stručne komentare o sažecima činjenica i odluka ESLJP iz svih tih predmeta.

Imajući u vidu prethodne razgovore o digitalnim dokazima i društvenim mrežama, u ovom broju publikacije nastavlja se razgovor o toj temi, i to na primjeru Facebooka. Članak daje informacije o tome na koji način informacije sa društvenih mreža mogu pružiti vrijedne dokaze, koristeći metode poput pretraživanja javnog sadržaja, analize metapodataka i istraživanja interakcija, i kako se ti podaci koriste za rekonstrukciju događaja, identifikaciju i uspostavljanje veza među osobama. Kao značajno proizlazi pitanje od čega zavisi njihova pravna prihvatljivost, te koja su ključna pravna i etička pitanja u vezi sa tim procesima.

U okviru redovnog predavljanja prakse najviših sudova u Bosni i Hercegovini, i ovaj broj „Pravne hronike“ donosi novine o razvoju sudske prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Imajući u vidu značaj ovog broja „Pravne hronike“, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, pored redovnog pregleda odluka tog suda, pripremio je i poseban prilog koji ističe doprinos tog suda u zaštiti ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Kao što znamo, odluke tog suda imaju ključan značaj za očuvanje ustavnog poretka i vladavine prava u Bosni i Hercegovini, te Sud svoju praksu zasniva na dosljednoj primjeni konvencijskih standarda i na praksi ESLJP. Primjeri izneseni u tom prilogu predstavljaju jedan mali dio te bogate prakse, koji se posebno fokusiraju na odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine donesene tokom pandemije COVID-19, kao i na predmete koji se odnose na zaštitu prava na ličnu slobodu i sigurnost, te zabranu diskriminacije.

Ovog puta iz prakse Suda Bosne i Hercegovine izabrano je pet odluka iz krivične oblasti za period januar - juni 2024. godine. Predstavljeni predmeti se odnose na situaciju u kojoj je Sud trebalo da odredi po službenoj dužnosti mjeru zabrane radi obezbjeđenja prisustva optuženog, zatim, na zabranu mučenja iz člana 3. EKLJP

prema kojem Sud, na osnovu međunarodnih standarda, utvrđuje šta je mučenje i koje radnje predstavljaju radnju mučenja kao ratnog zločina, te na pitanje ponavljanja postupka u korist optuženog u kontekstu utvrđivanja da li postoji predikatno djelo kao bitan element da se utvrdi da li postoji ili ne postoji krivično djelo „pranje novca“. Pročitajte i na koji način se u praksi Suda Bosne i Hercegovine razmatralo pitanje postojanja pretpostavki da se izruči državljanin BiH, u skladu sa Ugovorom o izručenju između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, kao i kako se tretira zahtjev za povrat privremeno oduzetih predmeta koji lice podnese više puta u toku trajanja krivičnog postupka.

Ovaj broj donosi i novine u jurisprudenciji Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine iz krivične oblasti, koje se odnose na prekoračenje neophodno potrebne odbrane za odbijanje napada kod nužne odbrane, zatim, na propust tužitelja da u prijedlogu za produženje pritvora navede vrijeme za koje predlaže da se pritvor produži, te na pravne kvalifikacije krivičnog djela iz optužnice i na procesne garancije osumnjičenog, optuženog, odnosno povezane osobe iz člana 1. Protokola broj 1 uz EKLJP prilikom odlučivanja o produženju privremene mjere osiguranja, u skladu sa Zakonom o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom. Iz građanske oblasti izdvojeni su predmeti u vezi sa raskidom ugovora zbog promijenjenih okolnosti, te primjenom pravila o teretu dokazivanja i pasivnog držanja suda.

Za ovaj broj „Pravne hronike“ Vrhovni sud Republike Srpske izabrao je šest odluka u kojima su izražena pravna stanovišta o aktuelnim pravnim pitanjima iz krivične i građanske oblasti. Ta pravna pitanja odnose se na napad na sudiju ili javnog tužioca, zatim, na bitnu povredu odredaba krivičnog postupka – povreda prava na odbranu - povreda principa jednakosti u postupanju, na valjanost bjanko-mjenice, te na stjecanje imovine u vanbračnoj zajednici.

Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine izdvojio je četiri odluke, donesene

u prvoj polovini 2024. godine, koje se odnose na pravni interes vlasnika susjednog objekta da u statusu (zainteresirane) stranke sudjeluje u postupku izdavanja odobrenja za građenje, zatim, na troškove postupka osiguravajućeg društva, te na utvrđivanje naknade za izgublenu dobit na ime plodova za izvlaštene sadnice voća u postupku eksproprijacije nekretnina.

U nastavku, uzimajući u obzir novi koncept rada Panela za ujednačavanje sudske prakse koji je prethodno predstavljen, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine je predstavilo usaglašena pravna shvatanja i inicijative za izmjene zakona koje su usvojene na panelima iz građanske i upravne oblasti održanim u prvoj polovini 2024. godine. U prilogu pročitajte detalje o pravnim pitanjima o kojima je postignuto usaglašavanje. S obzirom na planirane sastanke Panela za ujednačavanje sudske prakse na kojima će se raspravljati o temama iz krivične i građanske oblasti, vjerujemo da će te teme biti detaljno predstavljene i dalje.

Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj za „Pravnu hroniku“ posebno je predstavio aktivnosti koje se odnose na brigu

o stjecanju posebnog znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju sudija i tužilaca iz oblasti dječijih prava, prestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite, i to pod nadzorom Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine. Na taj način, putem edukacije i specijalizacije profesionalaca, ta institucija doprinosi zaštiti djece.

S nadom da će vam sadržaj ovog broja „Pravne hronike“ biti zanimljiv, te koristeći ovu posebnu priliku, ističemo da vjerujemo da je prethodni rad ujedno i podsticaj za nastavak zajedničkih aktivnosti na unapređenju širenja informacija o aktuelnoj sudskoj praksi, o daljnjim aktivnostima na promociji ljudskih prava i vladavine prava u Bosni i Hercegovini, te o budućim programima obuka sudija i tužilaca u Bosni i Hercegovini.

Na kraju, zahvaljujemo i svim saradnicima, pravosudnim institucijama i čitaocima za dosadašnji doprinos i povjerenje bez kojih bi spomenute aktivnosti bilo teško kontinuirano provoditi.

Redakcija „Pravne hronike“

Koncept

Časopis *Pravna hronika* je osmišljen u cilju podizanja svijesti o razvoju sudske prakse i ljudskim pravima, a namijenjen je sudijama, tužiocima, advokatima i ostalim pravnim stručnjacima širom zemlje. Pravnici u Bosni i Hercegovini se putem ovog časopisa mogu upoznati s novinama u zakonodavstvu i relevantnoj praksi domaćih sudova kako na državnom, tako i na nivou entiteta.

Pravna hronika, pored toga, sadrži pregled ključnih novina u praksi ESLJP-a i Suda Evropske unije (EU) relevantnih za BiH. Časopis se usredsređuje na kretanja u zakonodavstvu i na praksu domaćih sudova i ESLJP-a, kao i na praksu Suda EU relevantnu za BiH, te nastoji čitaocima upoznati s najnovijim i najznačajnijim novinama u ovoj oblasti.

Izdavanje ovog časopisa ima za cilj i unapređenje primjene EKLJP-a u BiH, te doprinos rješavanju konkretnih problema, utvrđenih u dijelovima Izvještaja o napretku u kojima se Evropska komisija bavi reformama pravosuđa i vladavinom prava.

Časopis također služi kao produžetak redovne obuke koju provode nadležne institucije.

Pravna hronika je osmišljena kao pravni informativni časopis koji uređuju pravni eksperti

Bosne i Hercegovine. Eksperti Visokog sudske i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine i AIRE Centra pružaju aktivnu podršku razvoju ovog časopisa.

U cilju osiguravanja samoodrživosti časopisa autori članaka su pravni savjetnici Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Republike Srpske, te Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Povremeni saradnici časopisa su i drugi pravni stručnjaci i profesori prava. Za samoodrživost ovog časopisa je od presudnog značaja angažman domaćih stručnjaka, jer on, prije svega, ima za cilj da bude u službi potrebe za kontinuiranom edukacijom pravnika iz Bosne i Hercegovine.

Časopis *Pravna hronika* je nastao u okviru projekta kojeg sprovodi AIRE Centar i finansira Ministarstvo vanjskih poslova Ujedinjenog Kraljevstva, s ciljem unaprjeđenja kvaliteta pravosuđa i jačanja vladavine prava u Bosni i Hercegovini za evropske integracije.

Izdavači *Pravne hronike* su Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine i AIRE Centar.

Pravna hronika se objavljuje dva puta godišnje.

Sadržaj

Uvod	3
Koncept	6
Praksa Evropskog suda za ljudska prava tokom 2024. godine	8
Novine u praksi Ustavnog suda BiH	20
Doprinos Ustavnog suda BiH zaštiti ljudskih prava	23
Novine u jurisprudenciji Suda Bosne i Hercegovine	27
Novine u jurisprudenciji Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine	34
Новине у јуриспруденцији Врховног суда Републике Српске	43
Novine u jurisprudenciji Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine	52
Digitalni dokazi i društvene mreže: Facebook kao primjer	58
Revizija specijalističkog programa za maloljetničko pravosuđe	61
Novosti iz Odjela za sudsku dokumentaciju i edukaciju VSTVBiH	65
Umjetna inteligencija, digitalni dokazi i cyber-kriminal: Intervju sa sutkinjom Mirjanom Lazarovom-Trajkovskom	72
Promocija ljudskih prava kroz publikacije AIRE Centra	75

Praksa Evropskog suda za ljudska prava tokom 2024. godine

► Pripremili: Catharina Harby, Florence Powell, Nuala Mole, Markella Papadouli, AIRE Centar

Uvod

U ovom dijelu „Hronike“ proučavamo odabrane presude Evropskog suda za ljudska prava koje su značajne za jurisprudenciju sudova u BiH. Ti predmeti se odnose na raznovrsna relevantna pitanja, uključujući obaveze države prema maloljetnom tražiocu azila bez pratnje, zahtjev NVO da pristupi informacijama, dijelu prava na slobodu izražavanja, zahtjev podnositeljke predstavke da pristupi informacijama o njenom usvojenju i, konačno, mogućnost da se pristupi informacijama u mobilnom telefonu advokaticice koja otvara pitanja privatnosti i povjerljivog odnosa između advokata i klijenta. U tekstu koji slijedi predstavljeni su sažeci činjenica i odluka Evropskog suda za ljudska prava, kao i stručni komentari o svakom predmetu.

Presuda u predmetu O.R. protiv Grčke

(Predstavka broj 24650/19)
Izrečena 23. januara 2024. godine

Činjenice i odluka

Predstavku je podnio O. R., državljanin Avganistana, rođen 1. septembra 2003. godine. Podnosilac je tvrdio da je stigao u Grčku u novembru 2018. godine, kada mu je bilo 15 godina, te da je 24. novembra 2018. godine obavijestio Regionalnu kancelariju za azil u

Pireju da je maloljetnik bez pratnje u Atini i da želi da podnese zahtjev za međunarodnu zaštitu. Regionalna kancelarija za azil u Pireju je 19. decembra 2018. godine registrovala zahtjev za međunarodnu zaštitu i poslala zahtjev tužiocu za maloljetnike u Atini i Nacionalnoj službi za socijalnu solidarnost (EKKA) da mu se dodijeli smještaj. U maju 2019. godine vlasti su mu rezervisale mjesto u centru za prihvatanje maloljetnika bez pratnje u Atini. U tom objektu podnosilac predstavke je boravio do 25. septembra 2019. godine, kada je napustio Grčku i otišao u Berlin.

Podnosilac predstavke je obavijestio vlasti o opasnim uslovima za život od novembra 2018. do maja 2019. godine prije nego što su mu one dodijelile bezbjedan smještaj. Tvrdio je da je tokom zimskih mjeseci bio beskućnik, da je bio prinuđen da više noći provodi napolju, na jednom trgu u Atini, te da je trpio hladnoću i loše vremenske uslove. Pored toga, boravio je u prenatrpanim kućama i bez dozvole u kampu Malakasa, u oba mjesta u prisustvu punoljetnih muškaraca. Podnosilac predstavke je tvrdio da se osjećao posebno nebezbjedno u kampu Malakasa, gdje su ga u dva navrata punoljetni muškarci seksualno uznemiravali. Takođe je tvrdio da nije imao pristup pijaćoj vodi, hrani, grijanju, toploj vodi, niti toaletima usljed čega nije mogao da održava higijenu i da se brine o svom psihičkom zdravlju. Podnosilac predstavke je tvrdio da mu javni tužilac za maloljetnike nije

imenovao stalnog staratelja uprkos činjenici da je bio maloljetnik.

Pozivajući se na član 3. i član 8. Konvencije, podnosilac predstavke se žalio Evropskom sudu za ljudska prava na uslove za život, koje je smatrao neadekvatnim. Posebno je istakao nepostojanje bezbjednog smještaja, osnovnih materijalnih dobara i propust domaćih vlasti da mu obezbijede stalnog staratelja. Sud je napomenuo da postupanje mora da dosegne minimalni nivo surovosti da bi potpalo pod zabranu iz člana 3. Konvencije. Iako je taj minimalni nivo relativan, prilikom razmatranja tog praga surovosti Sud se oslonio na svoje zaključke u presudama u predmetima *M.S.S. protiv Belgije i Grčke*^[1], *Rahimi protiv Grčke*^[2] i *Al. K. protiv Grčke*^[3], koji su se odnosili na krajnje oskudne uslove za život tražilaca azila u Grčkoj. U presudi u predmetu *M.S.S. protiv Belgije i Grčke* Sud je utvrdio da je prag surovosti iz člana 3. Konvencije dosegnut, jer su tražioci azila bili prepušteni sami sebi i jer su živjeli mjesecima na ulici bez pristupa osnovnim materijalnim dobrima.

Sud je smatrao da su te okolnosti i faktori relevantni u tom predmetu. Podnosilac predstavke je prvi put obavijestio grčke vlasti o svojoj ličnoj situaciji i potrebi za adekvatnim smještajem 24. novembra 2018. godine i ostao u kontaktu sa njima. Međutim, u centar za prihvat maloljetnika bez pratnje u Atini smješten je tek 16. maja 2019. godine, skoro šest mjeseci nakon što se prvi put obratio vlastima za pomoć.

Sud je ukazao na složenost zadatka sa kojim su se suočavale domaće vlasti s obzirom na broj maloljetnika bez pratnje koji su ulazili u zemlju, ali je napomenuo da apsolutna priroda člana 3. znači da se, zbog te činjenice, ne može isključiti dužnost države da ispunjava svoje obaveze. Sud je naglasio ozbiljnost situacije u kojoj se našao podnosilac predstavke, koji je bio prepušten

sam sebi, bez pristupa sigurnom smještaju tokom višemjesečnog zimskog perioda. Pored toga, skoro šest mjeseci podnosilac nije imao pristup osnovnim potrepštinama poput hrane, pijaće vode, toaleta ili tople vode. Stoga, Sud je zaključio da je podnosilac predstavke bio u stanju krajnje materijalne oskudice uprkos obavezi grčkih vlasti da mu obezbijede adekvatne materijalne uslove, kako je to izričito predviđeno relevantnim nacionalnim zakonodavstvom kojim je transponovana Direktiva EU o prihvat.

Sud je naveo da su tvrdnje podnosioca predstavke potkrijepljene izvještajem Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i zapažanjima Evropskog komiteta za socijalna prava. Situacija koju je opisao podnosilac predstavke predstavljala je široko rasprostranjenu pojavu u to vrijeme i odražavala je stvarnost mnogih tražilaca azila koji su bili u sličnom položaju. Dalje, kada je riječ o boravku podnosioca predstavke u kampu Malakasa, podnosilac predstavke je 11. februara 2019. godine obavijestio vlasti da se tamo ne osjeća bezbjedno nakon što je bio izložen višestrukim pokušajima seksualnog uznemiravanja. U psiho-socijalnom izvještaju poslatom EKKK 30. aprila 2019. godine potvrđeno je da je podnosilac predstavke zaista u dva navrata bio žrtva seksualnog uznemiravanja od punoljetnih muškaraca u kampu. S obzirom na to da država nije osporila te činjenice, Sud je zaključio da one podrivaju argument da je podnosilac predstavke imao pristup bezbjednim i zdravim uslovima za život. Naprotiv, Sud je smatrao da to otkriva nesigurnost, nestabilnost i fizičke i psihološke deprivacije, koje su vjerovatno negativno utjecale na ugroženo psihičko stanje podnosioca predstavke i koje su podrivale suštinu ljudskog dostojanstva. Sud je, takođe, ukazao na to da vlasti nisu imenovale staratelja podnosiocu predstavke, čime nisu preduzele korake da ispune obaveze koje proistječu iz člana 19. predsjedničkog Ukaza broj 220/2007.

[1] *M.S.S. protiv Belgije i Grčke*, presuda Velikog vijeća izrečena 21. januara 2011, predstavka broj 30696/09.

[2] *Rahimi protiv Grčke*, presuda izrečena 5. aprila 2011, predstavka broj 8687/08.

[3] *Al. K. protiv Grčke*, presuda izrečena 11. decembra 2014, predstavka broj 63542/11.

Zbog tih razloga, Sud nije bio uvjeren da su nadležni organi, koji nisu uspjeli da obezbijede adekvatne uslove za život podnosiocu predstavke, prilagođene njegovim potrebama, tokom posebno dugog perioda od skoro šest mjeseci, učinili sve što se razumno moglo očekivati od njih kako bi ispunili obavezu da pruže brigu i zaštitu podnosiocu predstavke. Zaključke Suda je potkrepljivala činjenica da je podnosilac predstavke bio maloljetnik bez pratnje, koji je tvrdio da je žrtva traumatične porodične istorije, te da se ubrajao u kategoriju najugroženijih članova društva. Od novembra 2018. do maja 2019. godine podnosilac predstavke bio je prepušten sam sebi u okruženju koje nije bilo prilagođeno maloljetnicima u pogledu bezbjednosti, smještaja, higijene ili pristupa hrani i medicinskoj njezi uz neprihvatljiv nivo nesigurnosti. Zbog postupanja nadležnih organa, podnosilac predstavke se našao u nečovječnoj i ponižavajućoj situaciji, protivno članu 3. Konvencije.

Sud je, takođe, dosudio podnosiocu predstavke iznos od 8.000 evra na ime nematerijalne štete. Sud je odbio njegov zahtjev za naknadu sudskih troškova i izdataka budući da nije dostavio nikakve dokaze kojima bi potkrijepio svoje tvrdnje o tim troškovima.

Komentar

U predmetu *O.R. protiv Grčke* Sud je razmotrio pitanja o prihvatu i postupanju prema maloljetnom tražiocu azila bez pratnje. Grčke vlasti nisu pružile maloljetniku adekvatnu podršku, posebno zato što mu nisu obezbijedile staratelja, niti smještaj, usljed čega je podnosilac predstavke postao beskućnik a kasnije je

neregistrovan živio u nesigurnim i nehygieničkim uslovima u kampu među punoljetnim licima.^[4] Shodno tome, Sud je okvalifikovao uslove prihvata (života) maloljetnika kao ponižavajuće postupanje protivno članu 3. Presuda je posebno značajna jer potvrđuje da državni organi imaju pozitivnu obavezu da obezbijede odgovarajuće postupanje prema maloljetnicima bez pratnje. Ta obaveza proistječe iz činjenice da Sud smatra da su maloljetnici posebno ugrožena grupa, a to načelo je ukorijenjeno u Konvenciji, naročito u članu 5. stav (d), i da sprečava nezakonito proizvoljno lišavanje slobode maloljetnika, kao i u članu 8. kojim se jemči poštivanje privatnog i porodičnog života.

U toj presudi Sud se oslanja na obrazloženje iz predmeta *M.S.S. protiv Belgije i Grčke*^[5] u kojem je utvrdio da neobezbjeđivanje adekvatnih uslova za prihvata i pristup tražiocima azila predstavlja povredu člana 3. Isto tako, u predmetu *O.R.* su otvorena pitanja sistemskog i procesnog nemara grčkih vlasti, jer nisu blagovremeno identifikovale maloljetnika bez pratnje. Grčke vlasti^[6] su tvrdile da je zaštita podnosioca predstavke bila otežana zbog toga što on nije bio registrovan i zbog očigledno teške situacije na spoljnim granicama. Sud je pokazao razumijevanje za te tvrdnje, ali ga taj argument nije razuvjerio. Naime, države članice uobičajeno koriste tu argumentaciju nadajući se da će biti oslobođene određenih obaveza koje proistječu iz pravnog okvira EU o azilu.^[7] U tom svjetlu predmet *O.R.* predstavlja dobrodošlu potvrdu da neće biti odstupanja od načela zabrane derogacije iz člana 3.

Veći dio prakse Suda zasniva se na načelu da su maloljetnici u ugroženijem položaju tokom

[4] Poseban akcenat je stavljen na upućivanje maloljetnika u kamp za punoljetna lica, što se smatra najmanje odgovarajućim smještajem za djecu usljed povećanog rizika od zlostavljanja. Vidi, naročito, stav 16. intervencije AIRE Centra u predmetu *Darboe i Camara protiv Italije*, <https://ecre.org/wp-content/uploads/2017/07/Darboe-and-Camara-5072017-INTERVENTION-ANNEXES-as-sent.pdf>.

[5] *M.S.S. protiv Belgije i Grčke*, presuda izrečena 21. januara 2011, predstavka broj 30696/09.

[6] Član 22. stav 2. Direktive broj 2013/33/EU, koji se navodi u presudi u predmetu *O.R.*

[7] Vidi presudu Prvog vijeća SPEU od 20. juna 2022. godine u predmetu *M.A. protiv Valstybes sienos apsaugoes tarnyva*, C-72/22 PPU 75.

postupka azila, te da se ta ugroženost mora poštovati i da ona preteže nad njihovim statusom „nezakonitog stranca“. Sud se oslanja na praksu iz predmeta *Rabimi protiv Grčke*^[8] i izričito navodi da član 3. u kombinaciji sa članom 1. mora da omogući djelotvornu zaštitu djece i drugih ugroženih osoba. Sve odluke koje se donose u vezi sa djetetom moraju biti u njegovom „najboljem interesu“, u skladu sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (UNCRC). Sud je istakao da je ugroženost djeteta bila odlučujući faktor pri procjeni da li je dostignut minimalni prag ozbiljnosti kako bi se zaključilo da je Grčka prekršila član 3.

Sud je, zatim, zaključio da nepovoljan status maloljetnika znači da državni organi imaju dodatne pozitivne obaveze. Istorijski gledano, te obaveze imaju širok opseg i one uključuju imenovanje staratelja i obezbjeđivanje smještaja, obrazovanja ili organizovanih aktivnosti,^[9] a nadležni organi nisu ispunili veliki broj tih obaveza. Pritužbu podnosioca predstavke o postupanju države prema njemu potkrepljivali su konkretni dokazi o višestrukim slučajevima opšte neadekvatne brige grčkih vlasti o tražiocima azila.

Posebno je značajno to što je maloljetnik obavijestio nekoliko nadležnih organa o svom prisustvu i svojim psiho-socijalnim traumama, te da je iscrpio različite domaće pravne lijekove. Uprkos tome, ponuđena mu je ograničena pomoć. U presudi u predmetu *O.R.* se, zapravo, prepoznaje potreba da države usvoje odgovarajuće regulatorne mjere za neodložno postupanje prema maloljetnicima bez pratnje, u skladu sa svim obavezama iz domaćeg i evropskog prava.

Presuda u predmetu *Sieć Obywatelska Watchdog Polska protiv Poljske*

(Predstavka broj 10103/20)
Izrečena 21. marta 2024. godine

Činjenice i odluka

Predstavku je podnijela nevladina organizacija *Sieć Obywatelska Watchdog Polska*, čije je sjedište u Varšavi, glavnom gradu Poljske. Njen cilj je bilo unapređenje transparentnosti u javnoj sferi i jačanje svijesti o dobrom upravljanju i odgovornosti vlasti u Poljskoj.

Organizacija koja je podnijela predstavku 6. jula 2017. godine poslala je e-mail Ustavnom sudu u kojem je tražila pristup informacijama o dnevnicima sastanaka predsjednika i potpredsjednika Ustavnog suda, te o evidenciji svih lica koja su ušla i izašla iz zgrade Ustavnog suda od 1. januara 2017. godine. Zahtjev je podnijela zbog navoda objavljenih u nacionalnim medijima o sastancima predsjednika i potpredsjednika Ustavnog suda sa ministrom koordinatorom specijalnih službi (M. Kaminskim). U vrijeme tih navodnih sastanaka Ustavni sud je odlučivao o zahtjevu poljskog glavnog tužioca da određene aspekte domaćeg postupka u vezi s predsjedničkim pomilovanjima proglasi neustavnim. Činjenice koje su u osnovi tog predmeta su poticale iz prethodnih postupaka ministra M. Kaminskog u statusu državnog zvaničnika, te je Ustavni sud u svojoj odluci mogao da odredi status ministra Kaminskog u krivičnom postupku, što je izazvalo javnu raspravu o nepristrasnosti Ustavnog suda.

[8] *Rabimi protiv Grčke*, presuda izrečena 5. aprila 2011, predstavka broj 8687/08.

[9] Vidi <https://ecre.org/wp-content/uploads/2017/07/Darboe-and-Camara-5072017-INTERVENTION-ANNEXES-as-sent.pdf>, para. 21.

Ustavni sud nije omogućio organizaciji koja je podnijela predstavku pristup informacijama koje je zahtijevala. U avgustu 2017. godine pres-sluzba Ustavnog suda je obavijestila organizaciju koja je podnijela predstavku da dnevnik sastanaka nije zvaničan dokument i da ne predstavlja javnu informaciju u skladu sa Zakonom o pristupu javnim informacijama. Takođe je navela da Ustavni sud ne može da predoči evidenciju o osobama koje ulaze i izlaze iz zgrade budući da je ne vodi.

NVO koja je podnijela predstavku je, potom, podnijela žalbu Regionalnom upravnom sudu u Varšavi i kasacionu žalbu Vrhovnom upravnom sudu, koje su odbačene. Vrhovni upravni sud se složio sa ocjenom Regionalnog suda da dnevnic sastanaka i evidencija posjetilaca koji se traže u zahtjevu predstavljaju interne dokumente i da ne spadaju u javne informacije koje se odnose na rad Ustavnog suda. Vrhovni upravni sud je, takođe, naveo da domaćim zakonodavstvom nije propisana obaveza da se vode dnevnic sastanaka ili evidencija o ulascima i izlascima iz javnih zgrada.

Organizacija koja je podnijela predstavku se, potom, žalila Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći pri tome da je odbijanje nacionalnih vlasti da joj omoguće pristup traženim informacijama protivno članu 10. Konvencije.

Sud je, prvo, primijetio da član 10. može da nameće pravo ili obavezu kada pristup informacijama ima suštinski značaj za ostvarivanje prava pojedinca na slobodu izražavanja, naročito „slobodu primanja i saopštavanja informacija“, te kada bi uskraćivanje tog pristupa predstavljalo zadiranje u to pravo. Sud je utvrdio da su informacije koje je NVO koja je podnijela predstavku tražila radi saopštavanja informacija o ljudskim pravima i vladavini prava javnosti bile neophodne za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, posebno prava na primanje informacija koje mogu biti značajne za javnost. Zahtjev NVO koja je podnijela predstavku za pristup spisku sastanaka predsjednika i potpredsjednika Ustavnog suda odnosio se na informacije od

javnog interesa, naročito imajući u vidu politički kontekst nadzora nad nepristrasnošću Ustavnog suda. Stoga je Sud zaključio da su domaće vlasti uskraćivanjem pristupa dnevnicima sastanaka efektivno uskratile organizaciji koja je podnijela predstavku pristup informacijama od javnog interesa.

Sud je, takođe, istakao da je prilikom razmatranja da li je uskraćivanje pristupa informacijama predstavljalo povredu člana 10. vodio računa o tome da li su tražene informacije „spremne i dostupne“ i da ne iziskuju prikupljanje podataka od države. Sud je utvrdio da je to slučaj u ovom predmetu s obzirom na to da su tražene informacije već postojale. Svi navedeni nalazi upućivali su na zaključak da je uskraćivanje domaćih organa da se pristupi dnevnicima sastanaka predstavljalo „zadiranje“ u slobodu NVO koja je podnijela predstavku da „prima i saopštava informacije“ zajemčenu članom 10. Konvencije.

Sud je, potom, razmotrio da li je to zadiranje bilo opravdano. Ustanovio je da je uskraćivanje pristupa dnevnicima sastanaka imalo osnov u domaćem zakonu. Članom 61. stav 1. Ustava Poljske i Zakonom o pristupu javnim informacijama je zajemčen pristup „javnim informacijama“, ali, prema tumačenju upravnih sudova, dnevnic sastanaka javnih funkcionera nisu imali takav karakter. Međutim, Sud je primijetio da domaće vlasti nisu pružile nikakav argument kojim bi dokazale da je uskraćivanje informacija služilo legitimnim ciljevima iz stava 2. člana 10, ili da je bilo „neophodno u demokratskom društvu“. Domaće vlasti nisu uopšte pomenule razloge bezbjednosti, potrebu da se zaštite državne tajne ili privatni životi drugih kao opravdanje. Stoga je Sud utvrdio da je povrijeđen član 10. Konvencije zbog uskraćivanja da se pristupi dnevnicima sastanaka.

Sud je zaključio da nije povrijeđen član 10. Konvencije kada je riječ o zahtjevu za pristup evidenciji lica koja su ušla i izašla iz zgrade. Ustavni sud je tvrdio da ne vodi evidenciju o

posjetiocima, a Sud je primio k znanju priznanje organizacije koja je podnijela predstavku da nije bilo moguće utvrditi da postoji takva evidencija. Stoga je Sud zaključio da nema dokaza da su tražene informacije bile „spremne i dostupne“.

Sud je jednoglasno odbio zahtjev NVO koja je podnijela predstavku za naknadu sudskih troškova i izdataka, budući da se na osnovu dostavljene dokumentacije nije moglo dokazati da su troškovi stvarno i nužno nastali, niti da je njihov iznos razuman.

Komentar

U ovom predmetu Sud se bavio značajnim pitanjem s kojim se suočila jedna NVO nastojeći da pristupi javnim informacijama u skladu sa članom 10. Konvencije. Predmet je pokrenut kada je poljska NVO Sieć Obywatelska Watchdog Polska, koja se usredsređuje na transparentnost rada vlasti, zatražila od Ustavnog suda Poljske informacije o dnevnicima sastanaka dvojice sudija tog suda. Odluku o odbijanju tog zahtjeva su potvrdili domaći sudovi u postupcima koji su uslijedili.

Sud je potvrdio svoju raniju praksu prema kojoj član 10. sam po sebi ne daje pravo na pristup informacijama koje posjeduje javni organ. Međutim, Sud je naglasio da takvo pravo može proisteći kada je pristup informacijama *ključan* za ostvarivanje prava pojedinca na slobodu izražavanja i kada bi uskraćivanje tog pristupa predstavljalo zadiranje u to pravo. To načelo Sud je nastavio da razvija posljednjih godina u presudama u predmetima poput *Inicijative mladih za ljudska prava protiv Srbije* i *Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske*.^[10]

Utvrđujući povredu u ovom predmetu, Sud je naglasio četiri kriterijuma koja treba uzeti u obzir pri odlučivanju o primjenljivosti člana 10: svrhu zahtjeva za pristup informacijama, prirodu traženih informacija, ulogu podnosioca zahtjeva i da li su informacije bile spremne i dostupne.

Važno je istaći politički kontekst u kojem je organizacija koja je podnijela predstavku zatražila pristup informacijama – nezavisnost i nepristrasnost poljskog pravosuđa već godinama izazivaju veliku zabrinutost ne samo u Strazburu već i u Sudu pravde Evropske unije, naročito otkad su 2015. godine pokrenute opsežne reforme. U ovoj presudi Sud je, takođe, naglasio da nevladine organizacije mogu da imaju ulogu „čuvara javnog interesa“, čime zavređuju zaštitu sličnu onoj koju uživaju mediji, te da im, stoga, treba pružiti istovjetan nivo zaštite. U ovom predmetu Sud je zaključio da je uskraćivanje pristupa informacijama predstavljalo zadiranje u prava organizacije koja je podnijela predstavku zajemčena članom 10, a da to zadiranje nije bilo opravdano, budući da domaće vlasti nisu pružile nikakve razloge zašto je pristup uskraćen, već su samo navele da se tražene informacije ne mogu smatrati „javnim“.

Presuda u predmetu *Sieć Obywatelska Watchdog Polska protiv Poljske* dodatno učvršćuje aktivnu legitimaciju nevladinih organizacija da zahtijevaju transparentnost od državnih institucija, potvrđujući da njihov rad na unapređenju odgovornosti vlasti ima suštinski značaj za demokratiju. U presudi u ovom predmetu Sud se oslanja na prethodne presedane, te nastavlja da jača prava na pristup informacijama širom Evrope, priznajući pri tome nevladine organizacije kao ključne aktere u zaštiti javnog interesa i pozivanju vlada na odgovornost.

[10] *Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije*, presuda izrečena 25. juna 2013, predstavka broj 48135/06, i *Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske*, presuda Velikog vijeća izrečena 8. novembra 2016, predstavka broj 18030/11. Više o ulozi NVO u pristupu informacijama i u presudi Suda pravde EU u predmetu *Ligue des droits humains protiv Belgije* (C-817/19) u kojoj taj sud elaborira pravo EU i transparentnost načina na koji javni organi vlasti postupaju sa ličnim podacima.

Presuda u predmetu Mitrevska protiv Sjeverne Makedonije

(Predstavka broj 20949/21)
Izrečena 14. maja 2024. godine

Činjenice i odluka

Predstavku je podnijela Mirjana Mitrevska, državljanka Sjeverne Makedonije, rođena 1977. godine, koja je živjela u Skoplju. Ona je 19. aprila 2017. godine podnijela zahtjev Centru za socijalni rad u Skoplju (u daljem tekstu: Centar) za dobivanje informacija u vezi sa njenim usvojenjem. Podnositeljka je tvrdila da su joj dijagnosticirani anksiozno-depresivni poremećaj i problemi sa govorom zbog čega su njeni ljekari zatražili informacije o porodičnoj medicinskoj istoriji kako bi utvrdili da li je bolest nasljedna.

Centar je obavijestio podnositeljku predstavke da bi trebalo da podnese svoj zahtjev Komisiji za usvojenje pri Ministarstvu rada i socijalne politike. Nakon toga podnositeljka predstavke poslala je zahtjev Komisiji. Dana 1. juna 2017. godine ponovo je uputila isti zahtjev Centru, navodeći da su joj tražene informacije potrebne da bi „dobila sliku svoje istorije, razvoja i ranog djetinjstva“ i razumjela svoj emocionalni i psihološki razvoj dok je bila dijete.

I Centar i Komisija su u junu 2017. godine obavijestili podnositeljku predstavke da, prema članu 123.a Zakona o porodici, informacije o usvojenju predstavljaju službenu tajnu, te da ne mogu da joj pruže bilo kakve informacije o usvojenju.

Podnositeljka predstavke je pokrenula postupak pred upravnim sudovima, ali je njena tužba odbijena 2020. godine zbog istih razloga koje su navele vlasti.

Podnositeljka predstavke se žalila Evropskom sudu za ljudska prava na povredu člana 8, jer nije mogla da dobije informacije o svom usvojenju i biološkom porijeklu.

Sud je najprije utvrdio da je član 8. Konvencije primjenjiv u ovom slučaju. Sud je usvojio stanovište da informacije koje je tražila podnositeljka predstavke, a koje se odnose na njeno usvojenje i biološko porijeklo, potpadaju pod pojam „privatnog života“ što je zajemčeno članom 8. Prema tome, osobe koje se nalaze u položaju podnositeljke predstavke a koje žele da saznaju svoje porijeklo imaju vitalni interes, zaštićen članom 8. Konvencije, da dobiju neophodne informacije kako bi otkrile istinu o važnom aspektu svog ličnog identiteta. To je bilo posebno važno u konkretnom slučaju s obzirom na to da je podnositeljka predstavke imala interes da dobije informacije kako bi se utvrdilo da li boluje od nasljedne bolesti.

Međutim, Sud je, takođe, priznao da je pristup usvojene djece informacijama o njihovom biološkom porijeklu osjetljivo moralno i etičko pitanje koje zahtijeva da se ostvari ravnoteža između javnih i privatnih interesa. Konkretno, to je podrazumijevalo da se odmjere dva suprotstavljena interesa. Prvi interes je pravo na identitet, koje obuhvata pravo osobe da zna svoje porijeklo, a koje je Sud naglasio kao fundamentalno za pojam privatnog života. Drugi je opšti interes, a to je zaštita zdravlja bioloških majki i očekivanje da će informacije o njima i njihovoj djeci tokom trudnoće i porođaja ostati tajne.

Iako je bilo potrebno izvršiti rigorozno ispitivanje prilikom odmjerenja tih suprotstavljenih interesa, Sud je konstatovao da domaće vlasti nisu pokušale da utvrde da li su biološki roditelji ili usvojitelji podnositeljke predstavke, zapravo, izrazili želju da njeno usvojenje ostane tajna.

Dalje, Sud je utvrdio da upravni organi i sudovi nisu proveli to odmjerenje interesa, već da su se oslonili isključivo na član 123.a Zakona o porodici, kojim je propisano da informacije o usvojenju predstavljaju službenu tajnu. Iako su domaći sudovi pomenuli član 6. stav 1. Zakona o opštem upravnom postupku, kojim je propisano načelo srazmjernosti u upravnim stvarima, oni se nisu eksplicitno osvrnuli na suprotstavljeni

interes o kojem se radilo, niti su ga odmjerili u odnosu na pravo podnositeljke predstavke da sazna svoje porijeklo, posebno imajući u vidu njenu potrebu da pribavi medicinsku istoriju svojih bioloških roditelja.

Pored toga, Sud je primijetio da su članom 123.a Zakona o porodici sve informacije u vezi sa usvojenjima klasifikovane kao službena tajna. U toj odredbi nisu predviđene okolnosti u vezi sa potrebom da se dobiju neidentifikujuće informacije o biološkom porijeklu, usvojenju ili djetinjstvu, niti izuzeci zbog medicinskih razloga. Vlasti, stoga, nisu mogle da razmotre argument podnositeljke predstavke u vezi sa njenom potrebom da dobije informacije o zdravlju.

Sud je zaključio da domaći organi nisu uspjeli da uspostave ravnotežu između suprotstavljenih interesa, da su prekoračili „polje slobodne procjene“ koje država ima, te je utvrdio da je povrijeđen član 8. Konvencije.

Sud je odlučio da Sjeverna Makedonija treba da isplati podnositeljki predstavke 4.500 evra na ime nematerijalne štete zbog emocionalne patnje i bola koje je pretrpjela usljed uskraćivanja pristupa informacijama o svom biološkom porijeklu. Takođe, Sud je odlučio da Sjeverna Makedonija treba da isplati podnositeljki predstavke 1.440 evra na ime sudskih troškova i izdataka.

Komentar

Evropskom sudu za ljudska prava je podnesen veliki broj predavki o uspostavljanju ličnih odnosa prema članu 8. Konvencije. Veliki broj tih predmeta, kao što su *Boljević protiv Srbije*^[11] i *Jevremović protiv Srbije*^[12], odnose se na sporove o očinstvu. Međutim, ponekad se ti predmeti tiču prava „socijalnih roditelja“, odnosno onih koji nemaju biološku ili zakonsku vezu sa djetetom, ali imaju važnu ulogu u njegovom životu. To je, naprimjer, slučaj u predmetima kao što su *Carbonai protiv Italije*^[13] i *Lazoriva protiv Ukrajine*^[14]. Sud je, osim toga, odlučivao i o predstavkama koje su se odnosile na pravno priznanje roditeljstva u kontekstu surrogatmaterinstva, npr. u predmetima *Mennesson protiv Francuske*^[15] i *D. protiv Francuske*^[16]. Takođe, Sud je dao i Savjetodavno mišljenje o priznavanju pravnog odnosa roditelj-dijete između djeteta rođenog putem surrogatmaterinstva u inostranstvu i majke kojoj je namijenjeno.^[17]

Predmet *Mitrevska*, o kojem je ovdje riječ, pripada novoj grupi predmeta koji se odnose na podnositelje predstavki koji su usvojeni u djetinjstvu i koji nastoje da otkriju identitet svojih bioloških roditelja. Majke često rađaju djecu „van braka“ pod uslovom da njihov identitet ostane tajna. Sud je nedavno, 2023. godine, odlučivao o predmetu *Gauvin-Fournis i Silliau protiv Francuske*^[18] u kojem su podnosioci predstavki, rođeni zahvaljujući medicinski potpomognutoj oplodnji uz pomoć davaoca, bezuspješno pokušali da dobiju informacije o

[11] *Boljević protiv Srbije*, presuda izrečena 16. juna 2020, predstavka broj 47443/14.

[12] *Jevremović protiv Srbije*, presuda izrečena 17. jula 2007, predstavka broj 3150/05.

[13] *Carbonai protiv Italije*, presuda izrečena 7. jula 2021, predstavka broj 9825/21.

[14] *Lazoriva protiv Ukrajine*, presuda izrečena 17. aprila 2018, predstavka broj 6878/14.

[15] *Mennesson protiv Francuske*, presuda izrečena 26. juna 2014, predstavka broj 65192/11.

[16] *D. protiv Francuske*, presuda izrečena 16. jula 2020, predstavka broj 11288/18.

[17] Savjetodavno mišljenje Velikog vijeća ESLJP izrečeno 10. aprila 2019. godine na zahtjev francuskog Kasacionog suda broj P16-2018-001 (*Advisory opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother*).

[18] *Gauvin-Fournis i Silliau protiv Francuske*, presuda izrečena 7. septembra 2023, predstavke br. 21424/16 i 45728/17.

tom davaocu. Sud je utvrdio da nije povrijeđen član 8. Zaključio je da je pravilom koje je u to vrijeme garantovalo anonimnost donacija gameta ostvarena pravična ravnoteža između suprotstavljenih interesa. Sud je istakao da tempo kojim je tužena država odlučila da provodi zakonodavnu reformu potpada pod njeno „polje slobodne procjene“.

Vodeća presuda u predmetu *Odievre protiv Francuske*^[19] iz 2003. godine sada je stara više od dvadeset godina. Veliko vijeće nije utvrdilo da je povrijeđen član 8, jer je država ostvarila pravičnu ravnotežu između suprotstavljenih interesa majke i djeteta, sada odrasle osobe. U presudi u predmetu *Godelli protiv Italije*^[20] iz 2012. godine Sud je utvrdio da je povrijeđena Konvencija, jer država nije pokušala da ostvari tu ravnotežu. Presuda u predmetu *Mitrevska* donesena je 14. avgusta 2024. godine, šest mjeseci nakon što je Sud odlučio o predstavi *Cherrier protiv Francuske*^[21]. Čini se da je pokušaj da se predmet *Cherrier* uputi Velikom vijeću bio neuspješan, jer odluka nije postala pravosnažna prije 24. juna. Izgleda da nije bilo pokušaja da se uputi predmet *Mitrevska* Velikom vijeću, jer je presuda izrečena u maju, a postala je pravosnažna u avgustu, u skladu sa članom 42. stav 2. Konvencije.

U predmetu *Mitrevska* Sud je utvrdio da je tužena država prekršila prava podnositeljke predstavke iz člana 8, jer nije obezbijedila mehanizme koji bi joj omogućili da pristupi traženim informacijama. Nasuprot tome, u predmetu *Cherrier* Sud nije utvrdio da je povrijeđen član 8. Sud je obrazložio da je tužena država obezbijedila dovoljno sredstava podnositeljki predstavke da pristupi informacijama o biološkim roditeljima i da je ona dobila određene informacije putem jedne državne agencije. Odbijanje agencije da podnositeljki predstavke omogući da pristupi dodatnim informacijama, uključujući identitet njene biološke majke, nije predstavljalo povredu

člana 8. Naprotiv, Sud je zaključio da je ostvarena pravična ravnoteža između njihovih interesa.

Nijansirani stav Suda mora se prepoznati ako uporedimo odmjeravanje suprotstavljenih interesa u predmetima *Mitrevska* i *Cherrier*. Kao što je Sud naveo u presudi u predmetu *Mitrevska*, član 8. sadrži pravo na mogućnost da se pristupi neidentifikujućim informacijama. Međutim, u presudi u predmetu *Cherrier* Sud je pojasnio da član 8. ne obezbjeđuje neograničen ili definitivni pristup takvim informacijama. Kao što je već pomenuto, presuda u predmetu *Cherrier* donesena je i postala je pravosnažna nakon što je (očigledno) odbijena mogućnost da predmet bude upućen Velikom vijeću. Presuda je obuhvaćena i Vodičem ESLJP o članu 8, koji je objavljen u aprilu 2024. godine, prije nego što je Sud izrekao presudu u predmetu *Mitrevska*. Međutim, Sud uopšte ne pominje predmet *Cherrier* u presudi u predmetu *Mitrevska*.

Ta dva predmeta su dio šire rasprave o praksi anonimnog porođaja, saglasnosti biološke majke da preda svoje dijete državi (kao u predmetu *Cherrier* u kojem je biološka majka ostavila dijete pod pritiskom vjerenika, koji joj je rekao da će se oženiti njome samo ako ostavi dijete) i utjecaju otkrivanja informacija na život biološke majke.

Danas se značajan broj djece u Evropi rađa van braka – 42% ukupno, a u nekim zemljama broj djece rođene van braka doseže čak 70%. Pored toga, vanbračna djeca su u manjoj mjeri stigmatizovana nego ranije. Međutim, djecu rođenu van braka ne pogađa samo to pitanje već i mogućnost da ona kasnije saznaju ko su im biološki roditelji, naročito u kontekstu mjera za zaštitu djece.

[19] *Odievre protiv Francuske*, presuda Velikog vijeća izrečena 13. februara 2003, predstavka broj 42326/98.

[20] *Godelli protiv Italije*, presuda izrečena 25. septembra 2012, predstavka broj 33783/09.

[21] *Cherrier protiv Francuske*, presuda izrečena 30. januara 2024, predstavka broj 18843/20.

Presuda u predmetu Bersheda i Rybolovlev protiv Monaka

(Predstavke broj 36559/19 i 36570/19)
Izrečena 6. juna 2024. godine

Činjenice i odluka

Predstavke su podnijeli Tetiana Bersheda i Dmitriy Rybolovlev, rođeni 1984, odnosno 1966. godine.

Podnositeljka predstavke, advokatica registrovana pri švajcarskoj Advokatskoj komori, zastupala je podnosioca predstavke a optužena je za tajno snimanje razgovora, kraćeg od 10 minuta, sa trećim licem, T.R., tokom privatne večere 23. februara 2015. godine. T.R., prijatelj podnosioca predstavke, prethodno je bio optužen za pranje novca u vezi sa prevarom.

Podnositeljka predstavke je 3. februara 2017. godine predala policiji svoj mobilni telefon kako bi dokazala autentičnost i integritet spornog snimka, koje je advokat T.R., trećeg lica, javno doveo u pitanje. Međutim, prije nego što je predala telefon, podnositeljka je zamolila IT stručnjaka da izbriše desetine hiljada tekstualnih poruka, iMessage poruka, MMS-ova, e-mailova i podatke o telefonskim pozivima koji su se odnosili na period od nekoliko godina a koji nisu bili povezani sa postupkom. Ipak, istražni sudija je naredio da se izvrši neograničeno vještačenje njenog mobilnog telefona, te su tako iz njega izvučeni podaci koje je ona prethodno obrisala.

Podnosioci predstavki podnijeli su više pritužbi osporavajući postupanje tokom istrage. Tvrdili su da je prikupljanje i korišćenje velikog broja podataka sa mobilnog telefona podnositeljke predstavke, uključujući izbrisane razgovore, prevazišlo okvire predmeta istrage i da je narušilo njeno pravo na povjerljivost. Pretpretresno vijeće Apelacionog suda i Kasacioni sud Monaka su odbili njihove pritužbe.

Podnosioci predstavki su se žalili Sudu da je povrijeđen član 8. Konvencije, tvrdeći pri tome da masovno i neselektivno prikupljanje podataka sa mobilnog telefona podnositeljke predstavke predstavlja povredu prava na poštivanje privatnog života i prepiske, a time i njenog prava na advokatsku tajnu.

Sud je konstatovao da se vještačenje nije odnosilo na lične podatke podnosioca predstavke, njegovu prepisku ili razmjenu poruka sa podnositeljkom predstavke u privatnoj sferi ili u okviru njegovog odnosa sa advokaticom. Stoga je Sud zaključio da on ne može da se poziva na status žrtve, u smislu člana 34. Konvencije, te je njegovu predstavku proglasio neprihvatljivom.

Predstavku podnositeljke Sud je proglasio prihvatljivom i zaključio da je došlo do zadiranja u njena prava na poštivanje privatnog života i prepiske, zajamčenog članom 8. stav 1. Konvencije. Iako je podnositeljka predstavke dobrovoljno predala telefon radi provođenja „svih analiza po želji sudova“, njena odluka je verovatno bila motivisana namjerom da dokaže autentičnost osporavanog snimka za koji su advokati T.R., trećeg lica, tvrdili u medijima da je isječen. Sud je, takođe, primijetio da je podnositeljka, prije predaje telefona, angažovala IT stručnjaka da obriše hiljade poruka, koje su se prema tome mogle smatrati nedostupnim trećim licima i zaštićenim advokatskom tajnom. Stoga je Sud utvrdio da se ne može osnovano tvrditi da je ona pristala da se izvrši „široka eksplorativna analiza“ svih podataka sa svog mobilnog telefona, uključujući podatke čije je brisanje tražila i koji su nastali tokom perioda od nekoliko godina. Sud je naglasio da je to posebno važno imajući u vidu da je mobilni telefon koristila i u profesionalne i u privatne svrhe.

Prilikom razmatranja opravdanosti zadiranja Sud je najprije analizirao da li je ono bilo „propisano zakonom“. Sud je konstatovao da formalni pravni osnov za zadiranje u prava podnositeljke predstavke iz člana 8. postoji u domaćem pravu, konkretno u Zakonu o krivičnom postupku.

Sud je potom trebalo da utvrdi da li je taj pravni osnov odgovarajućeg kvaliteta i da li se njime pružaju dovoljne garancije. Iako je Sud priznao da zaštitne mjere za konkretne okolnosti predmeta nisu bile predviđene nijednom odredbom Zakona o krivičnom postupku, ukazao je na to da u zakonu postoje odredbe kojima se uspostavlja zaštitni režim za advokate u vezi sa pretresima i zapljenom prostorija, dokumenata i podataka advokata na koje je sudija mogao (ali nije) da se pozove. Stoga je Sud zaključio da se u ovom predmetu nije radilo o postojanju osnova za zadiranje u domaćem pravu, već o načinu na koji je to pravo primijenjeno.

Sud je, zatim, zaključio da je zadiranje težilo da ostvari legitimne ciljeve: sprečavanje nereda, krivičnih djela i zaštita prava i sloboda drugih. Međutim, nedostaci u načinu vođenja istrage naveli su Sud da preispita da li je zadiranje bilo „neophodno u demokratskom društvu“. Iako je istraga bila ograničena na provjeru kratkog, određenog audio-zapisa, povezanog sa djelom koje je bilo predmet krivičnog gonjenja, nalog istražnog sudije bio je formulisan neprecizno i izuzetno široko, što je moglo dovesti do zloupotrebe i proizvoljnosti, bez ikakvih stvarnih ograničenja u pogledu vremenskog perioda ili obima istrage. Istragom je obuhvaćeno prikupljanje i vidljivih i nevidljivih podataka od kojih su neki bili samo vještački povezani sa istragom.

Sud, takođe, nije bio zadovoljan načinom na koji je istražni sudija primijenio režim zaštite profesionalne privilegije advokata, posebno imajući u vidu to da su u domaćem pravu predviđene garancije za mjere koje, iako različite, imaju slične posljedice poput pretresa i zapljene. Konkretno, istražni sudija je bio, ili je trebalo da bude, svjestan da postoje obrisane poruke koje su vjerovatno sadržavale podatke zaštićene advokatskom tajnom, imajući u vidu da je mobilni telefon korišćen i u privatne i u profesionalne svrhe. Stoga je, zbog statusa podnositeljke predstavke kao advokaticice, trebalo da primijeni odgovarajuće zaštitne mjere. Međutim, istražni sudija nije dao zadovoljavajuće obrazloženje

zašto nije primijenio procesne garancije predviđene zakonodavstvom Monaka. Stoga je Sud zaključio da istražni sudija nije uspio da ostvari ravnotežu između zaštite profesionalne privilegije i zahtjeva istrage.

Na kraju Sud je utvrdio da istražni sudija ne samo da je prekoračio okvire istrage već da nije primijenio ni neophodne procesne garancije u pogledu podnositeljke predstavke s obzirom na njen status advokaticice i poštovanje profesionalne povjerljivosti na koju je imala pravo. Te nedostatke nisu otklonila viša domaća sudska tijela. Stoga je Sud zaključio da zadiranje u prava podnositeljke predstavke, zajemčena članom 8, nije bilo srazmjerno legitimnim ciljevima čijem se ostvarenju težilo, te da nije bilo „neophodno u demokratskom društvu“. Sud je utvrdio da je povrijeđen član 8. Konvencije.

S obzirom na izjavu podnositeljke predstavke kojom se odriče bilo kakvih finansijskih zahtjeva za pravično zadovoljenje, Sud je zaključio da nema potrebe da joj dodijeli bilo kakav iznos u skladu sa članom 41. Konvencije.

Komentar

U ovoj odluci ističe se zaštita koju Konvencija pruža profesionalnoj privilegiji, povjerljivosti komunikacije između advokata i njihovih klijenata, a naročito značaj primjene djelotvornih procesnih garancija u situacijama kada je profesionalna privilegija ugrožena. U ovom predmetu komunikacija između advokata i klijenta je pribavljena u okviru nepovezanog krivičnog djela koje je advokatica učinila. Naime, podnositeljka je predala sudu svoj telefon nakon što je obrisala sporne poruke. Međutim, to nije poništilo mjere zaštite koje zahtijeva član 8. Konvencije.

Kada je riječ o zadiranju u prava zajemčena članom 8. stav 1, istražni sudija u ovom predmetu je tražio *znatnu količinu podataka* koja je u velikoj mjeri premašivala snimljeni razgovor zbog kojeg je advokatica optužena za povredu privatnosti. Članom 8. stav 1. se štiti

povjerljivost prepiske među pojedincima, ali, kako je Sud već ranije istakao, član 8. „pruža pojačanu zaštitu komunikaciji između advokata i njihovih klijenata. To se opravdava činjenicom da je advokatima povjeren suštinski zadatak u demokratskom društvu, odbrana lica pred sudom“.^[22] Sud je podsjetio na to da zadiranje u profesionalnu privilegiju advokata može imati posljedice na valjano provođenje pravde, te na pravo na pravično suđenje zagarantovano članom 6.

Kada je riječ o pravnom osnovu, Sud se prvenstveno usredsrijedio na to da li je formalni pravni osnov odgovarajućeg kvaliteta i da li se njime pružaju dovoljne garancije. U tom kontekstu važno je napomenuti da je Sud priznao da nijednom odredbom Zakona o krivičnom postupku nisu neposredno bile uređene garancije za konkretnu situaciju, ali da jesu postojale zaštitne mjere u vezi sa pretresom i zapljenom prostorija, dokumenata i podataka advokata. S obzirom na sličnost situacija, sudija je mogao da se osloni na te mjere, tako da problem nije bio u samom pravnom osnovu, već u njegovoj primjeni.

Kada je riječ o opravdanosti, Sud (koji je prihvatio da postoji legitimni cilj) se usredsrijedio na pitanje da li su bile obezbijeđene dovoljne procesne garancije, imajući u vidu značaj profesionalne privilegije. U odluci Sud se oslonio na dvije ključne stvari.

Prvo, Sud je istakao nekoliko nedostataka u načinu vođenja istrage. Konkretno, obim istrage premašivao je ovlašćenja sudije, koja su bila ograničena na optužbe za povredu privatnosti. Sudija je dao ovlašćenje IT stručnjaku da pregleda telefon podnositeljke predstavke. Pri tome je koristio opšte i neprecizne termine, što je predstavljalo „lov u mutnom“ u potrazi za dokazima za širu pasivnu korupciju. To ukazuje da su jasno definisani zahtjevi za ekstrakciju podataka, ograničeni na pitanja pred sudom, veoma značajni.

Drugo, istragu nisu pratile nikakve mjere zaštite profesionalne privilegije advokata. Važno je istaći da je Sud smatrao da je status podnositeljke predstavke kao advokatice, u kombinaciji sa činjenicom da su postojale obrisane poruke i da je telefon korišćen i u privatne i u profesionalne svrhe, sam po sebi trebalo da bude dovoljan razlog da se obezbijede garancije prije ekstrakcije podataka. Sud je, takođe, naglasio da sudija nije dao zadovoljavajuće obrazloženje o tome zašto nije primijenio zaštitne mjere koje su bile dostupne u slučaju pretresa i zapljene. U presudi se, takođe, ističe važnost primjene dostupnih garancija čak i kada su činjenice predmeta jedinstvene, kao i davanja zadovoljavajućeg obrazloženja ukoliko se te mjere ne primjenjuju.

Takođe je važno napomenuti da je Sud nedavno donio odluku o sličnom pitanju u predmetu *Nezirić protiv Bosne i Hercegovine*,^[23] koji se odnosi na to da li su u domaćem zakonodavstvu te države obezbijeđene dovoljne procesne mjere zaštite privilegovanih podataka tokom zapljene i naknadnog pregleda mobilnog telefona advokata.

[22] *Michaud protiv Francuske*, presuda izrečena 6. decembra 2012, predstavka broj 12323/11, st. 118-119.

[23] *Nezirić protiv Bosne i Hercegovine*, presuda izrečena 5. novembra 2024, predstavka broj 4088/21.

Novine u praksi Ustavnog suda BiH

► Pripremile: Ermina Dumanjić i Sevima Sali-Terzić, Ustavni sud BiH

Uvod

Za ovo izdanje časopisa „Pravna hronika“ Ustavni sud Bosne i Hercegovine je izdvojio tri predmeta iz svoje prakse, i to jedan koji se odnosi na pitanje zakonitosti pritvora u kontekstu člana 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (u daljem tekstu: Evropska konvencija), jedan koji se odnosi na privremeno povjeravanje djece jednom roditelju i povredu prava na pravično suđenje i porodični život prema čl. 6. i 8. Evropske konvencije, te jedan predmet koji se odnosi na izricanje mjera zabrane napuštanja boravišta i zabrane putovanja u kontekstu člana 2. Protokola broj 4 uz Evropsku konvenciju.

U nastavku su detaljnije opisana činjenična i pravna pitanja u navedenim odlukama.

Član 5. Evropske konvencije Odluka broj AP 2756/23 – zakonitost pritvora, nema kršenja

Činjenice i apelacioni navodi

Apelant je pred Ustavnim sudom BiH osporio rješenja Suda BiH kojima je, nakon potvrđivanja optužnice, utvrđeno da i dalje postoje okolnosti koje ukazuju na opravdanost trajanja mjere pritvora koja mu je određena. Apelant je, između ostalog, naveo da pretresno vijeće nije funkcionalno nadležno za određivanje pritvora, te da je o produženju pritvora trebalo da odluči vanpretresno vijeće koje može izvršiti uvid u sve dokaze.

Odluka

Ustavni sud BiH je istakao da odredba člana 131. stav 2. ZKPBH propisuje da „pritvor određuje ili produžava rješenjem sud“, a da odredba člana 137. regulira pritvor nakon potvrđivanja optužnice. Dakle, nužno je da o pritvoru odluči sud pune jurisdikcije, ali i da u odluci o pritvoru budu izneseni samo razlozi koji se tiču pritvora, a ne i merituma predmeta. S obzirom na navedeno, Ustavni sud BiH je smatrao da pitanje da li je pritvor određeno vanraspravno ili raspravno vijeće ne može *per se* utjecati na zakonitost pritvora, ako su ispunjeni navedeni uvjeti.

Članovi 6. i 8. Evropske konvencije Odluka broj AP 2766/23 – privremeno povjeravanje djece ocu, kontakti sa djecom, obrazložena odluka, kršenje

Činjenice i apelacioni navodi

Apelantica je osporila rješenja redovnih sudova o privremenom povjeravanju djece tužiocu (ocu). Također, prigovorila je da su redovni sudovi donijeli osporene odluke a da joj prethodno nije bio dostavljen tužiočev prijedlog za određivanje mjere osiguranja. Apelantica je navela i da osporenim odlukama nije odlučeno o tome kako će apelantica viđati svoju djecu.

Odluka

Ustavni sud BiH je istakao da drugostepeni sud nije demantirao apelanticinu tvrdnju da

joj prijedlog mjere osiguranja nije dostavljen na izjašnjenje. Također je istakao da se redovni sudovi uopće nisu bavili pitanjem da li je zadovoljen uvjet iz člana 278. stav 1. Porodičnog zakona, tj. da li u konkretnom slučaju postoji takva „hitnost“ kojom bi se moglo opravdati odstupanje od principa „jednakog tretmana ili ravnopravnosti stranaka“ kao jednog od osnovnih načela prava na pravično suđenje iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije. Ustavni sud BiH je, također, istakao da se osporene odluke o privremenom povjeravanju djece tužiocu zasnivaju isključivo na procjeni da je njegov „imovinski kapacitet“ da djeci osigura adekvatne uvjete za normalan rast i razvoj bolji od apelanticinog.

Međutim, ekonomska snaga jednog od roditelja jeste važan, ali ne može biti i odlučujući faktor da bi na osnovu samo tog faktora sud mogao donijeti odluku o povjeravanju djece jednom bez prava drugog roditelja da ima adekvatne kontakte s djecom. Stoga je Ustavni sud BiH smatrao da su redovni sudovi u ovom slučaju propustili da ispituju i uzmu u obzir sve bitne aspekte i da odluče šta je u najboljem interesu djece, kako to predviđaju zakoni i Konvencija o pravima djeteta. Ustavni sud BiH je posebno istakao da drugostepeni sud nije dao nikakvo obrazloženje u vezi sa apelanticinim navodima da je, u međuvremenu, osigurala sebi smještaj i sve troškove života, kao i da ostvaruje prihode. Također, iz obrazloženja odluke se ne vidi ni da je drugostepeni sud obratio pažnju na apelanticine žalbene navode o tome da je tužilac prijavljen zbog nasilja u porodici. Potpuno uvažavajući pravo svakog na presumpciju nevinosti, Ustavni sud BiH je istakao da su takvi navodi, ipak, zahtijevali da sud to pitanje ispita s dužnom pažnjom, kako bi što bolje mogao utvrditi šta je u najboljem interesu djece. Imajući sve to u vidu, Ustavni sud BiH je utvrdio da je prekršeno apelanticino pravo na pravično suđenje u dijelu koji se tiče prava na obrazloženu odluku.

Osim toga, Ustavni sud BiH je zaključio da je povrijeđeno i apelanticino pravo na porodični život, jer osporenim odlukom o povjeravanju

maloljetne djece nije odlučeno o apelanticinom pravu da viđa svoju djecu, što nije ni u skladu s principom „najboljeg interesa djece“ iz stava 3. člana 9. Konvencije o pravima djeteta.

U toj odluci Ustavni sud BiH se pozvao na predmete iz prakse Evropskog suda: *S. J. P. i E. S. protiv Švedske* od 28. augusta 2018. godine, *Buchletier protiv Njemačke* od 28. aprila 2016. godine, *Z. J. protiv Litvanije* od 29. aprila 2014. godine, *Vysbnyakov protiv Ukrajine* od 24. jula 2018. godine, *Vujica protiv Hrvatske* od 8. oktobra 2015. godine, *Glubaković protiv Hrvatske* od 12. aprila 2011. godine, *Popadić protiv Srbije* od 20. septembra 2022. godine.

Član 2. Protokola broj 4 uz Evropsku konvenciju

Odluka broj AP 1539/23 – izricanje mjera zabrane napuštanja boravišta i zabrane putovanja nakon ukidanja pritvora tokom kojeg nije utvrđena opasnost od bjekstva, kršenje

Činjenice i apelacioni navodi

Osporenim rješenjem Suda BiH apelantu je ukinut pritvor, pa su mu, u skladu sa članom 126. st. 1. i 2. ZKP, određene mjere zabrane napuštanja boravišta i zabrane putovanja van Bosne i Hercegovine. Apelant je pred Ustavnim sudom BiH osporio zakonitost izrečenih mjera, tvrdeći da tokom postupka nikada nije utvrđeno da postoji opasnost od njegovog bjekstva i da nije bilo osnova da mu se odrede te mjere.

Odluka

Ustavni sud BiH je istakao da je apelantu, prije izricanja navedenih mjera, bio određen pritvor zbog postojanja opasnosti da će boravkom na slobodi uništiti, sakriti dokaze i tragove važne za krivični postupak, odnosno da će ometati krivični postupak utjecajem na saučesnike i svjedoke, u smislu člana 132. stav 1. tačka b) ZKP. Dalje je zapazio da je Sud BiH mjere zabrane napuštanja boravišta i zabrane putovanja van Bosne i Hercegovine apelantu izrekao sa

obrazloženjem da će se njima „osigurati kontrola apelantovog kretanja u mjeri koja će osigurati njegovo prisustvo u postupku“. Međutim, Sud BiH nije ni prilikom izricanja navedenih mjera, niti ranije, prilikom određivanja i produženja pritvora, ispitivao i/ili utvrdio da postoje okolnosti koje ukazuju na to da bi apelant mogao pobjeći, ili otići u inostranstvo, kako je to

propisano članom 126. st. 1. i 2. ZKP. S obzirom na to, Ustavni sud BiH je zaključio da osporene odluke ne zadovoljavaju standard „zakonitosti“ koji je neophodan za izricanje navedenih mjera zabrane, te da je takvim odlukama povrijeđeno apelantovo pravo na slobodu kretanja i prebivališta garantirano članom 2. Protokola broj 4 uz Evropsku konvenciju.

Doprinos Ustavnog suda BiH zaštiti ljudskih prava

► **Pripremile: Ermina Dumanjić i Sevima Sali-Terzić, Ustavni sud BiH**

Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine imaju ključan značaj za očuvanje ustavnog poretka i vladavine prava u Bosni i Hercegovini. Svoju praksu Ustavni sud BiH zasniva na dosljednoj primjeni konvencijskih standarda i na praksi Evropskog suda za ljudska prava. Primjeri izneseni u nastavku teksta predstavljaju tek mali dio te bogate prakse, koja se posebno fokusira na odluke Ustavnog suda BiH donesene tokom pandemije COVID-19, kao i na predmete koji se odnose na zaštitu prava na ličnu slobodu i sigurnost, te zabranu diskriminacije.

Mjere koje su vlasti u BiH poduzele tokom pandemije COVID-19 s ciljem zaštite javnog zdravlja pokrenule su pitanja o kršenju ljudskih prava garantovanih Ustavom Bosne i Hercegovine i Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Radi rješavanja velikog broja izazova koje je prouzrokovala pandemija, vlasti su formirale krizne štabove koji su donosili različite mjere zaštite (obaveza nošenja maski i ograničeno kretanje cjelokupnog stanovništva i određenih kategorija, zabrana rada ugostiteljskih objekata, ograničen broj ljudi u zatvorenom prostoru i primjena tzv. VPT pravila (vakcinisan-prebolio-testiran), te obaveza da se određene kategorije lica vakcinišu trećom „booster“ dozom). U

vezi s tim mjerama, Ustavni sud BiH je donio nekoliko odluka u kojima je utvrdio da je povrijeđeno pravo na slobodu kretanja^[24], te pravo na privatni život^[25]. Ustavni sud BiH je istakao da je pravni okvir za djelovanje kriznih štabova postavljen na preširok način i da je bez adekvatne kontrole izvršne i zakonodavne vlasti, što je kao posljedicu imalo ozbiljno zadiranje u osnovna ljudska prava. Također je istakao da tako značajne mjere u demokratskom društvu, iako usmjerene na zaštitu zdravlja, nakon dužeg trajanja opasnosti-pandemije i kada je njen tok neizvjestan i koliko će ona trajati, moraju biti pod stalnom kontrolom zakonodavne vlasti uz učešće najvišeg organa izvršne vlasti. Nepreuzimanje odgovornosti i pasivnost Parlamenta FBiH da na jasan i blagovremen način, u okviru svojih ovlaštenja, uspostavi okvir za djelovanje izvršne vlasti za vrijeme trajanja pandemije neminovno otvaraju mogućnost da se naruši ravnoteža između različitih interesa (prava). Ustavni sud BiH je, stoga, zaključio da je (ne)postupanje javne vlasti, primarno Parlamenta FBiH, u specifičnim okolnostima slučaja suprotno osiguranju poštivanja garancija obuhvaćenih pravom na „privatni život“ i pravom na „slobodu kretanja“ s obzirom na to da u konkretnom slučaju miješanje u ustavna prava ne zadovoljava princip sadržan u testu

[24] Odluke br. AP 3683/20 od 22. decembra 2020. godine i AP 1217/20 od 22. aprila 2020. godine.

[25] Odluke br. AP 3932/21 od 23. februara 2022. godine i AP 1239/21 od 16. novembra 2021. godine.

neophodnosti.^[26] Bitno je istaći da Ustavni sud BiH, imajući u vidu zdravstvenu situaciju u Bosni i Hercegovini i svijetu, nije ukinuo konkretne mjere, već da je naložio javnim vlastima da usklade svoje djelovanje sa ustavnim i konvencijskim standardima. Ustavni sud BiH je, također, razmatrao i odluku Vijeća ministara BiH o ograničenju kretanja i boravka stranaca u BiH, te je zaključio da ona nije imala osnov u relevantnom zakonskom okviru, niti je izricanje konkretnih mjera bilo dovoljno predvidivo i praćeno odgovarajućim zaštitnim mjerama od mogućih zloupotreba.^[27]

Ustavni sud BiH je doprinio kretanju prava i sloboda u pravcu Evropske konvencije i u okviru prava na slobodu i sigurnost. Naime, posebni pritvorski uslovi zahtijevaju da sud procijeni naročite okolnosti u svakom pojedinačnom slučaju. Odgovor na pitanje koje su to okolnosti koje moraju biti ispunjene da bi se nekom odredio ili produžio pritvor zbog opasnosti od bjekstva, iteracijske opasnosti, koluzijske opasnosti ili opasnosti od narušavanja javnog reda ne daju ni domaći zakon, ni Evropska konvencija. Međutim, sudska praksa je ukazala na određene okolnosti koje mogu biti značajne i koje mogu utjecati na odluku o pritvoru. Godine 2008. Ustavni sud BiH je donio odluku^[28] u kojoj je zaključio da postoji kršenje prava na slobodu i sigurnost, jer je apelantu određen pritvor zbog bojazni da će, utječući na svjedoke, ometati krivični postupak, a takva bojazan nije opravdana konkretnim i valjanim razlozima, koji bi objektivno ukazivali na to da je apelant pokušao ili da postoji ozbiljan rizik da će pokušati da utječe na svjedoke. Odluka se zasnivala samo na pretpostavkama suda zbog prirode i težine djela koje se apelantu stavlja na teret i zbog eventualne istrage protiv saučesnika. U toj odluci Ustavni sud BiH je posebno skrenuo pažnju na to da odluka o pritvoru mora

sadržavati jasno obrazloženje, odnosno da mora dati razloge o postojanju naročitih okolnosti koji su takvi da opravdavaju određivanje mjere pritvora. Kao rezultat te odluke, u periodu koji je slijedio broj utvrđenih povreda u takvim predmetima bio je sve manji.

Zaštita od diskriminacije predstavlja ključni element građanskog društva, jer osigurava jednakost i poštovanje prava svih građana bez obzira na rasu, spol, vjeru, etničku pripadnost ili bilo koju drugu ličnu karakteristiku. Time se promoviše inkluzivnost i omogućava svakoj osobi da ravnopravno učestvuje u društvenim, ekonomskim i političkim procesima. Efikasni mehanizmi zaštite od diskriminacije doprinose jačanju vladavine prava i demokratije, te stvaranju pravednijeg i harmoničnijeg društva u kojem su prava i dostojanstvo pojedinca prioriteta. Zaštita prava na nediskriminaciju je još jedna oblast kojoj je Ustavni sud BiH značajno doprinio. U vezi s tim pravom, Ustavni sud BiH je donio niz bitnih odluka. Jedna od njih bavila se različitim tretmanom u situaciji u kojoj je jedan zakon (Porodični zakon) izjednačio vanbračnu zajednicu sa bračnom u pravima i obavezama, uključujući i imovinska prava, a drugi potpuno isključio mogućnost međusobnog nasljeđivanja vanbračnih partnera (Zakon o nasljeđivanju).^[29] U tom predmetu apelant je osporavao odluke redovnih sudova kojima je odbijen njegov zahtjev da mu se kao vanbračnom partneru prizna pravo da, kao nasljednik prvog nasljednog reda, učestvuje u ostavinskom postupku. Ustavni sud BiH je zaključio da su sudovi primjenom Zakona o nasljeđivanju iz 1980. godine, ne uvažavajući opredjeljenja iz Porodičnog zakona FBiH iz 2005. godine o dosljednom izjednačavanju vanbračne zajednice koja traje više od tri godine sa bračnom zajednicom u svim pravima i obavezama, uključujući i imovinska prava, i odbijanjem apelantovog zahtjeva da mu se prizna

[26] Odluka broj AP 3683/20 od 22. decembra 2020. godine.

[27] Odluka broj AP 1689/20 od 9. februara 2022. godine.

[28] Odluka broj AP 6/08 od 13. maja 2008. godine.

[29] Odluka broj AP 4207/13 od 30. septembra 2016. godine.

pravo da, kao nasljednik prvog nasljednog reda, učestvuje u ostavinskom postupku prekršili zabranu diskriminacije u vezi sa pravom na imovinu. Ustavni sud BiH je, također, utvrdio da postoji diskriminacija vanbračnih partnera u odnosu na bračne u pogledu ostvarivanja prava na penziju nakon smrti vanbračnog partnera. Slično kao u prethodnom primjeru, Ustavni sud BiH je utvrdio da je primjenom Zakona o PIO, koji nije usklađen sa Porodičnim zakonom FBiH, stavljen neproporcionalan teret na apelanticu, i to na diskriminirajući način.^[30] Također, u nekoliko predmeta Ustavni sud BiH je utvrdio kršenje prava na nediskriminaciju stranih državljanke kojima su organi uprave i redovni sudovi odbili da priznaju pravo na isplatu naknade plaće tokom odsustva s posla zbog trudnoće, porođaja i njege djeteta.^[31]

Ustavni sud BiH je dao veliki doprinos zaštiti ljudskih prava donošenjem velikog broja presuda u predmetima koji se odnose na naknadu štete nastale u ratu zbog zastare i ti predmeti su obilježili jedan dug period rada Ustavnog suda BiH. Ustavni sud BiH je odbio veliki broj apelacija^[32] podnesenih protiv odluka redovnih sudova kojima su odbijeni tužbeni zahtjevi za naknadu materijalne štete nastale u ratu zbog zastare potraživanja. Ustavni sud BiH je zaključio da nema proizvoljnosti u primjeni materijalnoga prava kada su redovni sudovi pobijanim odlukama odbili tužbene zahtjeve za naknadu štete nastale u ratu zbog zastare potraživanja pozivanjem na relevantne odredbe ZOO (član 376). U navedenim predmetima Ustavni sud BiH je primijenio stavove Evropskoga suda usvojene u predmetu *Baničević protiv Hrvatske*^[33] u kojem su podnosioci predstavke podnijeli predstavku smatrajući da su domaći sudovi u njihovom slučaju trebali da primijene rokove zastare iz člana 377. ZOO s obzirom na to da su potraživali naknadu štete proistekle iz

krivičnog djela, a ne rokove iz člana 376. ZOO. Evropski sud je odbacio kao nedopušten taj zahtjev navodeći, između ostaloga, „da nije bilo ničega što bi spriječilo podnositelje (niti oni tvrde drukčije) da podnesu svoju građansku tužbu za naknadu štete u općem zakonskom zastarnom roku temeljem članka 376. ZOO. To bi omogućilo građanskim sudovima ispitati utemeljenost zahtjeva podnosioca predstavke bez obzira na protek zakonskog zastarnog roka u kaznenom postupku, ili bilo kakvog drugog ishoda kaznenog postupka. Umjesto toga, podnositelji predstavke su čekali četiri godine, te tako stvorili situaciju u kojoj je ishod kaznenog postupka imao odlučujući utjecaj na njihovu građansku tužbu“. U navedenoj odluci Evropski sud je, također, ukazao na to da, „iako članak 377. ZOO ostavlja sumnje o načinu primjene zakonskog zastarnog roka na građanske tužbe za naknadu štete prouzrokovane kaznenim djelom, sav mogući nedostatak jasnoće ispravljen je ustanovljenom praksom domaćih sudova. To je podnositeljima predstavke omogućilo da predvide u kakvim okolnostima mogu očekivati da će njihova građanska tužba biti odbačena zbog nastupanja zastare. Međutim, time što svoju građansku tužbu nisu podnijeli u općem zastarnom roku podnositelji predstavke su se, iako su imali odvjetnika, stavili u situaciju u kojoj su se izložili opasnosti nastupanja zastare u odnosu na njihovu građansku tužbu“.

Stavove iz presude *Baničević protiv Hrvatske* Ustavni sud BiH je primjenjivao i u predmetima koji su se odnosili na naknadu nematerijalne štete nastale zbog nestanka i vjerovatne smrti srodnika. U jednom od takvih predmeta Ustavni sud BiH se bavio i analizom odredaba Rezolucije Ujedinjenih naroda kojom su usvojena Osnovna načela i smjernice za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparacije žrtava teških kršenja međunarodnog prava, ljudskih prava i ozbiljnih

[30] Odluka broj AP 4077/16 od 11. oktobra 2018. godine.

[31] Odluke br. AP 324/18 od 27. novembra 2019. godine i AP 1086/19 od 14. oktobra 2020. godine.

[32] Vidi npr. odluke br. AP 1312/10 i AP 1486/10.

[33] Odluka o dopustivosti od 2. oktobra 2012. godine, predstavka broj 44252/10.

povreda međunarodnog humanitarnog prava. Tako je Ustavni sud BiH naveo da Osnovna načela ne isključuju primjenu domaćih odredaba o zastarjelosti na postupke koji se odnose na tužbene zahtjeve, kao i na druge postupke, već samo postavljaju uslov da takve odredbe o zastarjelosti ne smiju biti pretjerano restriktivne. Ispitujući da li su odredbe člana 376. ZOO (na osnovu kojih je odbijena tužba apelanata) pretjerano restriktivne, Ustavni sud BiH je zaključio da su propisani vremenski periodi od tri

i pet godina sasvim dovoljni za podnošenje tužbe radi naknade štete i da je svako ko je smatrao da ima osnova za podnošenje te vrste tužbe mogao da je podnese u navedenim rokovima.^[34]

Prema određenim saznanjima, i Evropski sud za ljudska prava bavio se takvim pitanjima u predmetima protiv Bosne i Hercegovine. Predstavke su odbacivane odlukama sudije pojedinca koje nisu dostupne na web-stranici Evropskog suda.

[34] Odluka broj AP-4288/11 od 9. decembra 2014. godine, tač. 30-34

Novine u jurisprudenciji Suda Bosne i Hercegovine

► Pripremila: Emira Hodžić, Sud Bosne i Hercegovine

Uvod

Iz prakse Suda Bosne i Hercegovine izabrano je pet odluka iz krivične oblasti za period januar - juni 2024. godine.

Prva odluka se odnosi na situaciju u kojoj je Sud trebalo da odredi po službenoj dužnosti mjeru zabrane radi obezbjeđenja prisustva optuženog, pozivajući se na član 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (u daljem tekstu: Evropska konvencija). Druga odluka se odnosi na zabranu mučenja iz člana 3. Evropske konvencije prema kojem Sud na osnovu međunarodnih standarda utvrđuje šta je mučenje i koje radnje predstavljaju radnju mučenja kao ratnog zločina. Zatim je obrađeno pitanje ponavljanja postupka u korist optuženog u kontekstu utvrđivanja da li postoji predikatno djelo, kao bitan element da se utvrdi da li postoji ili ne postoji krivično djelo „pranje novca“. U praksi Suda Bosne i Hercegovine razmatralo se i pitanje postojanja pretpostavki da se izruči državljani BiH u skladu sa Ugovorom o izručenju između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, kao i kako se tretira zahtjev za povrat privremeno oduzetih predmeta koji lice podnese više puta u toku trajanja krivičnog postupka.

**Predmet broj SI 1 K 017538 24 Krž
16, rješenje Apelacionog vijeća
– član 5. Evropske konvencije,
pravo na slobodu i sigurnost
ličnosti, određivanje mjere
obezbjeđenja prisustva optuženog
nakon izricanja zatvorske kazne
u prvostepenom postupku**

Činjenice

Pretno vijeće Suda Bosne i Hercegovine proglasilo je krivim optuženog da je počinio krivično djelo zločin protiv čovječnosti, i to progon nečovječnim djelima, te mu je izreklo kaznu zatvora u trajanju od pet godina. S tim u vezi, u skladu s odredbama Zakona o krivičnom postupku BiH (u daljem tekstu: ZKPBiH), izrečena mu je mjera zabrane putovanja izvan BiH uz privremeno oduzimanje putnih isprava, zabrane korištenja lične karte za prelazak granice, te obaveza da se povremeno javlja policijskoj stanici. Sud je po službenoj dužnosti odredio mjere radi osiguranja daljeg prisustva i dostupnosti optuženog, jer je utvrdio da postoji rizik da optuženi pobjegne.

Protiv navedenog rješenja žalbu je izjavio branilac optuženog, ističući da u konkretnom slučaju ne postoje razlozi koji opravdavaju primjenu izrečenih mjera, kao ni osnov da Sud bez prijedloga Tužilaštva odredi mjere zabrane.

Odluka

Apelaciono vijeće Suda Bosne i Hercegovine odbilo je žalbu branioca optuženog kao neosnovanu zbog sljedećih razloga:

Sud je, prije svega, imao u vidu odredbu člana 138. stav 1. ZKPBiH, koja propisuje mogućnost da se odredi, odnosno produži pritvor nakon izricanja kazne zatvora. Dalje, nakon što su utvrđene okolnosti koje opravdavaju određivanje mjere obezbjeđenja prisustva optuženog, prvostepeni sud je pravilno razmotrio mogućnost da se odrede blaže mjere umjesto mjere pritvora, jer je ta obaveza u skladu sa članom 123. stav 2. ZKPBiH, kao i članom 5. stav 3. Evropske konvencije, te je te mjere i izrekao. Da bi se optuženom po službenoj dužnosti bez prijedloga Tužilaštva ograničilo kretanje određivanjem mjere pritvora ili neke od mjera zabrane nakon izricanja presude, sud mora utvrditi okolnosti povezane sa izvršenjem krivičnog djela, odnosno ličnošću počinioca. Tako je Sud u tom predmetu imao u vidu okolnosti pod kojim je počinjeno krivično djelo u smislu njegove težine, budući da to djelo predstavlja teško kršenje međunarodnog običajnog humanitarnog prava, ličnost počinioca i činjenicu da postoji realna opasnost da optuženi pobjegne zbog izrečene zatvorske kazne. Te okolnosti opravdavaju strah da bi optuženi, ukoliko se nađe na slobodi bez ikakvog ograničenja, mogao napustiti prebivalište, ili otići u inostranstvo, čime bi se otežalo, ili onemogućilo pravosnažno okončanje krivičnog postupka. Sud je utvrdio da ne postoji zakonska obaveza da u toj procesnoj situaciji Tužilaštvo mora inicirati prijedlog za određivanje mjera, niti obaveza da se izjasni odbrana. Putem žalbenih prigovora Apelaciono vijeće je ocijenilo argumente odbrane u vezi sa izrečenim mjerama o kojima je odbrana imala mogućnost da se izjasni u žalbi.

Predmet broj S1 1 K 019571 23, presude prvostepenog i Apelacionog vijeća – član 3. Evropske konvencije, zabrana mučenja, određivanje praga mučenja

Činjenice

Prvostepenom presudom Suda Bosne i Hercegovine optuženi su proglašeni krivim da su, kršeći pravila međunarodnog humanitarnog prava, odnosno Ženevske konvencije o zaštiti civilnih osoba za vrijeme rata od 12. augusta 1949. godine i Dopunskog protokola o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba, mučili civilno stanovništvo, čime su počinili krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. preuzetog Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, te su osuđeni na kazne zatvora u trajanju od dvije, odnosno tri godine. Za jedan dio optužnice optuženi su oslobođeni.

Protiv prvostepene presude Tužilaštvo i branioci optuženih podnijeli su žalbe. Tužilaštvo je uložilo žalbu zbog krivičnopravne sankcije i pravne kvalifikacije krivičnog djela za osuđujući dio presude protiv optuženih. Branioci su, također, podnijeli žalbe smatrajući da su učinjene različite proceduralne i materijalnopravne povrede, kao i zbog pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, predlažući pri tome da se donesu oslobađajuće presude za sve optužene.

Odluka

Ispitujući žalbene navode, Apelaciono vijeće je odbilo žalbe Tužilaštva i odbrane, te potvrdilo prvostepenu presudu, zaključujući da su pravilne ocjene prvostepenog suda u pogledu definisanja radnji mučenja kao djela u okviru ratnog zločina protiv civilnog stanovništva.

Zakon ne daje definiciju mučenja, te je prvostepeno sudsko vijeće primijenilo međunarodne standarde kako bi utvrdilo da li radnje optuženih zadovoljavaju prag i elemente potrebne da bi bile kvalifikovane kao ratni zločin mučenjem. Sud je utvrdio da za postojanje mučenja moraju biti ispunjena tri elementa, definisana u presudi žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kunarac*, koji se odnose na radnju činjenja ili nečinjenja, namjeru i motiv optuženog.^[35]

Dalje, Sud je imao u vidu član 3. Evropske konvencije koji uvodi opću zabranu da bilo ko bude podvrgnut mučenju, nečovječnom i ponižavajućem postupanju, te kažnjavanju. Primjenjujući standarde Evropskog suda za ljudska prava u toj odluci, Sud se pozvao na predmet *Irška protiv Ujedinjenog Kraljevstva*^[36] u kojem se navodi da zlostavljanje prema članu 3. mora imati minimalan nivo težine. Minimum težine se mora procijeniti i utvrditi u svakom konkretnom slučaju, u zavisnosti od okolnosti. Neke od okolnosti koje se uzimaju u obzir su trajanje zlostavljanja, godine starosti, zdravstveno stanje i spol žrtve, te fizičke i psihičke posljedice koje su inkriminisane radnje ostavile na žrtve, tj. oštećene. Pored navedenog slučaja iz prakse Evropskog suda, vijeće Suda BiH se pozvalo i na predmete *Tomasi protiv Francuske*,^[37] *Lorse i drugi protiv Holandije*,^[38] te odluke Komisije za ljudska prava u predmetu *Soriano de Buton protiv Urugvaja*^[39] i *Leslie protiv Jamajke*.^[40] U svim spomenutim odlukama definisan je pojam mučenja s obzirom na okolnosti konkretnog predmeta. Imajući u vidu standarde u spomenutim predmetima, prvostepeni sud je zaključio, a Apelaciono vijeće ocijenilo pravilnim, da radnje optuženih s obzirom na intenzitet, dužinu

trajanja, kombinovanje različitih radnji izvršenja prema civilnom stanovništvu u ovom predmetu dosežu težinu povreda koje se mogu kvalifikovati kao mučenje. Radnje optuženih koje je Sud podveo pod radnje mučenja su manifestovane privođenjem civilnog stanovništva, potom udarcima nogama, otvorenim pesnicama, palicama, željeznom šipkom u razne dijelove tijela uz istovremeno ispitivanje o posjedovanju naoružanja. Zbog svega toga, više oštećenih i sada osjeća trajne fizičke i psihičke bolove. Dakle, da bi se utvrdilo da li inkriminisane radnje optuženog potpadaju pod mučenje, nužno je provesti test težine koji je u tom predmetu urađen putem međunarodnih standarda: opisivanjem konkretnih radnji optuženih. Pri tome vijeće je imalo u vidu prirodu zlostavljanja i njegov cilj, a to je iznuđivanje iskaza, te je o tome dalo detaljno obrazloženje u prvostepenoj presudi.

**Predmet broj S1 2 K 020583 23
Kž 5 – zabrana *reformatio in
peius* u postupku pokrenutom
prijedlogom za ponavljanje
postupka u korist optuženog**

Činjenice

Pravosnažnom presudom Apelacionog vijeća Suda BiH donesenom 1. decembra 2017. godine optuženi je proglašen krivim za krivično djelo „pranje novca“ iz člana 209. KZBiH, te mu je izrečena kazna zatvora u trajanju od jedne godine i sporedna novčana kazna u visini od 30.000,00 KM. Navedenom presudom oduzeta je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom od osoba na koje je prenesena, to jeste nekretnine i pokretne stvari.

[35] Prvostepena presuda Suda BiH broj S1 1 K 019571 23 Kri.

[36] Presuda broj 5310/71 od 18. januara 1978. godine.

[37] 13 EHRR 1, 1993.

[38] Presuda, žalba broj 52750/99.

[39] Broj 37/1978.

[40] Broj 564/1993.

Rješenjem Apelacionog vijeća Suda BiH od 23. maja 2022. godine uvažen je zahtjev branioca osuđenog, te je dopušteno da se ponovi krivični postupak okončan spomenutom pravosnažnom presudom Suda u odnosu na osuđenog i osobe na koje je prenesena imovinska korist pribavljena krivičnim djelom. Predmet je vraćen prvostepenom vijeću radi zakazivanja glavnog pretresa.

Nakon provedenog ponovljenog postupka, sudsko vijeće je donijelo presudu kojom ostaje na snazi prvostepena presuda, ali sa izmijenjenim činjeničnim opisom. U ostalom dijelu presuda je ostala neizmijenjena.

Na spomenutu presudu žalbe su podnijeli branilac osuđenog i lica od kojih je presudom oduzeta imovinska korist. U žalbi branilac je prigovarao da je Sud prekoračio optužbu i izmijenio presudu, čime je povrijedio zakon, te da je Sud promijenio zakonski opis krivičnog djela „pranje novca“, stvarajući tako novo krivično djelo koje nije propisano zakonom. Prema mišljenju branioca, opis krivičnog djela u optužnici i presudi mora biti identičan zakonskom opisu, bez mijenjanja bitnih elemenata. U žalbi branilac je naveo da, nakon oslobađajuće presude za treća lica povezana sa optuženim, više ne postoji osnova za tvrdnju da novac potječe od djela trgovina ljudima, što tužilac nije uspio dokazati. Sud je, prema mišljenju branioca, nepravilno proširio djelo „pranje novca“ i na imovinu stečenu radnjama koje nisu krivična djela, čime je prekršio zakon i međunarodne konvencije.

Odluka

Apelaciono vijeće je uvažilo žalbu odbrane, smatrajući pri tome da je vijeće u ponovljenom postupku u konkretnom slučaju prekoračilo optužbu, čime je došlo do apsolutno bitne povrede krivičnog postupka, te je presuda morala biti ukinuta. Vijeće je naglasilo da u ponovljenom postupku važe ista pravila kao u prethodnom postupku, ali je istaklo zabranu *reformatio in*

peius ukoliko je zahtjev za ponavljanje postupka podnesen u korist optuženog. Upoređujući izreku pobijane presude sa činjeničnim opisom iz optužnice, Apelaciono vijeće je utvrdilo da je prvostepenom presudom izmijenjen činjenični opis u pogledu predikatnog djela koje prethodi „pranju novca“, što je bitan element za postojanje krivičnog djela „pranje novca“.

Tužilac je u toku postupka ranije izmijenio optužnicu, navodeći da je optuženi bez legalnog pravnog osnova pribavio imovinsku korist predikatnim krivičnim djelom trgovina ljudima. Međutim, prvostepeno vijeće je, nakon ponovljenog postupka, izmijenilo činjenični opis, utvrdivši da imovinska korist nije direktno povezana s trgovinom ljudima prema članu 186. KZBiH, već da je „pribavljena izvršenjem nelegalnih radnji u inostranstvu koje bi mogle imati obilježja nekog krivičnog djela“. Krivični zakon zahtijeva da sredstva ili imovina budu stečeni izvršenjem predikatnog krivičnog djela kako bi postojalo krivično djelo „pranje novca“, što u ovom slučaju nije dokazano. Član 1. tačka e) Varšavske konvencije potvrđuje, da je potrebno da postoji prethodno krivično djelo da bi nastalo djelo „pranje novca“. Bez predikatnog djela nema osnove za „pranje novca“, jer se ono bavi transformacijom nezakonitih sredstava u prividno zakonita.

Pri takvom stanju stvari, kada je tužilac u optužnici naveo konkretno predikatno krivično djelo trgovina ljudima, koje u postupku nije dokazano, a posebno što je za treća lica u vezi sa tim krivičnim djelom donesena oslobađajuća presuda, Sud nije mogao intervenirati u činjenični opis na način kako je to urađeno u konkretnom slučaju, čime je prekoračena optužba.

Načelo *beneficium cohaesionis* omogućilo je da se ta odluka odnosi i na subjekte od kojih je oduzeta imovinska korist. Nakon ponovnog postupka pred vijećem Apelacionog odjeljenja optuženi je oslobođen optužbi.

Predmet broj SI 3 K 046753 23
Kž, rješenje Apelacionog vijeća
– pretpostavke za izručenje
vlastitog državljanina

Činjenice

Rješenjem vanraspravnog vijeća u prvostepenom postupku utvrđeno je da su ispunjene zakonske pretpostavke za izručenje traženog lica, državljanina Bosne i Hercegovine, pravosudnim organima Republike Hrvatske. Osnov za izručenje lica vijeće je našlo kako u Zakonu o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, tako i u Ugovoru o izručenju između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske.

Protiv navedenog rješenja žalbu je izjavio branilac traženog lica zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, predlažući pri tome da se donese odluka kojom se traženo lice ne može izručiti drugoj državi.

U žalbi branilac navodi da nisu ispunjene zakonske pretpostavke za izručenje traženog lica pravosudnim organima Republike Hrvatske budući da se radi o državljaninu BiH. Dalje, u žalbi se poziva na odredbe Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima kojima je, kao jedna od pretpostavki za izručenje, predviđeno da osoba čije se izručenje traži nije državljanin Bosne i Hercegovine. Odbrana je, također, navela da u pobijanom rješenju nisu dati valjani razlozi za primjenu Ugovora, te da su zanemarene odredbe Zakona, posebno one koje se odnose na shodnu primjenu odredaba o krivičnom postupku krivičnih zakona. Dalje, odbrana je osporila i postojanje identiteta norme kao osnova za izručenje.

Odluka

Apelaciono vijeće je odbilo prigovor odbrane kao neosnovan.

Prije svega, Sud je nesporno utvrdio da se radi o licu koje je državljanin Bosne i Hercegovine. Da bi se odlučilo o postojanju pretpostavki za

izručenje, Sud je pošao od ispitivanja uslova za izručenje koji su propisani Zakonom o pružanju međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima. S tim u vezi, odbrana je tačno navela prvi uslov, a to je da lice za koje se daje odobrenje za izručenje ne može biti državljanin Bosne i Hercegovine. Međutim, Sud nije mogao zanemariti član 7. Ugovora zaključen između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Spomenuti ugovor taksativno nabraja krivična djela za koja država BiH može izručiti vlastite državljanine. Riječ je o krivičnim djelima organizovani kriminal, korupcija i „pranje novca“ za koja je, prema pravu obje države ugovornice, propisana kazna zatvora ili mjera koja uključuje oduzimanje slobode u trajanju od četiri godine ili težu kaznu. Sud je utvrdio da radnje za koje se tereti traženo lice potpadaju pod krivična djela iz navedenog ugovora (zajedničko djelovanje više lica, uključujući traženo, radi kontinuirane nabavke veće količine opojne droge uz navođenje konkretnih radnji traženog lica). Zbog tog razloga se prvi uslov koji se veže za državljanstvo mora gledati u kontekstu zaključenog Ugovora, koji je *lex specialis* u odnosu na Zakon i koji u odnosu na spomenuta krivična djela pravi izuzetak od zabrane izručenja vlastitog državljanina.

Osim toga, Ugovor propisuje i dodatne uslove u vidu obostrane kažnjivosti i zapriječene kazne u trajanju najmanje četiri godine ili teže kazne. Dakle, tim dodatnim uslovima se daje zaštita vlastitim državljanima od proizvoljnog djelovanja države a, s druge strane, države sprečavaju da lica zloupotrebom statusa državljanstva izbjegavaju krivično gonjenje za krivična djela koja su društveno opasna.

U konkretnom slučaju Sud je utvrdio da postoje i spomenuti dodatni uslovi.

U pogledu ispitivanja uslova obostrane kažnjivosti, ne postoji obligatornost utvrđivanja identičnog teksta krivičnih zakona, već da li smisao i sadržaj krivičnog djela za koje se traženo lice tereti suštinski korespondiraju sa smislom i

sadržajem bilo kojeg krivičnog djela iz domaćeg zakonodavstva. U tom smislu Sud je uporedio odredbe krivičnih zakona BiH i Republike Hrvatske u pogledu krivičnog djela neovlaštena proizvodnja i promet drogama koje je vršeno u okviru grupe. Sud je utvrdio da se prema bitnim obilježjima krivičnog djela neovlašteni promet opojnim drogama tekstovi zakona podudaraju.

Kada je u pitanju kvalifikatorni oblik za spomenuto krivično djelo koje podrazumijeva organizovanje grupe ili pripadanje toj grupi, Sud je utvrdio, imajući u vidu dostavljenu dokumentaciju, da se radi o višem stepenu organizovanosti koji se, prema domaćem zakonodavstvu, ubraja u obilježja bića krivičnog djela organizovani kriminal iz člana 250. stav 2. KZBiH u vezi s krivičnim djelom neovlašteni promet opojne droge, a ne kvalifikatorni oblik krivičnog djela neovlašteni promet opojnim drogama.

Sud je imao u vidu i definiciju grupe za organizovani kriminal iz KZBiH. Tako je na osnovu dostavljene dokumentacije zaključio da su ispunjeni zakonski uslovi za postojanje grupe s obzirom na broj osumnjičenih, vremenski period djelovanja, pri čemu su formalno određene uloge svih ostalih pripadnika udruženja, a da se traženo lice sumnjiči da je organizator grupe. Krivični zakoni obje države za navedena krivična djela propisuju kaznu zatvora u trajanju od četiri godine ili težu kaznu, što je i uslov u smislu odredbe člana 7. stav 1. Ugovora. Na taj način Sud je utvrdio da postoje uslovi za obostranu kažnjivost kao jedna od pretpostavki za izručenje.

**Predmet broj S1 2 K 046336 24 Kž
10, rješenje Apelacionog vijeća
– podnošenje više zahtjeva za
povrat privremeno oduzetih
predmeta do donošenja presude**

Činjenice

Rješenjem prvostepenog vijeća odbačen je kao nedopušten zahtjev za vraćanje privremeno oduzetog predmeta, konkretno vozila čiji je vlasnik pravno lice, koji je podnesen u

toku trajanja prvostepenog postupka protiv optuženog. Zahtjev je odbačen zato što se, prema mišljenju sudskog vijeća, radilo o presuđenoj stvari budući da se odlučivalo o ranijem istovjetnom zahtjevu za povrat privremeno oduzetog predmeta. Protiv navedenog rješenja žalbu je izjavio branilac zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i bitnih povreda odredaba krivičnog postupka, predlažući pri tome da vijeće Apelacionog odjeljenja Suda BiH preinači pobijano rješenje, te da prihvati zahtjev, ili da ukine pobijano rješenje i predmet vrati prvostepenom vijeću na ponovni postupak i odluku.

Odluka

Ispitujući žalbene navode, Apelaciono vijeće je uvažilo žalbu branioca optuženog kao osnovanu, te je ukinulo prvostepeno rješenje i predmet vratilo na ponovno odlučivanje.

Uvidom u pobijano rješenje, ispitujući rješenje u granicama žalbenog navoda, Apelaciono vijeće je utvrdilo da je u prvostepenom postupku Sud propustio da razmotri navode i obrazloženja odbrane zbog čega je zaključilo da nije opravdan zaključak da se radi o istovjetnom zahtjevu koji je odbrana ranije podnosila.

Sud je utvrdio da, imajući u vidu odredbe ZKP koje se odnose na vraćanje oduzetih predmeta (član 203. stav 3), ukoliko je stvar neophodna vlasniku, na čemu se temelji i sam zahtjev odbrane, je pogrešan zaključak prvostepenog suda o njegovoj nedopuštenosti.

S tim u vezi, Sud je zaključio da ranije doneseno rješenje o istoj pravnoj stvari nema karakter presuđene stvari da bi onemogućilo ponovno podnošenje zahtjeva i odlučivanje o njemu ukoliko su se promijenile okolnosti koje bi opravdale vraćanje privremeno oduzetih predmeta. Vijeće je ocijenilo da nema zapreke da sud u više navrata odlučuje o zahtjevu za vraćanje privremeno oduzetih predmeta do donošenja presude i do konačne odluke o njihovom oduzimanju.

U ponovljenom postupku bilo je neophodno ocijeniti meritornu osnovanost zahtjeva u skladu

s okolnostima, odnosno fazom postupka u kojoj se krivični predmet nalazi.

Novine u jurisprudenciji Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine

► Pripremio: Edin Čengić, Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine

Uvod

Za ovaj broj časopisa „Pravna hronika“ izdvojeno je šest odluka Vrhovnog suda Federacije BiH i to četiri odluke iz oblasti krivičnog prava, te dvije odluke iz građanske oblasti.

Predmet broj 01 0 K 016525 23 Kžk od 4. aprila 2024. godine – prekoračenje neophodno potrebne odbrane za odbijanje napada kod nužne odbrane

Činjenice i žalbeni navodi

Presudom Kantonalnog suda u Bihaću broj 01 0 K 016525 22 K 2 od 1. februara 2023. godine optuženi M.G. je, na osnovu člana 299. tačka a) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (ZKPFBiH), oslobođen optužbe da je počinio krivično djelo ubistvo iz člana 166. stav 1. u vezi sa članom 28. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (KZFBiH).

Vrhovni sud Federacije BiH je ustanovio da su osnovani žalbeni navodi kantonalnog tužitelja koji je ukazivao na to da je prvostepeni sud u pobijanoj presudi propustio da navede razloge

zašto smatra da su radnje koje je optuženi preduzeo prema oštećenom bile neophodne za odbijanje istovremenog protivpravnog napada i da je na taj način učinio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 1. tačka k) ZKPFBiH. Zbog toga je ovaj sud rješenjem ukinuo pobijanu presudu i odredio održavanje pretresa pred Vrhovnim sudom Federacije BiH s obzirom na to da je prvostepena presuda već jednom bila ukinuta.

Odluka

Na pretresu pred tim sudom, ocjenjujući izvedene dokaze pojedinačno i u međusobnoj vezi, sud je zaključio da radnja nasilnog provaljivanja u kuću optuženog, pri čemu je oštećeni S.H. znao da njegova majka nije u kući, a zatim i radnje kretanja prema optuženom u unutrašnjosti kuće uz psovku izrečenu optuženom, imajući u vidu da je sve uslijedilo nakon prethodnog fizičkog sukoba optuženog i majke oštećenog S.H., predstavljaju protivpravni napad S.H. na optuženog M.G. i na njegov dom. Dakle, u toj situaciji optuženi M.G. je imao pravo na nužnu odbranu, ali samo u mjeri koja je neophodna da odbije opisani napad oštećenog S.H. i koja je srazmjerna napadu.

Kada je optuženi ušicama velike sjekire koja se zatekla u kuhinji (jer je ranije sjekao kost) udario oštećenog S.H. u predio lijeve strane čela, on je koristio svoje pravo na nužnu odbranu. Međutim, takva odbrana u tim okolnostima, prema ocjeni ovog suda, nije bila neophodna da bi on odbio istovremeni protivpravni napad S.H., koji je, istina, bio znatno mlađa osoba od optuženog, ali je bio goloruk, pa bi i udarac upotrijebljenim oruđem u bilo koji drugi dio tijela, koji nema vitalni značaj, bio sasvim dovoljan da se odbije takav napad. Stoga se takva odbrana optuženog ne može smatrati srazmjernom, pa je ovaj sud zaključio da je optuženi, postupajući na način opisan u izreci, prekoračio granice nužne odbrane u smislu člana 26. stav 3. KZFBiH.

U radnjama optuženog koje su opisane u izreci presude, a za koje je ovaj sud ustanovio da su dokazane, stekla su se obilježja krivičnog djela ubistvo iz člana 166. stav 1. u vezi sa čl. 28. i 26. stav 3. KZFBiH. Zadavanjem udarca ušicama velike sjekire u predio lijevog čeonog dijela glave oštećenog, kada je oštećenom nanio tešku tjelesnu povredu opisanu u izreci presude, imajući u vidu sredstvo kojim je zadao udarac, kao i mjesto povrede koje predstavlja vitalni dio tijela, optuženi je bio svjestan da može usmrtiti oštećenog. Slabiji zamah sjekirom, čime bi i intenzitet udarca bio slabiji (što je potvrdio vještak sudske medicine, dr. D.D.), opredijelio je sud da zaključi da je volja optuženog u tim okolnostima bila pristajanje da oštećenog usmrti iz čega slijedi da je optuženi postupao sa eventualnim umišljajem.

**Predmet broj 03 0 K 024871 24
Kž 3 od 26. jula 2024. godine –
propust tužitelja da u prijedlogu za
produženje pritvora navede vrijeme
za koje predlaže da se pritvor produži**

Činjenice i žalbeni navodi

Rješenjem Kantonalnog suda u Tuzli broj 03 0 K 024871 24 Kv 3 od 16. jula 2024. godine osumnjičenom I.N., protiv koga se vodi istraga zbog krivičnog djela ubistvo iz člana 166. stav 1.

u vezi sa članom 28. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (KZFBiH), produžen je pritvor za dva mjeseca, tako da mu pritvor prema tom rješenju može trajati najduže do 16. septembra 2024. godine ili do nove odluke suda.

Osporavajući prvostepeno rješenje zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, branitelj osumnjičenog u žalbi je istakao da je prvostepeni sud počinio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 2. u vezi sa članom 149. stav 2. ZKPFBiH zbog toga što je osumnjičenom produžio pritvor u trajanju od dva mjeseca, a takav prijedlog nije sadržan u prijedlogu za produženje pritvora osumnjičenom, odnosno u tom prijedlogu uopće nije sadržan period za koji se traži produženje pritvora. Branitelj je smatrao da je, postupajući na opisani način, prvostepeni sud izašao van okvira prijedloga i da je samoinicijativno odredio najduži vremenski period trajanja pritvora, a da to Tužiteljstvo prijedlogom za produženje pritvora nije tražilo.

Odluka

Prije svega, odredbom člana 149. stav 2. ZKPFBiH je propisano: „Pritvor se odlukom vijeća (član 25. stav 6), po obrazloženom prijedlogu tužitelja, može produžiti za najviše dva mjeseca (...)“. Iz navedene zakonske odredbe jasno proizlazi da prijedlog tužitelja, pored općih i posebnih uvjeta u odnosu na pritvorski osnov prema kojem se predlaže produženje pritvora, treba da sadrži i tačno određeno vrijeme za koje tužitelj predlaže produženje pritvora, te obrazloženje prijedloga.

Uvidom suda u prijedlog za produženje pritvora osumnjičenom utvrđeno je da nije naveden period za koji se traži produženje pritvora (osim što se tužitelj pozvao na odredbu člana 149. stav 2. ZKPFBiH), a da se u izreci pobijanog rješenja navodi da se osumnjičenom produžava pritvor za dva mjeseca i da prema tom rješenju pritvor može trajati najduže do 16. septembra 2024. godine ili do nove odluke suda. U vezi sa navedenim, branitelj u žalbi osnovano ukazuje na to da je prvostepeni sud samoinicijativno

produžio pritvor osumnjičenom za najduže moguće trajanje pritvora na osnovu člana 149. stav 2. ZKPFBiH, a da tužitelj u prijedlogu nije uopće naveo za koje vrijeme predlaže da se produži pritvor.

Dakle, produžujući pritvor osumnjičenom na navedeni način prvostepeni sud je povrijedio odredbu člana 149. stav 2. ZKPFBiH koja se odnosi na osnovni uvjet za produženje pritvora osumnjičenim u istrazi – postojanje obrazloženog prijedloga tužitelja za produženje pritvora u određenom trajanju zbog određenih pritvorskih osnova, što je utjecalo na donošenje zakonitog rješenja o produženju pritvora. Time je prvostepeni sud učinio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 2. u vezi sa članom 149. stav 2. ZKPFBiH.

Predmet broj T08 0 KT 0005713 18 od 15. marta 2023. godine djelimično - pravna kvalifikacija krivičnog djela iz optužnice – bitno obilježje krivičnog djela ugrožavanje javnog prometa iz člana 332. stav 1. KZFBiH i krivičnog djela izazivanje opće opasnosti iz člana 323. stav 1. KZFBiH

Činjenice

Rješenjem Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine broj 08 0 K 003162 23 Kž 2 od 7. februara 2024. godine djelimično je uvažena žalba branitelja optuženog G.L., pa je ukinuta Presuda Kantonalnog suda u Širokom Brijegu broj 08 0 K 003162 23 K 2 od 28. marta 2023. godine kojom je optuženi G.L. proglašen krivim za krivično djelo teška krivična djela protiv sigurnosti javnog prometa iz člana 336. stav 2. u vezi sa krivičnim djelom ugrožavanje javnog prometa iz člana 332. stav 1. KZFBiH, a po izmijenjenoj optužnici broj T08 0 KT 0005713 18 od 15. marta 2023. godine i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od dvije godine i osam mjeseci. S obzirom na to da je presuda prvostepenog suda drugi put ukinuta, određeno je da se održi pretres pred Vrhovnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine.

Postupak pred tim sudom započeo je čitanjem optužnice koja je izmijenjena na ponovljenom glavnom pretresu pred prvostepenim sudom.

Odluka

Razmatrajući činjenični opis optužnice pročitane na pretresu pred tim sudom u obimu koji je dopušten zakonom, sud je utvrdio da taj činjenični opis ne sadrži bitno obilježje krivičnog djela teška krivična djela protiv sigurnosti javnog prometa iz člana 336. stav 2. u vezi sa krivičnim djelom ugrožavanje javnog prometa iz člana 332. stav 1. KZFBiH za koje ga tereti optužnica, zbog čega ga nije mogao proglasiti krivim za to krivično djelo. Naime, kažnjavanje za osnovni oblik krivičnog djela ugrožavanje javnog prometa iz člana 332. stav 1. KZFBiH propisano je za učesnika u prometu na putevima, koji se ne pridržava prometnih propisa i koji time tako ugrozi javni promet da dovede u opasnost život ljudi ili imovinu većih razmjera. Iz toga jasno slijedi da je ugrožavanje javnog prometa (kojim se dovodi u opasnost život ljudi ili imovina većeg obima) posljedica tog krivičnog djela, pa pošto ona nije sadržana u činjeničnom opisu optužnice, opisano krivično djelo nije krivično djelo za koje se optuženi tereti optužnicom, jer ne sadrži sva njegova bitna obilježja propisana zakonom.

Međutim, imajući u vidu da sud nije vezan pravnom kvalifikacijom krivičnog djela iz optužnice, taj sud je razmatrao da li iz činjenica i okolnosti sadržanih u optužnici proizlaze bitna obilježja nekog drugog krivičnog djela, pa je ustanovio da su činjeničnim opisom optužnice obuhvaćena sva bitna obilježja krivičnog djela izazivanje opće opasnosti iz člana 323. stav 1. KZFBiH.

Naime, to krivično djelo čini onaj ko požarom, poplavom, eksplozijom, otrovom ili otrovnim plinom, ionizirajućim zračenjem, motornom silom, električnom ili drugom energijom ili pucanjem iz vatrenog oružja ili kakvom općeopasnom radnjom ili općeopasnim sredstvom izazove opasnost za život ljudi ili

imovinu većeg opsega. Pošto je konkretna optužnica sadržavala navode da je optuženi upravljao motornim vozilom, dakle motornom silom, i to bez položenog vozačkog ispita, vozeći nedozvoljenom brzinom i ne obraćajući pažnju na pješaka, svjestan da na taj način može dovesti u opasnost život ljudi, na šta je pristao, slijedi da je takvim navodima optužnice upravo opisano krivično djelo izazivanje opće opasnosti iz člana 323. stav 1. KZFBiH na šta je ukazivala i odbrana optuženog.

Taj sud je nakon toga, ocjenom preuzetih dokaza relevantnih za krivično djelo izazivanje opće opasnosti iz člana 323. stav 1. KZFBiH, kako pojedinačno tako i u njihovoj međusobnoj vezi, utvrdio da su u radnjama i postupcima optuženog G.L. ostvarena sva bitna obilježja tog krivičnog djela, te je optuženom izrekao kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i šest mjeseci.

Predmet broj 09 0 K 026508 24 Kv 153 od 29. marta 2024. godine - procesne garancije osumnjičenog, optuženog, odnosno povezane osobe iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i temeljnim slobodama prilikom odlučivanja o produženju privremene mjere osiguranja u skladu sa članom 17. stav 3. Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom

Činjenice i žalbeni navodi

Rješenjem Kantonalnog suda u Sarajevu broj 09 0 K 026508 24 Kv 153 od 29. marta 2024. godine, radi osiguranja imovinske koristi za koju se sumnja da je pribavljena krivičnim djelom u iznosu od 2.026.960,00 KM, optuženom H.H. produžena je privremena mjera osiguranja, i to: zabrana otuđenja i opterećenja nekretnina ili stvarnih prava upisanih na nekretnini uz zabilježbu zabrane u zemljišnim knjigama, upisana u Općinskom sudu u Sarajevu, vlasništvo 1/1 H.H., koja se sastoji od tačno označenih parcela k.o. SP G.B. Navedena privremena mjera

osiguranja produžena je prijašnjim Rješenjem Kantonalnog suda u Sarajevu broj 09 0 K 026508 19 Kv 119 od 6. maja 2020. godine i Rješenjem Kantonalnog suda u Sarajevu broj 09 0 K 026508 22 Kv 137 od 28. marta 2022. godine. Također je određeno da će mjera osiguranja iz naznačenog rješenja trajati dvije godine, a taj period prema ovom rješenju računa se od 29. marta 2024. godine i može trajati do 29. marta 2026. godine ili do druge odluke suda.

U žalbi braniteljica optuženog, u suštini, prigovara da je pobijano rješenje doneseno bez saslušanja optuženog H.H., odnosno bez njegove odbrane, čime mu nije omogućeno da se izjasni „u vezi sa svim činjenicama i dokazima koji dovode do privremene zabrane raspolaganja njegovom imovinom“.

Odluka

Takvi žalbeni navodi braniteljice optuženog doveli su u pitanje zakonitost pobijanog rješenja.

Odredbom člana 17. stav 3. Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom, između ostalog, propisano je da rješenje kojim se određuju mjere osiguranja mora sadržavati i tačno vrijeme na koje je mjera određena nakon čega sud, u zavisnosti od ishoda krivičnog postupka ili posebnog postupka za oduzimanje imovinske koristi, donosi rješenje o produženju privremenih mjera ili rješenje o njihovom ukidanju. S tim u vezi, u Zakonu o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom (pa tako i u članu 17. stav 3. istog zakona) nije propisana obaveza suda da održi ročište na kome bi stranke i branitelj osumnjičenog, odnosno optuženog, imali mogućnost da se izjasne o činjenicama i okolnostima relevantnim za odluku suda o daljem trajanju privremene mjere osiguranja prije donošenja rješenja o produženju privremenih mjera ili rješenja o njihovom ukidanju.

U odredbi člana 16. stav 2. Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom propisano je da sud može

odrediti privremene mjere osiguranja i prije nego što je osumnjičenom, optuženom, odnosno povezanoj osobi omogućeno da se izjasni o prijedlogu tužitelja za određivanje mjere osiguranja. Međutim, primjena tog pravila nije obavezna u postupku produženja privremenih mjera osiguranja (a prema sadržaju te zakonske odredbe, nije obavezna ni u postupku određenja privremenih mjera), nego je sud dužan (kada odlučuje o produženju privremenih mjera osiguranja) ocijeniti da li je primjena tog pravila u konkretnom slučaju opravdana i cjelishodna.

Osim toga, kada je u pitanju postupak odlučivanja o produženju privremene mjere osiguranja ili o njenom ukidanju u smislu citirane odredbe člana 17. stav 3. Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom, taj sud podsjeća da je članom II/2. Ustava Bosne i Hercegovine propisano da se prava i slobode određeni u Evropskoj konvenciji i njenim protokolima direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini, te da imaju prioritet nad svakim drugim zakonom. U praksi Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (npr. odluke Ustavnog suda BiH broj AP 2044/20 od 5. oktobra 2021. godine i broj AP 3228/22 od 23. marta 2023. godine) ukazuje se na to da na svaki konkretan slučaj treba direktno primijeniti odredbe Evropske konvencije i njenih protokola ukoliko domaći zakoni ne regulišu određeno pitanje, ili ako ga ne regulišu dovoljno jasno.

Odredbama člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (EKLJP) štiti se pravo na mirno uživanje svoje imovine, ali se propisuje i mogućnost da se ograniči to pravo pod određenim uvjetima. Na takav stav jasno ukazuje praksa ESLJP kojom se tumači član 1. Protokola broj 1 uz EKLJP. Prema toj praksi ESLJP, član 1. Protokola broj 1 uz EKLJP sadrži tri različita pravila. Prvo pravilo, koje se nalazi u prvoj rečenici prvog stava, opće je prirode i ono izražava načelo mirnog uživanja u imovini. Drugo pravilo, sadržano u drugoj rečenici istog stava, određuje da se lišavanje imovine može izvršiti pod određenim uvjetima. Treće pravilo,

sadržano u stavu 2. istog člana, dopušta da države potpisnice imaju pravo, između ostalog, da kontrolišu korištenje imovine u skladu s javnim interesom. Sva tri pravila su međusobno povezana i ona nisu međusobno kontradiktorna, a drugo i treće pravilo se odnose na određene slučajeve miješanja države u pravo na mirno uživanje imovine (vidjeti npr. presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetima *Sporrong i Lonnroth protiv Švedske* od 23. septembra 1982. godine, zahtjev broj 7151/75 i dr., stav 61, *Latridis protiv Grčke* od 25. marta 1999. godine, zahtjev broj 31107/96, stav 55, *Broniowski protiv Poljske* od 22. juna 2004. godine, zahtjev broj 31443/96, stav 134).

Budući da u konkretnom slučaju navedena privremena mjera osiguranja - zabrana otuđenja i opterećenja navedene nekretnine ili stvarnih prava upisanih na nekretnini uz zabilježbu zabrane u zemljišnim knjigama - nema kao posljedicu „lišavanje imovine“, već „kontrolisanje korištenja imovine u skladu s javnim interesom“, ta privremena mjera osiguranja ubraja se u doseg stava 2. člana 1. Protokola broj 1 uz EKLJP (vidjeti npr. presudu ESLJP u predmetu *Shorazova protiv Malte* od 3. marta 2022. godine, zahtjev broj 51853/19, st. 103. i 104). Pri tome, da bi takvo ograničenje (miješanje u pravo na mirno uživanje svoje imovine) bilo u skladu sa članom 1. Protokola broj 1 uz EKLJP, ono mora biti predviđeno zakonom, služiti legitimnom cilju u javnom ili općem interesu i mora da postoji razuman odnos srazmjernosti između korištenih sredstava i cilja koji se želi postići tim miješanjem, tj. pravična ravnoteža između zahtjeva općeg interesa i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca, te da pojedincu nije nametnut prekomjeran teret (vidjeti npr. presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetima *Sporrong i Lonnroth protiv Švedske* od 23. septembra 1982. godine, zahtjevi broj 7151/75 i dr., stav 69, *Džinić protiv Hrvatske* od 17. maja 2016. godine, zahtjev broj 38359/13, stav 67).

U vezi sa navedenim, a na šta se opravdano ukazuje u žalbi braniteljice optuženog, ESLJP u svojim odlukama poseban značaj daje

procesnim garancijama pojedinca „protiv proizvoljnog ili nesrazmjernog miješanja“. Tako se u presudama ESLJP identično navodi da, iako član 1. Protokola broj 1 uz EKLJP ne sadrži izričite procesne zahtjeve, domaći postupci koji se tiču prava na mirno uživanje imovine pojedinca moraju pružiti pojedincu razumnu priliku da iznese svoj predmet (argumente) pred nadležnim organom radi efikasnog osporavanja mjere kojom se ograničavaju prava iz tog člana, ukazujući pri tome i na značaj kontradiktorne rasprave u skladu sa načelom „jednakosti oružja“ (presuda ESLJP u predmetu *Shorazova protiv Malte* od 3. marta 2022. godine, zahtjev broj 51853/19, stav 105, presuda ESLJP u predmetu *Uzan i drugi protiv Turske* od 5. marta 2019. godine, zahtjevi broj 19620/05 i dr., stav 214, presuda ESLJP u predmetu *Veits protiv Estonije* od 1. juna 2015. godine, zahtjev broj 12951/11, stav 72, presuda ESLJP u predmetu *Jokela protiv Finske* od 21. maja 2002. godine, zahtjev broj 28856/95, stav 45).

U spomenutoj presudi ESLJP donesenoj u predmetu *Shorazova protiv Malte* od 3. marta 2022. godine (st. 105, 119, 121. i 123), na koju se braniteljica optuženog poziva u žalbi, ESLJP je ukazao na to da je (u periodu od 2014. do 2021. godine) aplikantici određena i više puta produžena mjera „zamrzavanja“ imovine, a da ona nije saslušana pred sudom, tako da je lišena efikasne procesne zaštite protiv proizvoljnog ili nesrazmjernog miješanja, što je dovelo do odsustva „pravične ravnoteže“ između zahtjeva općeg interesa i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca, odnosno do povrede člana 1. Protokola broj 1 uz EKLJP.

Polazeći od navedenih standarda ESLJP, te sadržaja i dometa člana 16. stav 2. Zakona o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom, taj sud je ustanovio da osumnjičeni, optuženi, odnosno povezana osoba uživaju određene procesne garancije iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku

konvenciju o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (EKLJP), koje su sadržane u pravu svake osobe kojoj su određene i kasnije produžavane privremene mjere osiguranja da joj se omogući da se u razumnim intervalima izjasni o svim činjenicama i dokazima relevantnim za odluku suda o daljem trajanju privremenih mjera osiguranja. To, dalje, znači da je obaveza suda da u razumnim intervalima održi ročište na kome će im se osigurati te procesne garancije, ali i da ocijeni njihove navode istaknute na tom ročištu u postupku odlučivanja o daljem trajanju privremenih mjera osiguranja. Time će se, radi osiguranja procesnih garancija iz člana 1. Protokola broj 1 uz EKLJP, ispuniti i zahtjev za kontradiktornu raspravu u skladu sa načelom „jednakosti oružja“ na kojem insistira i ESLJP u svojoj praksi.

U konkretnom slučaju optuženom H.H. od kada mu je određena privremena mjera osiguranja (od 30. avgusta 2018. godine) koja je kasnije produžavana navedenim rješenjima, te, kao što je već navedeno, pobijanim rješenjem produžena do 29. marta 2026. godine ili do druge odluke suda, prvostepeni sud nikada nije održao ročište i tako osigurao pravo optuženog da se u razumnim vremenskim intervalima izjasni o svim činjenicama i dokazima relevantnim za dalje trajanje privremene mjere osiguranja koja mu je prethodno određena, a radi efektivnog osporavanja te mjere, tj. kako bi sud ocijenio i te navode optuženog u postupku odlučivanja o daljem trajanju privremene mjere osiguranja. Na taj način optuženom H.H. je uskraćena efikasna procesna zaštita protiv proizvoljnog ili nesrazmjernog miješanja koja proistječe iz člana 1. Protokola broj 1 uz EKLJP. Time je dovedena u pitanje „pravična ravnoteža“, odnosno srazmjernost između privremene mjere kojom mu je ograničeno pravo na imovinu iz tog člana i zahtjeva zaštite tog prava optuženog, što je dovelo do povrede člana 1. Protokola broj 1 uz EKLJP.

**Predmet broj 43 0 Ps 194964
24 Rev – raskid ugovora zbog
promijenjenih okolnosti**

Činjenice

Tužitelj je tužbenim zahtjevom potraživao naknadu štete u vidu izmakle koristi zbog toga što je tuženi jednostrano raskinuo ugovor.

U postupku pred nižestepenim sudovima, u bitnom, utvrđeno je da je tužitelj u svojstvu prevozioca sa pravnim prednikom tuženog, kao kupcem, 28. marta 2018. godine zaključio ugovor o prijevozu robe u drumskom saobraćaju kojim su utvrđena međusobna prava i obaveze ugovornih strana u vezi sa prijevozom plina i drugih srodnih proizvoda na teritorijama BiH, Hrvatske, Slovenije, Mađarske i drugih zemalja. Uz navedeni ugovor zaključena su i dva aneksa koja su se odnosila na cijenu prijevoza. Ugovor je zaključen na period od pet godina, odnosno do 28. marta 2023. godine.

Tuženi je jednostrano raskinuo navedeni ugovor 7. januara 2021. godine, te istovremeno osporio ispostavljenju fakturu tužioca od 4. januara 2021. godine i izjavio da ugovor raskida. Potom je takav raskid potvrdio i dostavljanjem dopisa od 18. januara 2021. godine u kojem je naveo da jednostrano raskida ugovor zbog nemogućnosti da proda svoju robu na tržištu BiH, te ograničenja ili zabrane poslovanja njegovih kupaca da vrši prijevoz plina, ali i zbog posjedovanja vlastitog voznog parka, pri tome ukazujući na negativne posljedice izazvane pandemijom Covid-19.

Prvostepeni sud je zaključio da je jednostranim raskidom ugovora o prijevozu robe u drumskom saobraćaju od 28. marta 2018. godine i aneksa I i II od tuženog tužitelju pričinjena šteta u vidu izmakle koristi koja je određena nalazom i mišljenjem vještakinje ekonomske struke i koja iznosi 99.629,28 KM zbog čega je obavezao tuženog da plati traženi iznos. Drugostepeni sud je prihvatio činjenični i pravni stav prvostepenog suda, pa je odbijanjem žalbe tuženog potvrdio prvostepenu presudu u cijelosti. Tuženi je

u reviziji pobijao drugostepenu presudu u dosuđujućem dijelu zbog povrede odredaba parničnog postupka i pogrešne primjene materijalnog prava.

Odluka

I prema shvatanju revizijskog suda, tužitelj je dokazao da je, usljed nezakonitog raskida ugovora, pretrpio štetu i da je ona nastala zbog odgovornosti druge strane.

Nižestepeni sudovi su pravilno tumačili odredbu člana 133. ZOO kada su zaključili da tuženi zbog promijenjenih okolnosti, na koje se pozivao u svojim dopisima o raskidu ugovora, taj ugovor nije mogao raskinuti jednostranom izjavom volje, već da je raskid trebalo da traži podnošenjem tužbe sudu.

Naime, iz sadržine odredbe člana 133. stav 1. ZOO izričito proizlazi da, u slučaju promijenjenih okolnosti, stranka kojoj je otežano da ispuni obaveze, ili da se svrha ugovora ne može ostvariti.....može zahtijevati da se ugovor raskine. Dakle, tuženi je zbog promijenjenih okolnosti, na koje se pozivao u izjavama o raskidu ugovora, morao podnijeti tužbu sudu i dokazivati da postoje promijenjene okolnosti. Tuženi tako nije postupio, pa su neprihvatljivi svi revizijski prigovori istaknuti u tom smislu.

**Predmet broj 65 0 P 593525 23
Rev – primjena pravila o teretu
dokazivanja i pasivno držanje suda**

Činjenice i revizijski navodi

U navedenom sporu tužitelj je tražio da se utvrdi stjecanje prava vlasništva dosjelošću na nekretninama uknjiženim kao državno vlasništvo sa dijelom 1/1 na osnovu Odluke Komisije za arondaciju od 14. juna 1947. godine i Odluke Ministarstva poljoprivrede od 2. avgusta 1947. godine. Rješenjem Općine od 19. septembra 2000. godine kao nosilac prava raspolaganja na navedenim nekretninama upisan je tuženi.

Nakon izvršene arondacije pravni prednici tužitelja nisu izvedeni iz posjeda navedenih nekretnina na kojima je do 2016. godine kao isključivi posjednik bila upisana majka tužitelja, a poslije toga kao posjednici upisani su tužitelj i njegova sestra sa suposjedničkim dijelovima od po ½ (koja je svoj dio poklonila tužitelju). Do 1992. godine navedene nekretnine je koristio tužitelj sa svojom porodicom i za njih plaćao porez nakon čega je, zbog ratnih događanja, bio primoran da ih napusti, ali ih sada ponovo drži u svom posjedu.

Povodom zahtjeva za vraćanje nekretnina (iz 2000. godine) nadležne općinske službe su utvrdile da nekretnine nisu proglašene napuštenim, da nisu stavljene pod privremenu upravu općine, da ih nije zaposjelo treće lice, te da se navedene nekretnine vraćaju u posjed majci tužitelja (zaključkom od 2003. godine).

Prvostepeni sud je odbio tužbeni zahtjev na osnovu sljedećih zaključaka: tek u oktobru 1995. godine stupio je na snagu Zakon o osnovama vlasničkih odnosa, koji više ne sadrži zabranu stjecanja prava vlasništva dosjelošću na državnom vlasništvu, pa se početak dosjedanja može računati tek od dana stupanja na snagu navedenog zakona, na osnovu iskaza tužitelja i saslušanih svjedoka ne može se utvrditi tačan datum kada je tužitelj ponovo uspostavio posjed na navedenim nekretninama nakon što ih je napustio u toku 1992. godine, jedino se može prihvatiti da je tužitelj ponovo uveden u posjed u aprilu 2003. godine, kao nasljednik iza svoje majke, budući da tokom postupka nije dokazao tačan datum ponovnog uspostavljanja posjeda na navedenim nekretninama, na tužitelja, kao savjesnog, ali ne i zakonitog posjednika, ima se primijeniti odredba člana 58. stav 2. Zakona o stvarnim pravima FBiH, pa pošto od aprila 2003. godine pa do podnošenja tužbe (22. avgusta 2016. godine) nije protekao zakonski rok od 20 godina neprekidnog posjeda, tužbeni zahtjev nije osnovan.

Drugostepeni sud je prihvatio kao potpune i pravilne činjenične i pravne zaključke

prvostepenog suda. Tužitelj je u reviziji pobijao odluke zbog povrede odredaba parničnog postupka i pogrešne primjene materijalnog prava.

Odluka

Svojom odlukom Vrhovni sud je ukinuo obje nižestepene odluke i vratio predmet na ponovno odlučivanje prvostepenom sudu, zaključivši da obrazloženje da tužitelj nije sa velikim stepenom sigurnosti dokazao kada je nakon 1992. godine ponovo uspostavio posjed na navedenim nekretninama ne pruža neophodnu osnovu za kontrolu pravilnosti odluke sudova nižeg stepena, odnosno za ocjenu da li je pravilno primijenjeno pravilo o teretu dokazivanja iz člana 126. ZPP.

Pretpostavka za primjenu pravila o teretu dokazivanja iz člana 126. ZPP je prethodna pravilna primjena odredbe člana 8. ZPP, odnosno pravilan zaključak suda da se na osnovu slobodne ocjene izvedenih dokaza ne može sa sigurnošću utvrditi postojanje određene odlučne činjenice. Navedena pretpostavka u konkretnom slučaju nije ispunjena. Revizijski sud je tako zaključio ocjenjujući da je tužitelj u činjeničnim navodima tužbe i prilikom saslušanja u svojstvu parnične stranke naveo, između ostalog, da je on već u oktobru 2015. godine stekao pravo vlasništva na navedenim nekretninama, budući da mu niko ni prije, ni poslije tog datuma nije osporavao ili ometao faktičku vlast na tim nekretninama, koju on i sada vrši, zatim, ...“da je sada nekretnine vrlo teško i koristiti, da dolazi i obilazi, ali to je bila linija razgraničenja u ratu, kopani su rovovi, bilo je sve minirano, a jedan dio je očišćen...kada se vratio, nije se mogao ni snaći, imao je mala finansijska primanja, te zbog tog razloga nikada nije izvršio prevod zemljišta“. Ocjenjujući sadržaj zapisnika sa ročišta na kojima su saslušani svjedoci davali iskaze u prilog tvrdnjama tužitelja, sud nije postavio niti jedno pitanje tužitelju i svjedocima, pa ni pitanje koje je nametala elementarna logika radi utvrđivanja odlučne činjenice kada se tužitelj vratio nakon rata na navedene nekretnine i očitovao volju da

ih posjeduje. Činjenična neizvjesnost nije mogla biti prevladana primjenom pravila o teretu dokazivanja, jer je ta činjenična neizvjesnost posljedica i pasivnosti prvostepenog suda, odnosno njegovog propusta da, u skladu sa ovlaštenjima iz člana 78. stav 2. i člana 106. ZPP,

razjasni nejasne činjenične navode stranaka i svjedoka, ostajući pri tome u okviru navoda koje su stranke istakle u postupku i okolnosti na koje su predloženi i izvedeni dokazi saslušanjem stranaka i svjedoka.

Новине у јуриспруденцији Врховног суда Републике Српске

► Припремила: Тања Милетић, Врховни суд Републике Српске

Увод

За овај број часописа „Правна хроника“ изабрано је шест одлука Врховног суда Републике Српске у којима су изражена правна становишта о актуелним правним питањима.

**Предмет број 11 0 К 030116
22 Кж - напад на судију или
јавног тужиоца, члан 339
став 2 Кривичног законика
Републике Српске**

Чињенице и наводи из жалбе

Првостепеном пресудом оптужени је ослобођен оптужбе да је учинио кривично дјело напад на судију и јавног тужиоца из члана 339 став 2 Кривичног законика Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“ бр. 64/17, 104/18 и 15/21, у даљем тексту: КЗРС).

У жалби републички јавни тужилац, између осталог, указује на то да је у побијаној пресуди учињена повреда Кривичног законика прописана чланом 312 тачка а) Закона о кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник Републике

Српске“ бр. 53/12, 91/17, 66/18 и 15/21, у даљем тексту: ЗКПРС), јер је неправилно закључено да радње описане у оптужници, односно изреци пресуде, не садрже елементе наведеног кривичног дјела због тога што у њима нису садржани примјена силе, пријетња употребе силе, ни друго понашање којим би оптужени на други начин омео или спријечио судију у вршењу службене дужности.

Одлука

Овај суд је установио да је у побијаној пресуди повријеђен Кривични законик у корист оптуженог, чиме је учињена повреда из члана 312 тачка а) ЗКПРС на коју се жалбом републичког јавног тужиоца основано указује. Наиме, у конкретном случају оптужени није имао статус странке, тј. приликом вршења увиђаја поступајућег судије у парничном поступку сметања посједа имао је статус свјedoка, а није ни био позван на тај увиђај. Пошто није хтио да се помјери, и поред упозорења поступајућег судије, са парцеле на којој је требало да се изврши увиђај, тиме је поступајући судија у том поступку неспорно спријечен, односно ометен да обави радњу увиђаја на лицу мјеста на тој парцели. Та парцела је својина трећег

лица, а оптужени није предочио пуномоћ којом га то лице овлашћује да га заступа. Накнадно приликом поновног вршења увиђаја, обављеног уз асистенцију судске полиције, оптужени је предочио такву пуномоћ. При чињеници да се у парничном поступку због сметања посједа расправљање ограничава, у смислу члана 425 Закона о парничном поступку („Службени гласник Републике Српске“ бр. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09, 61/13 и 109/21, у даљем тексту: ЗПП), само на чињенице о посљедњем стању посједа и насталом сметању, при чему је искључено расправљање о праву на посјед, правном основу, савјесности или несавјесности посједа или о захтјевима за накнаду штете, произилази да у конкретном случају не може да се искључи противправност у радњама које је учинио оптужени које се односе на ометање, односно спречавање судије да врши судијску дужност. То неспорно представља обиљежје кривичног дјела напад на судију и јавног тужиоца из члана 339 став 2 КЗРС. Због тога, конципирани чињенични опис дјела у оптужници, односно изреци побијане пресуде, супротно правном становишту побијане пресуде, управо одражава елементе бића наведеног кривичног дјела. За постојање тог дјела је потребно да је судија, односно јавни тужилац ометен или спријечен да врши службену дужност не само првенствено примјеном силе, односно пријетњом силе, већ и на други начин. Тако, сама чињеница спречавања, односно ометања судије или јавног тужиоца при вршењу службене дужности представља противправност тог дјела, што не може да се искључи у конкретном случају.

Према томе, пошто је поступајући судија у парничном поступку обављао радњу у оквиру својих службених дужности, тако што је на претходно заказано рочиште за вршење увиђаја на лицу мјеста приступио у статусу судије на парцелу која је предмет поступка, при чему је за вријеме вршења тих радњи ометен, односно спријечен да изврши

службену дужност, чињеница да ли су при томе испоштоване и законске претпоставке за обављање појединих радњи у парничном поступку не може да буде предмет доказивања у кривичном поступку на шта се у жалби републичког јавног тужиоца основано указује. Оцјењујући наведено, тај суд је жалбу уважио, побијану пресуду укинуо и предмет вратио првостепеном суду на поновно одлучивање.

**Предмет број 85 0 К 082239 23
Квлз - битна повреда одредаба
кривичног поступка - повреда
права на одбрану - повреда
принципа једнакости у
поступању, члана 311 став
1 тачка г) у вези са чланом
14 Закона о кривичном
поступку Републике Српске**

***Чињенице и наводи из захтјева за
заштиту законитости***

Првостепеном пресудом оптужени је проглашен кривим због кривичног дјела угрожавања јавног саобраћаја из члана 402 став 3 у вези са ст. 1 и 5 Кривичног законика Републике Српске, те му је изречена казна затвора у трајању од 10 мјесеци и казна одузимања возачке дозволе у трајању од једне године.

Другостепеном пресудом, уважавањем жалбе окружног јавног тужиоца и дјелимичним уважавањем жалбе браниоца оптуженог, преиначена је првостепена пресуда у погледу одлуке о кривичној санкцији тако што је оптуженом изречена казна затвора у трајању од једне године и шест мјесеци и казна забране управљања моторним возилом у трајању од једне године. У преосталом дијелу првостепена пресуда остала је неизмијењена.

Против те пресуде браниоци осуђеног поднијели су захтјев за заштиту законитости (у даљем тексту: захтјев). У захтјеву се, између осталог, указује на повреду права на одбрану

као битну повреду одредаба кривичног поступка из члана 311 став 1 тачка г) Закона о кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“ бр. 51/12, 91/17, 66/18 и 15/21, у даљем тексту: ЗКПРС), која се, према аргументима захтјева, темељи на тврдњи да је повријеђен принцип „једнакости оружја“ на штету осуђеног. Тај принцип је повријеђен тако што одбрани није дозвољено да спроведе саобраћајно вјештачење вјештака ког је предложила, а што није образложено.

Одлука

Право на одбрану садржано у принципу „једнакости оружја“, који манифестује једнак процесни положај странака током суђења, обухвата цијели спектар процесних права која оптуженом обезбјеђују једнаке процесне могућности током поступка - у припреми и представљању случаја који је предмет оптужбе. То право на одбрану првенствено обухвата (али се не ограничава) сљедећа права: право на довољно времена и одговарајуће могућности за припремање одбране, право да позива и испитује свједоке, право на ангажовање вјештака, право да присуствује суђењу, право да приступа документацији и другим доказима који могу да му помогну у припреми одбране, право на браниоца, те право на присуствовање расправи у жалбеном поступку на којој је присутан тужилац. Повреда тих права, али и других права оптуженог чија је функција да обезбиједи једнак процесни положај странака током суђења, представља посебан облик битне повреде одредаба кривичног поступка из члана 311 став 1 тачка г) ЗКПРС, чија је посљедица укидање пресуде донесене уз те повреде поступка.

Наиме, из права оптуженог на једнакост у поступању, садржаног у одредби члана 14 став 1 ЗКПРС, произилази обавеза суда да обезбиједи једнак процесни третман

оптуженог као и тужиоца у погледу предлагања и извођења доказа. Тиме није искључена могућност законских ограничења тог права на извођење доказа, али под условом да се та законска ограничења, садржана у одредби члана 278 став 2 ЗКПРС (да се понуђени доказ одбије као непотребан), једнако примјењују на обје процесне странке. У конкретном случају суд је прихватио приједлог одбране за ново саобраћајно вјештачење (дакле, није закључио да је тај доказ непотребан), али без законског упоришта и без ваљаног образложења није прихватио вјештака ког је изабрала одбрана. На тај начин суд је, како се то у захтјеву оправдано истиче, повриједио право на одбрану осуђеног у виду кршења принципа једнакости у поступању. У односу на приједлог одбране за вјештачење вјештака ког је изабрала одбрана, првостепени суд је могао да одреди тако да одбије доказни приједлог у цјелини као непотребан (уз обавезу да образложи разлоге за одбијање), или да прихвати тај приједлог у цјелини, а само примјеном института изузећа из члана 37 ЗКПРС, који се на основу члана 42 ЗКПРС сходно примјењује и на вјештаке, могао је да изузме предложеног вјештака. Из околности конкретног предмета произилази да таквог приједлога за изузеће наведеног вјештака одбране није било, па само противљење јавног тужиоца у погледу изабране личности вјештака, уз паушалне и ничим поткријепљене сумње у објективност изабраног вјештака одбране, не може да представља разлог да суд не прихвати вјештака ког је изабрала одбрана. Због наведених разлога, тај суд је установио да се у захтјеву основано указује на то да је у поступку доношења побијане правоснажне пресуде учињена битна повреда одредаба кривичног поступка из члана 311 став 1 тачка г) ЗКПРС. Уважавањем захтјева суд је укинуо нижестепене пресуде и предмет вратио на поновно суђење првостепеном суду.

**Предмет број 71 0 П 306133 23 Рев
– ваљаност бјанко мјенице, члан
34 став 1 тачка 4 и став 2 у вези
са чланом 3 Закона о мјеници**

Чињенице и наводи из ревизије

Предмет спора у конкретном случају је дуг по основу мјенице која је издата ради обезбјеђења плаћања потраживања из уговора о кредиту. Оцјењујући да је уговор о кредиту, на темељу писане изјаве тужиоца и овлашћења из уговора о кредиту, раскинут са 17. мартом 2019. године и да су тада доспјела сва потраживања тужиоца из наведеног правног посла, а да је у наведеној мјеници уписан датум доспијећа 10. мај 2019. године, првостепени суд је закључио да мјеница није попуњена у складу са мјеничном изјавом, односно са основним послом, и да је доспјелост мјенице морала да буде означена са 17. мартом 2019. године. Према становишту првостепеног суда, наведена мјеница је трасирана мјеница, а доспјелост мјенице је битан елемент трасиране мјенице у смислу одредаба члана 3 тачка 4 Закона о мјеници („Службени гласник Републике Српске“ број 32/01, у даљем тексту: ЗМ). Оцјењујући да доспјелост није правилно означена, суд је установио да наведена мјеница не представља вриједносни папир на основу ког тужилац, као њен ималац, може да истиче са успјехом мјенично-правне захтјеве. Због наведених разлога, тужбени захтјев тужиоца је одбијен.

Другостепени суд је прихватио утврђења првостепеног суда, наведену мјеницу дефинисао као сопствену трасирану мјеницу, те установио да су правни закључци првостепеног суда утемељени на правилној примјени материјалног права. У ревизији тужилац је побијао другостепену пресуду због повреде одредаба парничног поступка и погрешне примјене материјалног права, те предложио да се оспорена одлука преиначи или укине.

Одлука

Ревизиони суд је установио да нижестепене пресуде нису правилне. Наиме, мјеница је вриједносни папир и строго формални правни акт, чији је садржај одређен ЗМ. Мјеницу издаје трасант стављањем свог потписа испод мјеничног слога. Он то чини или након што је унио у мјеницу све њене битне елементе, или издавањем бјанко мјенице коју ће њен ималац (ремитент, индосатар) накнадно да попуни. Трасирану мјеницу, навођењем њених битних елемената, дефинише одредба члана 3 ЗМ. Према одредби члана 5 став 2 ЗМ, трасирана мјеница може да се вуче (трасира) и на трасанта, па када је издата на тај начин, ради се о сопственој трасираној мјеници. Бјанко мјеница је мјеница која нема све битне елементе у моменту издавања, у том моменту довољно је да садржи само потпис мјеничног издаваоца, а може да садржи и потписе других мјеничних дужника. Та мјеница се попуњава у моменту њене реализације, сагласно споразуму који је раније постигнут између издаваоца мјенице и имаоца мјенице. Издавалац тим споразумом опуномоћује имаоца мјенице да је сам попуни, те му тиме поклања повјерење рачунајући на његову савјесност и поштење.

Позивајући се на релевантне одредбе ЗМ (члан 18 став 2, члан 33, члан 34, члан 80 став 1), тај суд је установио да је тужилац, мјенични повјерилац у овом мјеничном спору, ремитент и повјерилац из основног посла (уговора о кредиту), те да је мјеница издата као бјанко мјеница и да ју је попунио тужилац (ремитент). Даље, према оцјени тог суда, наведена сопствена трасирана мјеница садржи све битне елементе из одредбе члана 3 ЗМ, у мјеници је уписано да доспијева на одређени дан (10. мај 2019. године), сагласно одредби члана 34 став 1 тачка 4 ЗМ, те у мјеници није уписано више датума доспјелости (члан 34 став 2 ЗМ), па се, супротно закључку нижестепених судова, не ради о ништавој мјеници.

Наиме, право на истицање приговора да мјеница није правилно попуњена припада мјеничном дужнику, и то само према мјеничном повјериоцу који је истовремено и повјерилац из основног посла. То је субјективни или релативни приговор који произилази из личног односа мјеничног повјериоца и дужника и који може да се стави само имаоцу мјенице који се налази у личног односу са мјеничним дужником, те не доводи до ништавости мјенице уколико је доспјелост мјенице означена на један од начина прописаних одредбом члана 34 став 1 ЗМ (као у конкретном случају). Кад мјенични дужник истакне тај релативни приговор и када докаже стварни датум доспјелости потраживања према споразуму или основном послу, застарјелост мјеничног потраживања оцјењује се према том датуму доспјелости. Наведено становиште је у складу са становиштем усвојеним на сједници Грађанског одјељења Врховног суда Републике Српске број 118-0-СуI-24-000 050 од 19. априла 2024. године.

С обзиром на то да спорно мјенично потраживање застаријева у трогодишњем року застарјелости (члан 80 став 1 и члан 33 став 1 ЗМ), те да је утврђено да је уговор о кредиту, као основни посао, раскинут са 17. мартом 2019. године, да је унаведеној мјеници уписан датум доспјелости 10. мај 2019. године, а да је застарјелост потраживања из наведене мјенице прекинута подношењем приједлога за извршење 16. маја 2019. године, очигледно је да потраживање није застарјело кад се рок застарјелости рачуна сагласно основном послу, односно од раскида уговора 17. марта 2019. године. Стога, пошто се основ и висина мјеничног потраживања у мјеничном спору доказују мјеницом, а у овом поступку је утврђено да је мјенична сума 37.529,85 КМ, ревизију тужиоца је ваљало усвојити и нижестепене пресуде преиначити, те првотуженог, као акцептанта сопствене трасиране мјенице, и друготуженог, као авалисту, обавезати да тужиоцу солидарно исплате наведени

мјенични дуг, на темељу одредбе члана 48 став 1 ЗМ.

**Предмет број 77 0 П 088695
24 Рев – стицање имовине у
ванбрачној заједници, члан
12 став 1 у вези са чланом 284
став 1 Породичног закона**

Чињенице и наводи из ревизије

Предмет спора је захтјев тужиоца да се утврди његов сувласнички и супосједнички удио на непокретностима уписаним у лист непокретности 275 к.о. П. II и да се обавезе тужена да трпи његову укњижбу као сувласника и супосједника наведених непокретности са 4/5 дијела. Првостепени суд је одбио наведени тужбени захтјев тужиоца. Другостепени суд је одбио жалбу тужиоца и потврдио првостепену пресуду.

Према утврђењу нижестепених судова, тужилац и тужена су били у дугогодишњој љубавној вези, спорни стамбени објекат је изграђен за вријеме трајања те везе на земљишту оца тужене, градњу куће је финансирала тужена уз помоћ породице, те је тужена у оставинском поступку вођеном након смрти оца проглашена за насљедника спорних непокретности са 1/1 дијела. Такође, утврђено је да странке никад нису живјеле заједно, да је њихова веза имала прекиде, јер су обоје одржавали љубавне везе и са другим лицима, те да су странке закључиле брак крајем 2014. године, али да је заједница живота трајала само око четири мјесеца и да је брак званично разведен 2016. године. При таквом стању ствари закључено је да између странака није постојала ванбрачна заједница, нити договор о заједничкој изградњи спорне куће, да тужилац није имао намјеру да стекне сусвојину на тој кући, те да тужилац није доказао да је имао сагласност сопственика земљишта (оца тужене) да гради на његовој парцели.

Против другостепене пресуде тужилац је изјавио ревизију због повреде одредаба парничног поступка, посебно истичући да нижестепени судови нису правилно оцијенили изведене доказе, те погрешне примјене материјалног права са приједлогом да се побијана пресуда укине и предмет врати на поновно суђење.

Одлука

Тај суд је одбио ревизију као неосновану сматрајући да нису основани ревизиони приговори да су нижестепени судови одбијањем тужбеног захтјева погрешно примијенили материјално право и починили повреде одредаба парничног поступка. Наиме, да би постојала ванбрачна заједница која води заједничком стицању имовине (о чему је ријеч у овом поступку), потребно је да између мушкарца и жене, који нису у браку са трећим лицем, постоји воља да међусобно успоставе односе који одговарају односима у браку и да свјесно и вољно извршавају овлашћења и дужности прописане за брачне супружнике. Постојање или непостојање ванбрачне заједнице просуђује се према свим околностима односа жене и мушкарца који су у вези. Заједница живота мушкарца и жене у погледу режима заједничке имовине из члана 12 став 1 у вези са чланом 284 Породичног закона („Службени гласник Републике Српске“ број 54/02 до 63/14, у даљем тексту: ПЗ) може да се сматра ванбрачном заједницом коју имају у виду одредбе наведеног закона, односно може да се изједначи са брачном заједницом само ако се на несумњив начин утврди да је та заједница заснована и с циљем заједничког стицања и да је таквог заједничког стицања стварно било.

У конкретном случају тај суд је установио да из изјава саслушаних свједока и парничних странака, те других спроведених доказа произилази да су нижестепени судови извели правилан закључак да тужилац и тужена нису засновали ванбрачну заједницу

прије закључења брака крајем 2014. године. Они јесу били у дугогодишњој вези у којој је долазило и до честих прекида, а обје странке су одржавале љубавне везе и са другим лицима. Странке су се повремено виђале ван својих кућа, путовале су заједно, али нису улагале рад с циљем стицања заједничке имовине. Не постоји ванбрачна заједница ако нема заједнице живота без обзира на то што жена и мушкарац међусобно одржавају емоционалне и сексуалне односе дуже вријеме. Из стања списка произилази да тужилац и тужена прије закључења брака никад нису живјели у истом стану, односно заједничком домаћинству. Тужена је становала у родитељској кући, а тужилац у својој породичној кући. Прије закључења брака они никада нису формирали заједничко домаћинство које би одговарало породичном домаћинству изједначеном са брачном заједницом, нити је утврђено да су на било који начин изразили несумњиву вољу да заједно стичу имовину. Стога се, и према схватању тог суда, не може да прихвати тврдња тужиоца да се радило о ванбрачној заједници која је трајала дуже времена (члан 284 ПЗ).

Предмет број 11 0 У 034453 24 Увп – управни акт, члан 7 став 2 у вези са чланом 4 Закона о управним споровима

Чињенице и наводи из захтјева за ванредно преиспитивање

Према подацима из списка предмета, тужитељка је рјешењем Надзорног одбора ЈКП „К.Ј.П.“ д.о.о. Ј. од 17. марта 2022. године именована за в.д. директорке тог јавног предузећа, те је исти орган након извјесног времена, 18. маја 2023. године, донио одлуку о разрјешењу тужитељке функције в.д. директорке ЈКП „К.Ј.П.“ д.о.о. Ј. против ког је тужитељка поднијела тужбу и покренула управни спор. Нижестепени суд се рјешењем прогласио ненадлежним за одлучивање о наведеној тужби и одлучио

да предмет по правоснажности рјешења уступи Основном суду у Мркоњић Граду као стварно и мјесно надлежном суду на даље поступање. Суд је установио да, иако се ради о јавном предузећу, такав статус и надлежност туженог не дају оспореном акту обиљежје управног акта из члана 7 Закона о управним споровима („Службени гласник Републике Српске” бр. 109/05 и 63/11, у даљем тексту: ЗУС), јер он није донесен у оквиру јавног овлашћења са позиције власти у некој управној ствари. Стога је суд закључио да се ради о радном спору у ком је заштита права обезбијеђена ван управног спора, и то путем редовног (парничног) суда.

У складу са датом поуком о правном средству, против наведеног рјешења тужитељка је изјавила жалбу због повреде одредаба Закона о управном спору, погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања и погрешне примјене материјалног права, те предложила да се, уколико Врховни суд оцијени да против наведене одлуке није дозвољена жалба, с обзиром на члан 34 ЗУС-а, тај поднесак размотри као захтјев за ванредно преиспитивање којим побија наведено рјешење. Даље је истакла да су побијаним рјешењем повријеђене одредбе члана 7 ст. 1 и 2 ЗУС-а, те члана 4 истог закона, као и да, према устаљеној пракси Врховног суда, одлуке о разрјешењу директора јавних установа представљају управне акте против којих може да се води управни спор.

Одлука

Прије свега, Врховни суд Републике Српске је установио да се у овом случају поднесак тужитељке насловљен као жалба има размотрити као захтјев за ванредно преиспитивање, како је то и предложено у њеном поднеску, у смислу одредаба чл. 34 и 35 став 1 ЗУС-а.

Даље, у конкретном случају тужени је јавно предузеће које је основала Скупштина општине Ј., тако да се ради о јавном

предузећу, па рјешење Надзорног одбора о разрјешењу тужитељке дужности в.д. директорке наведеног јавног предузећа има карактер управног акта, у смислу одредбе члана 7 став 2 ЗУС-а. Одредбом члана 17 Статута туженог, који је донијела Скупштина општине Ј. 30. јуна 2021. године, одређено је да улогу Скупштине наведеног предузећа врши Скупштина општине Ј. И према овој одредби Статута, тужени је јавно предузеће које је основала Скупштина општине Ј., па органи тог предузећа имају се сматрати органом из члана 4 ЗУС-а, те одлука Надзорног органа ЈП о разрјешењу тужитељке у свему има карактер управног акта, јер је донесен са позиције власти, ауторитативан, појединачан и њиме је одлучено о статусу тужитељке као в.д. директорке јавног предузећа. И сам тужени у образложењу оспореног акта позвао се на одредбе Закона о јавним предузећима, Закона о министарским, владиним и другим именованима Републике Српске, као и на члан 19 Статута којим је прописао (став 1 алинеја 3) да Надзорни одбор именује и разрјешава чланове управе, а управу, сходно одредби члана 23 став 1 Статута, чине директор и извршни директор. Из свега наведеног произилази да је одлука туженог о разрјешењу тужитељке функције в.д. директорке јавног предузећа, чији је оснивач Скупштина општине Ј., управни акт у смислу одредбе члана 7 став 2 ЗУС-а, па је против њега дозвољено подношење тужбе и вођење управног спора. При томе треба разликовати правни карактер одлуке о именовању и разрјешењу одређеног лица са одговарајуће позиције у јавном предузећу или установи од правног карактера одлука које се доносе из основа радног односа чија се заштита обезбјеђује по основу права из радног односа као што је у овом случају одлука о престанку радног односа тужитељке против које је обезбијеђена правна заштита у радном спору код редовног суда. При таквом стању ствари, произилази да је побијано рјешење незаконито имајући у виду одредбе члана 35 став 2 ЗУС-а, па је захтјев тужитељке

ваљало уважити, побијано рјешење укинути и предмет вратити нижестепеном суду на поновно суђење.

**Предмет број 11 0 У 031051 23 Увп
– учешће у поступку издавања
грађевинске дозволе, члан 151
Закона о уређењу простора
и грађењу и члан 7 Закона
о легализацији бесправно
изграђених објеката у вези са
чланом 38 Закона о општем
управном поступку**

***Чињенице и наводи из захтјева за ванредно
преиспитивање***

Из података списка произилази да је „С.т.“ д.о.о. Б., заинтересовано лице, поднијело захтјев за издавање грађевинске дозволе за изградњу колективног стамбено-пословног објекта на земљишту означеном као к.ч. број 3363/1 к.о. Б. 7 у Улици С. Ш. у Б. Тужиоци, Заједница етажних власника А.С.С. број 22 и Заједница етажних власника А.С.С. број 18 у Б., поднијели су захтјев за учешће у наведеном поступку као странка. Одлучујући о том захтјеву, првостепени орган у свом закључку није признао тужиоцима статус странке у поступку издавања грађевинске дозволе заинтересованом лицу. Оспореним актом одбијена је жалба тужилаца, а побијаном пресудом је уважена тужба и поништен оспорени акт. Уважавање тужбе суд је образложио разлозима да оспорени акт не садржи одредбу на основу које је донесен закључак да у поступку издавања грађевинске дозволе не могу да учествују заједнице етажних власника, те да оспорени акт нема ни образложење које захтијева одредба члана 230 став 2 Закона о општем управном поступку („Службени гласник Републике Српске“ бр. 13/02, 87/07, 50/10 и 66/18, у даљем тексту: ЗОУП).

Захтјевом за ванредно преиспитивање побијане пресуде (у даљем тексту: захтјев) заинтересовано лице је побијало наведену

пресуду из основа садржаног у одредби члана 35 став 2 Закона о управним споровима („Службени гласник Републике Српске“ бр. 109/05 и 63/11, у даљем тексту: ЗУС). Између осталог, заинтересовано лице је указало на то да је тужени орган правилно закључио да тужиоци немају статус странке у конкретном поступку, те је упутило на члан 151 Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске“ бр. 40/13, 106/15, 3/16 и 84/19) и члан 7 Закона о легализацији бесправно изграђених објеката („Службени гласник Републике Српске“ бр. 62/18 и 93/23) којим је дефинисано ко може да учествује у том поступку. Предложило је да се захтјев уважи, побијана пресуда преиначи или укине.

Одлука

Према оцјени тог суда, закључком првостепеног органа правилно је одбијен захтјев тужилаца за признавање статуса странке у поступку издавања грађевинске дозволе заинтересованом лицу, јер Заједница етажних власника (ЗЕВ) није носилац никаквог својинског или другог стварног права на парцели на којој се гради, нити на сусједним парцелама и објектима. Наиме, позивајући се на одредбе члана 334 ст. 1 и 2 Закона о стварним правима („Службени гласник Републике Српске“ бр. 124/08, 3/09, 58/09, 95/11, 60/15 и 107/19), члана 80 ст. 1 и 4 и члана 81 став 6 истог закона, затим, члана 18 став 3, члана 22, члана 23 став 1, члана 24 ст. 1 и 3, члана 26 став 2 и члана 32 Закона о одржавању зграда („Службени гласник Републике Српске“ број 101/11), те указујући на одлуку Уставног суда Републике Српске (Одлука број У 25/5 од 14. јула 2005. године) према којој ни ЗЕВ, нити њени органи не могу да задиру у имовинска права етажних власника, тај суд је закључио да ЗЕВ није носилац својинских права, већ да су то етажни власници. Супротно становишту нижестепеног суда, ЗЕВ није могла да се појави као странка у поступку издавања одобрења за грађење заинтересованом

лицу, јер су за учешће у том поступку легитимисани етажни власници као носиоци права својине, односно сусвојине на заједничким дијеловима зграде. Својство заинтересованог лица и право да учествују у поступку издавања одобрења за грађење другом лицу које је поднијело захтјев за издавање одобрења за грађење не може да се призна тужиоцима, јер је одредбама члана 151 Закона о уређењу простора и грађењу и члана 62 истог закона, као и члана 7 Закона о легализацији бесправно изграђених објеката дефинисано да право учешћа у поступку издавања локацијских услова, односно одобрења за грађење и легализацију бесправно изграђених објеката имају само лица која су власници сусједних објеката или парцела или носиоци других стварних права. Заједница етажних власника нема ниједно од тих својстава. Слиједeћи наведено, Врховни суд Републике Српске је установио да су првостепени орган и тужени, позивајући се на Закон о уређењу простора и грађењу, који је материјални пропис и који дефинише ко су странке у поступку издавања одобрења за грађење, као и члан 38 ЗОУП-а, правилно закључили да Заједница етажних власника, као орган управљања заједничким дијеловима зграде, није носилац никаквог својинског или другог стварног права да би

јој био признат статус странке у поступку издавања грађевинске дозволе „С.т.“ д.о.о. Б.

Осим тога, према оцјени тог суда, учешће представника ЗЕВ-а на појединим скуповима, као и чињеница да је на њихову иницијативу Уставни суд Републике Српске оцијенио поједине дијелове регулационог плана за дио подручја Града Бања Лука неуставним не даје статус странке у поступку издавања грађевинске дозволе. Наиме, иницијативу за оцјену уставности пред Уставним судом, према одредби члана 4 став 1 Закона о Уставном суду Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“ бр. 104/11 и 92/12), може дати свако лице.

С обзиром на наведено, те сматрајући да оспорени акт, супротно закључку нижестепеног суда, садржи све потребне елементе и да је правилно оцијенио жалбене наводе у складу са одредбом члана 230 став 2 ЗОУП-а, те подржао разлоге првостепеног органа којим је одбијен захтјев тужилаца за признавање статуса странке у поступку издавања грађевинске дозволе заинтересованом лицу, тај суд је захтјев заинтересованог лица уважио, нижестепену пресуду преиначио и тужбу одбио као неосновану.

Novine u jurisprudenciji Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine

► Pripremila: Mirela Adžajlić-Hodžić, Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine

Uvod

Za ovaj broj časopisa *Pravna hronika* Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine izdvojio je četiri odluke donesene u prvoj polovini 2024. godine.

**Presuda broj 96 0 U 149455 23 Už –
Pravni interes vlasnika susjednog
objekta da u statusu (zainteresirane)
stranke sudjeluje u postupku
izdavanja odobrenja za građenje**

Činjenice i žalbeni navodi

Presudom Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 96 0 U 149455 22 U od 1. septembra 2023. godine uvažava se tužba tužitelja, poništava se rješenje Apelacione komisije Ureda gradonačelnika Brčko distrikta BiH i predmet vraća tuženoj na ponovno odlučivanje (stav I izreke). Tom presudom odbija se kao neosnovan prijedlog tužitelja da se donese privremena mjera kojom se zabranjuje gradnja navedenog poslovnog objekta po izdatom odobrenju za građenje do okončanja tog upravnog spora, kao i upravnih sporova koji se

vode kod toga suda pod br. 96 0 U 144454 22 U i 96 0 U 146522 22 U (stav II izreke). Također se obavezuje tužena da tužitelju nadoknadi troškove upravnog spora u iznosu od 800,00 KM, u roku od 30 dana po pravosnažnosti presude, pod prijetnjom prinudnog izvršenja (stav III izreke).

Protiv prvostepene presude tužena Apelaciona komisija Ureda gradonačelnika Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: tužena) blagovremeno je izjavila žalbu čijim žalbenim navodima, u biti, pobija odluku prvostepenog suda iz stava I izreke (kojom je tužba uvažena), pa, posljedično tome, i stav III izreke (odluku o troškovima postupka).

Odluka

Prema ocjeni Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, tužena je žalbom dovela u pitanje pravilnost i zakonitost prvostepene presude. Naime, tužena u žalbi osnovano ukazuje na to da je prvostepeni sud pogrešno izveo pravni zaključak da tužitelj u postupku odlučivanja o zahtjevu za izdavanje odobrenja za građenje, u okolnostima konkretnog slučaja, ima

status „zainteresirane osobe“, čija je posljedica bila pogrešna primjena procesnog i materijalnog prava na navedenu upravnu stvar. Naime, kako to tužena pravilno ukazuje u žalbi, status (aktivne, pasivne i zainteresirane) stranke u postupku izdavanja odobrenja za građenje (upravna stvar) može imati samo ona fizička i pravna osoba o čijim pravima, obavezama ili interesima odlučuje nadležno Odjeljenje za javnu sigurnost Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Odjeljenje za javnu sigurnost), u smislu relevantnih odredaba Zakona o prostornom planiranju i građenju Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ZPPG), odnosno odredaba čl. od 94. do 109. navedenog zakona kojima je determiniran postupak za izdavanje odobrenja za građenje.

S tim u svezi, pravno rezoniranje prvostepenog suda da tužitelj, kao vlasnik susjednog stambenog objekta, u konkretnoj upravnoj stvari (u povodu odlučivanja o zahtjevu za izdavanje odobrenja za građenje) ima status zainteresirane stranke pokazuje se kao pogrešno samo zato što mu to pravo (pravo učestvovanja) pripada u postupku izdavanja lokacijskih uvjeta u kojem, prema stanju spisa predmeta, tužitelj nije sudjelovao (nije bio uključen), niti mu je to pravo na bilo koji drugi način omogućeno u tom postupku. Razlog za to je što, kako na to tuženi u žalbi pravilno ukazuje, nijedna relevantna odredba ZPPG (odredbe čl. od 94. do 109) ne predviđa odlučivanje o pravima, obavezama ili interesima bilo kog drugog sudionika osim investitora koji je podnio zahtjev za izdavanje odobrenja za građenje. Za razliku od navedenog, u postupku izdavanja lokacijskih uvjeta koji je, također, reguliran ZPPG, ali i drugim mjerodavnim odredbama (čl. od 46. do 54), zakonodavac je jasno normirao da se urbanističko-tehničkim uvjetima utvrđuju, između ostalog, i obaveze koje se moraju ispoštovati u odnosu na susjedne objekte (član 51. stav (1) tačka f) ZPPG). Pri takvom stanju stvari, ovom sudu se kao nesporno ukazuje to da tužitelj, kao vlasnik susjednog objekta, na osnovu navedene odredbe ZPPG, crpi svoj pravni interes da u statusu (zainteresirane) stranke sudjeluje (ali samo) u

postupku izdavanja lokacijskih uvjeta, ali ne i u postupku za izdavanje odobrenja za građenje, kako to tužitelj i prvostepeni sud pogrešno zaključuju. Navedeno zbog toga što postupak izdavanja lokacijskih uvjeta (u kome se prvobitno utvrđuju urbanističko-tehnički uvjeti) i postupak izdavanja odobrenja za građenje, iako regulirani istim zakonom, ne predstavljaju jednu upravnu stvar, niti funkcionalno čine jedan upravni postupak, kako to prvostepeni sud pogrešno pravno rezonira (radi se o postupcima koje provode različita upravna tijela sa različitim nadležnostima i ovlaštenjima koja nisu u međusobnom subordiniranom odnosu i u kojim se, u konačnici, odlučuje i o različitim upravnim stvarima). Tako, eventualni propust Odjeljenja za prostorno planiranje i imovinskopravne poslove Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Odjel za prostorno planiranje) da vlasniku susjednog objekta omogući da sudjeluje u postupku izdavanja lokacijskih uvjeta ne može, po automatizmu, imati negativne implikacije na postupak izdavanja odobrenja za građenje koji investitor pokreće kod Odjeljenja za javnu sigurnost zahtjevom uz koji, između ostalog, prilaže i „lokacijske uvjete koji su konačni u upravnom postupku“. Također, takav propust Odjeljenja za prostorno planiranje ne može dati vlasniku susjednog objekta stranačku legitimaciju, a time ni status (zainteresirane) stranke u postupku izdavanja odobrenja za građenje, nego eventualno može biti osnova za obnovu postupka izdavanja lokacijskih uvjeta (kako bi se vlasniku susjednog objekta dala mogućnost da ukazuje na to da urbanističko-tehnički uvjeti, koji čine sastavni dio lokacijskih uvjeta, nisu u skladu sa relevantnim materijalnopравnim propisima utvrđene obaveze investitora u odnosu na njegov - susjedni objekat), ovisno od ishoda obnovljenog postupka izdavanja lokacijskih uvjeta (i validnosti ranije izdanih lokacijskih uvjeta) i eventualno osnove za obnovu postupka izdavanja odobrenja za građenje. Treba napomenuti da, u situaciji kada vlasniku susjednog objekta nije dana mogućnost da sudjeluje u postupku izdavanja lokacijskih uvjeta, takvo rješenje o izdavanju lokacijskih uvjeta u sebi sadrži formalni

nedostatak (formalnu nezakonitost), što još uvijek ne znači da je takvo rješenje nezakonito i sa materijalnopravnog aspekta. Naime, za takvu odluku (da su izdani lokacijski uvjeti suprotni ZPPG ili drugom materijalnom propisu) nužno je provesti postupak obnove postupka, ili postupak u povodu drugog vanrednog pravnog lijeka u kome će se takva (suštinska) nezakonitost i utvrditi.

Slijedeći navedeno, žalbu tuženog je trebalo uvažiti i pobijanu presudu u st. I i III izreke preinačiti tako da se tužba tužitelja odbije kao neosnovana.

Rješenje broj 96 0 Mal 155210 24 Gž – Troškovi postupka osiguravajućeg društva

Činjenice i žalbeni navodi

Presudom Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 96 0 Mal 155210 23 Mal od 15. februara 2024. godine (u daljem tekstu: prvostepena presuda) tužena je obavezana da tužitelju „Brčko gas osiguranju“ d.d. Brčko na ime duga za isplaćenu materijalnu štetu trećem licu isplati iznos od 2.037,20 KM sa zakonskom zateznom kamatom počev od 24. jula 2021. godine, kao dana poziva na plaćanje, pa do konačne isplate, sve u roku od 15 dana po pravosnažnosti presude (stav I). Također, tužena je obavezana da tužitelju „Brčko gas osiguranju“ d.d. Brčko naknadi troškove parničnog postupka u iznosu od 200,00 KM, u roku od 15 dana po pravosnažnosti presude.

Protiv odluke o troškovima parničnog postupka, sadržane u stavu II izreke prvostepene presude, tužitelj „Brčko gas osiguranje“ d.d. Brčko (u daljem tekstu: tužitelj) je izjavio žalbu. Istaknutim žalbenim navodima tužitelj je naveo da to pravo ostvaruje pravilnom primjenom odredbe člana 5. Zakona o djelatnosti osiguranja, i to u skladu sa advokatskim tarifama, te da, u slučaju da advokatske tarife nisu ujednačene, društvo za osiguranje obračunava i potražuje iznos koji predstavlja aritmetički prosjek dviju

tarifa, tarife Advokatske komore Federacije Bosne i Hercegovine i tarife Advokatske komore Republike Srpske.

Odluka

Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine je ocijenio da se žalbom neosnovano ukazuje na to da je prvostepeni sud pogrešno tumačio i primijenio odredbu člana 5. Zakona o djelatnosti osiguranja u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Zakon o djelatnosti osiguranja) kada je zaključio da tužitelju ne pripadaju troškovi za pristup na pripremno ročište i glavnu raspravu. Razlog za to je što troškove parničnog postupka čine izdaci učinjeni u toku postupka, kao i izdaci učinjeni povodom postupka (član 117. stav (1) Zakona o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ZPP)). Pojam parničnih troškova je širok i on obuhvata izdatke za sudske takse na tužbu, presudu, pravne lijekove i druge parnične radnje (u skladu sa Zakonom o sudskim taksama), troškove za izvođenje dokaza (vještačenje, dolazak svjedoka), naknadu troškova i nagradu punomoćniku, dnevnice i putne troškove, izdatke za prevođenje i ovjeravanje isprava i slično, što sve predstavlja troškove nastale tokom postupka. Osim navedenog, zakonodavac je jasno, imperativnom normom, odredio i ko ostvaruje pravo na troškove parničnog postupka tako da je stavom (2) člana 117. ZPP propisao da parnični troškovi obuhvataju i nagradu za rad advokata i drugih lica kojima zakon priznaje pravo na nagradu.

Tumačeći odredbu člana 5. Zakona o djelatnosti osiguranja, taj sud je zaključio da je zakonodavac društvu za osiguranje u postupcima za naknadu štete pred sudovima u Distriktu priznao pravo na naknadu troškova postupka u skladu sa advokatskim tarifama. Ocjenjujući sadržaj te odredbe u vezi sa odredbom čl. 117. stav (2) i 121. stav (1) ZPP, i ovo vijeće je usvojilo stajalište da, iako je osnovno pravilo da stranka ostvaruje sve troškove parničnog postupka u okviru parnice u kojoj su nastali, to pravo neće moći potpuno ostvariti u konkretnom slučaju tako

da ostvari i pravo na nagradu na ime zastupanja osiguravajućeg društva od osobe koja je njegov uposlenik. Razlog za to je što osiguravajuće društvo, kao privredni subjekt koji je stranka u postupku, za potrebe zastupanja i poduzimanja parničnih radnji pred nadležnim sudom nije anagažiralo kvalifikovanog advokata koji bi imao pravo na naknadu advokatskih troškova sukladno Tarifi o nagradama i naknadi troškova za rad advokata.

Stoga, pravilnim pravnim rezonovanjem taj sud je zaključio da je odluka prvostepenog suda sadržana u izreci stava II prvostepene presude pravilna zbog toga što ZPP ne priznaje pravo na nagradu stranci za njen vlastiti trud u parnici. Za razliku od toga, punomoćnik koji obavlja parnične radnje u ime i za račun tužitelja/tuženog, a obavlja samostalnu advokatsku djelatnost i posjeduje advokatsku kancelariju takvo pravo ostvaruje. To znači da u konkretnom slučaju zaposleniku tužitelja koji je zastupao tužitelja, pa tako i pristupao na pripremno ročište i ročište za glavnu raspravu ne pripada pravo na nagradu na ime zastupanja na pripremnom ročištu i ročištu za glavnu raspravu, nego da, kako je to pravilno utvrdio i prvostepeni sud, pravo na stvarne troškove kao što su troškovi uplaćenih taksi, vještačenja, troškovi za pristup svjedoka i slično pripada tužitelju. Slijedeći navedeno, žalbu tužitelja valjalo je odbiti i potvrditi odluku o troškovima postupka sadržanu u stavu II izreke prvostepene presude.

**Rješenje broj 96 0 V 122567 24
Gž 2 – Utvrđivanje naknade za
izgublenu dobit na ime plodova za
izvlaštene sadnice voća u postupku
eksproprijacije nekretnina**

Činjenice i žalbeni navodi

Rješenjem Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 96 0 V 122567 24 Gž 2 od 30. oktobra 2023. godine određena je novčana naknada ranijem vlasniku eksproprijisanih nekretnina u ukupnom iznosu

od 15.243,60 KM, i to za zemljište koje je predmet eksproprijacije u iznosu od 11.010,00 KM, te za voćne zasade šljive na tom zemljištu u iznosu od 4.233,60 KM, koja treba da se isplati u roku od 30 dana od dana pravosnažnosti rješenja sa zakonskom zateznom kamatom počev od 30. oktobra 2023. godine, kao dana donošenja rješenja, pa do konačne isplate. Također, predlagač je obavezan da protivniku predlagača isplati iznos od 2.595,40 KM na ime troškova vanparničnog postupka u roku od 30 dana od dana pravosnažnosti ovog rješenja.

Protiv prvostepenog rješenja žalbu je blagovremeno izjavio predlagač Brčko distrikt Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: predlagač) zbog povrede odredaba postupka, pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja i pogrešne primjene materijalnog prava. Također, predlagač je predložio da Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine žalbu predlagača usvoji i preinači rješenje Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine tako što će naknadu za eksproprijisane nekretnine i voćne zasade protivniku predlagača odrediti prema procjeni Direkcije za finansije Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Žalbu je blagovremeno izjavio i protivnik predlagača (u daljem tekstu: protivnik predlagača) zbog povrede odredaba parničnog postupka i pogrešne primjene materijalnog prava sa prijedlogom da drugostepeni sud žalbu uvaži, prvostepeno rješenje ukine i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno suđenje, ili žalbu uvaži i prvostepenu presudu preinači.

Odluka

Izjavljenim žalbama predlagač i protivnik predlagača nisu doveli u pitanje pravilnost i zakonitost odlučivanja prvostepenog suda.

Kada je u pitanju naknada za voćne zasade, Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine je usvojio stav da se oštećenom za izvlaštene sadnice voća dosuđuje naknada u vidu novčanog ekvivalenta za izgublenu dobit

na ime plodova koje bi taj voćni zasad davao u budućnosti, ali samo za onoliko godina koliko je potrebno da se podigne ta vrsta voćnog stabla i da se razvije do stadija davanja plodova u vrijeme kada je izvlašteno. Pri tome taj sud je ocijenio kao nepravilan zahtjev protivnika predlagača da mu se naknada ima odrediti za dobit od „uroda šljive za deset godina“ (onoliko godina koliko ostaje za davanje prinosa od momenta izvlaštenja). Razlog za to je što se naknada određuje tako da se raniji vlasnik dovede u isto stanje, a s obzirom na to da su mu stabla izuzeta u 15. godini starosti, u fazi punog plodonošenja, on se mora dovesti u tu fazu, fazu punog plodonošenja, što je sedma godina u kojoj stablo ima punu prinostnu snagu. Do tog perioda (do sedme godine) pripada mu naknada za puno plodonošenje prve tri godine (s obzirom na to da stablo tada ne daje rod), te za preostale tri godine 60% od maksimalnog prinosa ocjenjujući da stablo od četvrte do sedme godine starosti daje 40% od maksimalnog prinosa.

Naime, i za ovaj sud je neupitna obaveza da se u postupcima eksproprijacije mora uspostaviti ravnoteža između javnog interesa, u konkretnom slučaju Distrikta Brčko, sa jedne strane, i zaštite imovinskih prava vlasnika, sa druge strane. Međutim, pravno rezonovanje protivnika predlagača do kog dolazi uporedbom potpune i nepotpune eksproprijacije je nepravilno, pri čemu izvodi pogrešan zaključak da takav vid obračuna dolazi u obzir i da je pravičan pri nepotpunoj eksproprijaciji, jer se vlasniku ne izvlaštuje nekretnina na kojoj su zasađena stabla. Protivnik predlagača zaboravlja da se u slučajevima potpune eksproprijacije naknada utvrđuje kako za eksproprijisanu nekretninu, tako i za stabla voćnih zasada upravo sa namjerom da se ranijem vlasniku omogući da obezbijedi druge nekretnine istog kvaliteta radi eventualnog uzgoja novih sadnica voća, čime se u cijelosti ostvaruje načelo sadržano u odredbi člana 190. Zakona o obligacionim odnosima. Zbog navedenih razloga, kao nepravilno se ocjenjuje i pravno rezonovanje protivnika predlagača da se, u situaciji kada se ranijem vlasniku ne dodjeljuje drugo zemljište kao vid naknade, naknada

ima odrediti do kraja vijeka eksploatacije tog voćnog zasada, pri čemu taj sud primjećuje da protivnik predlagača nije tražio drugu nekretninu u zamjenu. Ukoliko bi se ranijem vlasniku dosuđivala naknada za preostali broj godina eksploatacije, vlasnik bi bio u višestruko pogodnijem položaju u odnosu na predlagača s obzirom na to da bi u jednom momentu, u isto vrijeme, nakon izvršene sadnje, ostvarivao dobit od punog maksimalnog prinosa stabala i novčanu naknadu kao ekvivalent za maksimalni prinost od sadnica voća, što narušava princip potpune naknade. Pošto nisu ostvareni žalbeni razlozi i navodi kojima predlagač i protivnik predlagača pobijaju prvostepeno rješenje, a ni razlozi na koje taj sud pazi po službenoj dužnosti, žalbe je valjalo odbiti kao neosnovane i potvrditi prvostepeno rješenje.

**Rješenje broj 96 0 Pr 159936 24
Pžp - Prekršaj iz člana 10. Zakona
o javnom redu i miru Brčko
distrikta Bosne i Hercegovine**

Činjenice i žalbeni navodi

Rješenjem Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 96 0 Pr 159936 23 Pr od 13. februara 2024. godine okrivljeni Z.B. proglašen je odgovornim da je radnjama opisanim u izreci navedenog rješenja počinio prekršaj iz člana 10, koji je kažnjiv prema istom članu Zakona o javnom redu i miru Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Zakon o javnom redu i miru). Primjenom navedenog zakonskog propisa i čl. 11. i 12. Zakona o prekršajima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Zakon o prekršajima) sud mu je izrekao novčanu kaznu u iznosu od 100,00 KM.

Protiv navedenog rješenja žalbu je podnio branilac okrivljenog koji je, između ostalog, naveo da je odredbom člana 3. tačka b) Zakona o javnom redu i miru propisano šta se podrazumijeva pod javnim mjestom, te da iz tih odredaba jasno proizlazi da Internet- platforme i društvene mreže nisu definirane kao javno mjesto. U žalbi je, također, navedeno da, i kada

bi bile tako definirane, postavlja se pitanje da li to u ovoj situaciji sprečava slobodu izražavanja i da li ulazi u domen pravne regulacije klevete.

Odluka

U pogledu istaknutih žalbenih navoda branioca okrivljenog, u svojoj odluci Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine napominje da je odredbom člana 10. Zakona o javnom redu i miru propisano da ko iznosi ili prenosi lažne vijesti, glasine ili tvrdnje kojima se može izazvati uznemirenje građana, ili ugroziti javni red i mir biće kažnjen novčanom kaznom u iznosu od 100,00 do 500,00 KM. Naime, okrivljeni je počinio prekršaj tako što je na svom Facebook profilu iznio više lažnih vijesti i glasina u smislu da se u pojedinim naseljima u Brčkom, u blizini jedne osnovne škole, nalaze muško i žensko lice koji fotografišu učenike i tako se pripremaju da otmu djecu, te da je na taj način izazvao uznemirenost građana i time ostvario obilježje prekršaja iz člana 10. Zakona o javnom redu i miru.

U konkretnoj situaciji odlučna činjenica jeste da je okrivljeni prouzrokovao uznemirenost velikog broja građana i roditelja tako što je širio vijest koja ne odgovara istini, zbog koje su se roditelji zabrinuli za sigurnost svoje djece, te su tih dana morali biti na oprezu i dovoziti i odvoziti svoju djecu iz navedene škole, pa je, u skladu s tim, okrivljeni osnovano proglašen odgovornim za navedeni prekršaj. S tim u vezi,

taj sud je smatrao da je prvostepeni sud pravilno primijenio materijalni propis bez obzira na navode branioca okrivljenog kojima je isticao da Internet-platforme i društvene mreže nisu definirane u zakonu kao javno mjesto. Imajući u vidu da su vijesti i glasine bile lažne, da je objava okrivljenog bila lažna, javna i dostupna svima, ne samo prijateljima okrivljenog na društvenoj mreži Facebook, te da je kao takva uznemirila veliki broj građana, sud je zaključio da je to bilo dovoljno da bi se ostvarilo obilježje prekršaja iz člana 10. Zakona o javnom redu i miru.

U vezi sa žalbenim navodom o slobodi izražavanja, prema odredbi člana 10. stav (1) Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, svako ima pravo na slobodu izražavanja koja se odnosi ne samo na informacije ili ideje koje su prihvaćene, ili koje se ne smatraju uvredljivim, ili koje ne izazivaju nikakvu reakciju nego se odnosi i na one koje izazivaju uznemirenost. Tako se u stavu (2) istog člana navodi da ostvarivanje tih sloboda obuhvata i dužnost i odgovornost, da ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom koji su u demokratskom društvu nužni. Prema tome, ta sloboda nije apsolutna i ona može biti ograničena okolnostima i uvjetima, navedenim u članu 10. stav (2) Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, pod kojim se javna vlast može miješati u uživanje prava na slobodu izražavanja.

Digitalni dokazi i društvene mreže: Facebook kao primjer

- **Pripremio: Dr.sci. Arben Murtezić, Centar za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine**

Informacije prikupljene sa društvenih mreža mogu predstavljati vrijedne dokaze koji se ne smiju zanemariti. Informacije kao potencijalni dokazi se mogu prikupiti sa društvenih mreža koristeći pri tome više metoda, uključujući pretraživanje javno vidljivog sadržaja, pregled metapodataka sadržaja, traženje i istraživanje interakcija s drugim korisnicima i korištenje mogućnosti zadržavanja. Nakon što se prikupe, mogu se koristiti na različite načine, primjerice, za stvaranje hronologije događaja, identifikacije, namjere i uspostavljanja veza između osoba. Dakle, teško se može dovesti u pitanje korisnost tih podataka. Međutim, postoji veliki broj pravnih pitanja koja mogu utjecati na prikupljanje i konačnu pravnu prihvatljivost tih dokaza. Dokazi moraju biti prikupljeni koristeći pri tome pažljive, ispravne procedure i na način koji osigurava njihov integritet. Etičke implikacije prikupljanja dokaza sa društvenih medija, također, imaju ulogu u tim istragama digitalne forenzike. U ovom tekstu će se sumarno evoluirati neka od navedenih pitanja.

Forenzika društvenih mreža

Digitalni dokazi, kao što ih je definisala Naučna radna grupa za digitalne dokaze, obuhvataju bilo koju informaciju dokazne vrijednosti koja se čuva, prima ili prenosi u digitalnom obliku. To uključuje širok spektar digitalnih informacija kao što su fotografije, log datoteke,

chatovi sa trenutnim porukama, e-mailovi i podaci sa različitih digitalnih platformi i uređaja. Izvori digitalnih dokaza protežu se i izvan elektronskih uređaja na povezane mreže i cloud, uključujući podatke preuzete iz Internet of things. Rastuću važnost digitalnih dokaza koji se prikupljaju sa društvenih mreža dokazuje i razvoj specijalizovane forenzike društvenih mreža koja uključuje praćenje protoka podataka i informacija putem društvenih medija i tehnologija, kao i analizu uloga i veza pojedinaca unutar društvenih mreža. Dodatno tome, sama količina podataka na stranicama društvenih medija zahtijeva napredne tehnike kao što je big data analitika za efikasnu analizu.

Prihvatljivost i autentifikacija digitalnih dokaza u sudskim postupcima su od kritične važnosti i zavise od faktora kao što su relevantnost, autentičnost i primjena pouzdanih principa i metoda u njihovom prikupljanju i analizi. U nekim slučajevima dokazi sa društvenih medija su uspješno autentificirani i prihvaćeni na sudu. Vrlo često je citiran predmet *U.S. v. Brown* u kojem su dokaze za osuđujuću presudu za dječiju pornografiju i seksualne odnose s maloljetnicima predstavljali i zapisi „razgovora“ razmijenjenih putem Facebooka. U toku postupka odbrana je tvrdila da autentičnost tih zapisa nije dokazana. Međutim, sud je prihvatio te dokaze, ali je interesantno da dokazi i informacije koje je dostavio Facebook nisu bili

„samoautentificirajući“, odnosno dovoljni, već da su korišteni i drugi dokazi kako bi se povezao osuđeni sa chatovima. Treba napomenuti da je većina rasprava i tekstova, kao, uostalom, i ovaj, usmjerena na dokaze u krivičnim postupcima. Međutim, dokazi sa društvenih mreža se sve češće koriste i u parničnim postupcima i oni mogu biti ključni pri dokazivanju tvrdnji, naprimjer, o fizičkim povredama ili privrednim sporovima o kršenju zaštitnog znaka.

Facebook: lider tržišta i posebna odgovornost

Facebook je najveća platforma društvenih mreža ne samo prema broju korisnika već i prema vremenu koje se provodi na toj mreži i dnevno aktivna korisnička baza raste iz godine u godinu. Trenutno 2,11 milijardi korisnika dnevno pristupa Facebookovoj platformi, što je povećanje od 5,5% u odnosu na prethodnu godinu. Mjesečno aktivnih korisnika je 3,065 milijardi, što je povećanje od 3,44% u odnosu na prethodnu godinu. Ti zapanjujući brojevi, svakako, povlače i veliku odgovornost, te su razvijeni interna pravila, alati i politike saradnje sa onima koji provode zakon. Za tematiku kojom se ovdje bavimo interesantno je da Facebook prednjači i prema broju lažnih profila. Iako najveći broj onih koji stvaraju lažne profile radi iz zabave, neki od njih stvaraju lažne profile radi ilegalnih aktivnosti kao što su špijunaža, prevara, terorizam, maltretiranje, ilegalna trgovina i falsifikovanje. Zvanično je objavljeno da je samo u četvrtom kvartalu 2023. godine uklonjen 691 milion lažnih naloga. To uklanjanje je rezultat provođenja pravila da su osobe obavezne da na glavnom profilu svog naloga koriste ime koje koriste u svakodnevnom životu i da ne smiju održavati više naloga. Za identifikaciju spornih profila Facebook koristi poseban alat koji navodi sve aktivnosti, uključujući postove, komentare, lajkove, oznake, dodane prijatelje, uspostavljene veze, posjećenu lokaciju, tražene ljude i mnogo više detalja, i to od sadašnjeg vremena do dana kada je prvi put kreiran račun. Dalje, Facebook je regulisao ključna pitanja koja se pojavljuju u vezi sa digitalnim dokazima: očuvanje i hitnost.

Tako se zahtjev za očuvanje evidencije računa u vezi sa službenim krivičnim istragama može vrlo jednostavno podnijeti putem posebnog sistema ili običnom elektronskom poštom. Na taj način korisnički računi se mogu čuvati do 90 dana. To je vrlo važno s obzirom na to da Facebook ne zadržava podatke u svrhu provođenja zakona osim ako ne primi valjani zahtjev za očuvanje prije nego što korisnik izbriše sadržaj tih komunikacija. Hitnost je propisana pri postupanju koje uključuje neposrednu štetu nanesenu djetetu, ili rizik od smrti ili ozbiljne fizičke povrede bilo koje osobe. Zahtijevajući otkrivanje informacija bez odgađanja, službenik za provođenje zakona može podnijeti zahtjev putem posebnog sistema. Važno je napomenuti da se ne procesuiraju zahtjevi koje nisu podnijeli službenici za provođenje zakona. Stoga, korisnici, svjesni hitne situacije, treba odmah i direktno da kontaktiraju sa lokalnim službenicima za provođenje zakona. Svi zahtjevi moraju što detaljnije identifikovati ono što se traži, uključujući specifične kategorije podataka. Ako službenik traži informacije od osobe koja je dala pristanak službeniku da pristupi, ili da dobije informacije o korisničkom računu, korisnik će biti upućen da sam dobije te informacije sa svog računa, koristeći lako dostupne alate. Važno je biti upoznat sa pravilom da Facebook obavještava korisnike o zahtjevima za dobivanje njihovih podataka prije otkrivanja, osim ako to nije zabranjeno zakonom ili u iznimnim okolnostima kao što su slučajevi iskorištavanja djece, hitni slučajevi, ili kada bi obavijest bila kontraproduktivna. Također, obavještavaju korisnike i naknadno, po isteku određenog razdoblja neotkrivanja u sudskoj naredbi, i kada postoji uvjerenje u dobroj vjeri da izvanredne okolnosti više ne postoje i da to nije zabranjeno zakonom. Službenici za provođenje zakona koji vjeruju da bi obavještavanje ugrozilo istragu trebali bi da dobiju odgovarajuću sudsku odluku, ili da na drugi način dokažu da je obavještavanje štetno. Facebook, odnosno Meta, ne pruža stručnu podršku u smislu vještačenja ili pronalazjenja stručnih svjedoka. Ako je potreban dodatan dokaz za autentičnost, treba ga tražiti putem zahtjeva za informacije. Meta može da

traži naknadu troškova u odgovoru na zahtjeve za dobivanje informacija koji, uglavnom, zavise od broja korisničkih računa za koje se traže informacije. Postoje i dodatne naknade za troškove nastale u odgovoru na neobične ili zahtjeve koji opterećuju. Oslobođanje od tih naknada se može tražiti u predmetima u kojim se istražuje potencijalna šteta nanosena djeci, te u hitnim slučajevima.

Edukacija: nezaobilazan faktor uspjeha

Imajući u vidu da se potreba da se istražuju društvene mreže stalno povećava i da se koriste digitalni dokazi do kojih se tako može doći, ta tema je nezaobilazna kada se radi o edukacijama iz oblasti digitalnih dokaza i kompjuterskog kriminala. Ranije smo već govorili o različitim aktivnostima koje je Centar za edukaciju sudija

i tužilaca FBiH organizovao samostalno i u saradnji sa, između ostalih, AIRE Centrom, Centrom za izvrsnost u cyber sigurnosti u BiH, Vijećem Evrope, te Federalnom agencijom za upravljanje oduzetom imovinom. Ta tema je posebno detaljno obrađena tokom višednevnih specijalističkih obuka koje provodi Western Balkans Cyber Capacity Centre (WB3C) u Podgorici za predstavnike pravosuđa i policiju zemalja Zapadnog Balkana. Na tim izuzetno posjećenim i zanimljivim edukacijama mogu se, između ostalog, čuti interesantna praktična iskustva iz velikog broja slučajeva u kojima su postupale naše policijske agencije.

Takvih aktivnosti će sigurno biti još u narednom periodu, te pozivamo sve nosioce pravosudnih funkcija da se informišu putem poznatih kontakata centara za edukaciju i prijave učešće.

Revizija specijalističkog programa za maloljetničko pravosuđe

► Pripremila: Mr Mila Antelj, Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj

Na osnovu člana 197 Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Službeni glasnik RS” br. 13/10, 61/2013 i 68/2020), Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca Republike Srpske (u daljem tekstu: CESTRS) brine se o sticanju posebnog znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju sudija i tužilaca iz oblasti dječijih prava, prestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite, i to pod nadzorom Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: VSTS). Na taj način, putem edukacije i specijalizacije profesionalaca, CESTRS doprinosi zaštiti djece.

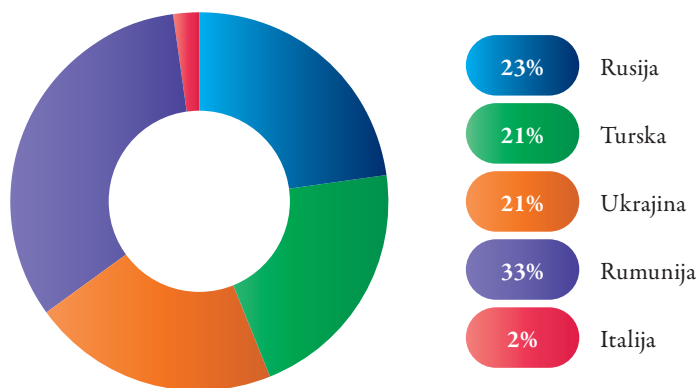
Od 2011. godine CESTRS sprovodi specijalističku obuku za maloljetničko pravosuđe i kontinuirano stručno usavršavanje sudija i javnih tužilaca koji postupaju prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. S tim u vezi, nakon sprovedene obuke CESTRS izdaje certifikate nosiocima pravosudnih funkcija za postupanje u navedenim predmetima. Takođe, posljednjih godina se sprovodi i napredna obuka za sudije i javne tužioce koji već postupaju u predmetima u kojima se pojavljuju maloljetnici kao izvršioci krivičnih djela i u krivičnim predmetima u kojima se u ulozi oštećenog pojavljuju djeca. Osim toga, specijalističku obuku za maloljetničko pravosuđe

pohađaju i sudije koje rade na prekršajnom referatu, a za sudije koje rade na građanskom referatu sprovodi se kontinuirana obuka o temi najboljeg interesa djeteta u građanskopravnim postupcima. Od kraja 2010. godine, kada je počela specijalistička obuka, pa do danas izdata su ukupno 223 certifikata od kojih su 142 izdata sudijama, a 81 certifikat javnim tužiocima u Republici Srpskoj. S obzirom na to da je, nakon proteka godina, izmjena zakona i neujednačenog programa obuke za maloljetničko pravosuđe CEST-a RS i Centra za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: CESTFBiH), bilo potrebno revidirati postojeće priručnike i programe obuke, 2023. godine VSTS i UNICEF su otvorili dijalog u vezi sa pitanjem ujednačavanja prakse oba entitetska CEST-a. Pod tim su se podrazumijevali sadržaj specijalističke obuke i uslovi za izdavanje certifikata o stručnoj osposobljenosti za obavljanje poslova iz oblasti prestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite, što je u skladu sa zaključcima Stalne komisije za edukaciju VSTS.

Na *onlajn* sastanku predstavnika Odjela za efikasnost i kvalitet sudova VSTS, Odjela za edukaciju i sudsku dokumentaciju VSTS, entitetskih CEST-ova i UNICEF-a u decembru 2023. godine utvrđeno je da je realno

očekivati da se revizija programa sprovede u 2024. godini, te da se nove obuke, na osnovu revidiranog programa, počnu realizovati 2025. godine. Takođe je utvrđeno da bi dio buduće specijalističke obuke mogao da se sprovede putem *online* modula o čijem razvijanju je potrebno detaljnije razgovarati. Razgovaralo se i o reviziji dosadašnjih priručnika koji će se koristiti kao materijal na obukama. Za njihovu reviziju bile bi angažovane radne grupe (II faza – 2025) jer su se očekivale izmjene i dopune Zakona o postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH tokom 2024. godine. Nakon toga Odjel za unapređenje efikasnosti i kvaliteta rada u sudovima VSTS sproveo je anketu koju je uputio 28. maja 2024. godine svim nosiocima pravosudnih funkcija koji su pohađali specijalističku obuku za maloljetničko pravosuđe i koji rade na tim predmetima.

Dvanaestog juna 2024. godine održan je sastanak sa edukatorima koji su učestvovali na navedenim obukama. Nakon sprovedene ankete i sastanka sa edukatorima utvrđeno je da je definitivno potrebno revidirati postojeći program obuke i prilagoditi ga trenutnoj legislativi i društvenoj situaciji. U anketi sudije i tužioci za maloljetnike su kao najznačajnije istakli da bi se u okviru specijalističke obuke više pažnje trebalo posvetiti psihologiji maloljetnika, specifičnostima krivičnog postupka prema djeci i maloljetnicima, te zaštiti djece svjedoka i oštećenih i njihovoj resocijalizaciji. Takođe, veliki broj sudija i tužilaca za maloljetnike smatrao je da je u radu sa maloljetnicima izuzetno važan interdisciplinarni pristup (saradnja sa policijskim organima, centrima za socijalni rad, psiholozima itd).

Rezultati ankete: Segmenti od interesa^[41]

U skladu sa zaključcima VSTS BiH, formirana je radna grupa kako bi se obezbijedio što kvalitetniji program specijalističke obuke za maloljetničko pravosuđe. Radnu grupu za reviziju programa specijalističke obuke za maloljetničko pravosuđe čine predstavnici pravosudnih institucija u BiH, među kojima su sudije i tužioci koji su, ujedno, i edukatori specijalističke obuke za maloljetničko pravosuđe, zatim, stručni savjetnik-psiholog zaposlen u institucijama pravosuđa, koordinator radne grupe sa posebnim znanjem i iskustvom

iz oblasti maloljetničkog prestupništva (predstavnik akademske zajednice), predstavnici entitetskih ministarstava pravde, te predstavnici entitetskih centara za edukaciju sudija i tužilaca, predstavnik Pravosudne komisije Brčko distrikta BiH, predstavnici Odjela za edukaciju i sudsku dokumentaciju i Projekta unapređenja efikasnosti sudova i odgovornosti sudija i tužilaca u BiH VSTS, te predstavnik UNICEF-ovog projekta „Pravda za svako dijete“.

[41] Visoki sudski i tužilački savjet BiH, 2024, *Analiza rezultata ankete o specijalističkim obukama za sudije i tužioce za maloljetnike*.

Prvi sastanak radne grupe je održan 4. oktobra 2024. godine u Banjoj Luci. Tokom sastanka je koncipiran prijedlog novog specijalističkog programa za maloljetničko pravosuđe, te su donesene određene preporuke. Među tim preporukama su: certifikacija nosilaca pravosudnih funkcija u Sudu i Tužilaštvu BiH koji postupaju u predmetima međunarodne trgovine ljudima u kojima su žrtve djeca, potreba da se naprave dodatne odgovarajuće oznake faza predmeta u TCMS u kojima se pojavljuju maloljetnici, psihološko osnaživanje nosilaca pravosudnih funkcija koji rade na tim predmetima s obzirom na to da je u radu na predmetima sa djecom primjetan sindrom emotivnog sagorijevanja (kao pozitivan primjer istaknuto je da su u Republici Srbiji tužiocima koji rade sa maloljetnicima dužni da bar jednom u tri mjeseca posjete psihologa), potreba da se jasnije definiše uloga stručnog savjetnika-psihologa u tužilaštvima, multisektorske obuke sa policijskim organima, centrima za socijalni rad, vještacima i dr., razmjena iskustava sa okruženjem/regionalna saradnja, kao i posjeta zavodima, vaspitnim ustanovama i ostalim relevantnim institucijama, te nastavak održavanja koordinacionih sastanaka tužilaca iz RS i FBiH u koje bi bile uključene i sudije. Osim navedenog, tokom sastanka je istaknuto da je svijest o potrebi certifikacije i senzibilizacije nosilaca pravosudnih funkcija mnogo veća nego ranije, da je edukacija smanjila broj počinitelja krivičnih djela, da sva djeca u BiH moraju biti jednako zaštićena, te da je zbog toga neophodno ujednačiti zakonske odredbe u RS i FBiH. Takođe, istaknuto je da postpenalni tretman maloljetnika i dalje predstavlja problem.

Poslije drugog i završnog sastanka radne grupe, 8. novembra 2024. godine, tokom kojeg je finalizovan prijedlog programa, CEST-ovi su pristupili izradi novog programa specijalističke obuke za maloljetničko pravosuđe. Taj program će biti uvršten u Program stručnog usavršavanja i početne obuke za 2025. godinu nakon što ga usvoje upravni odbori CEST-ova i potvrdi VSTS. Pri izradi novog programa obuke vodilo se računa o zaključcima VSTS,

rezultatima sprovedene ankete, preporukama edukatora, kao i prijedlozima radne grupe. Novi revidirani program specijalističke obuke pod nazivom "Program edukacije za sticanje posebnih znanja i kontinuirano stručno osposobljavanje i usavršavanje sudija i tužilaca iz oblasti dječijih prava, prestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite" sastoji se od tri dvodnevne radionice, odnosno tri tematska ciklusa. Prvi tematski ciklus posvećen je krivičnom postupku koji se vodi protiv djece i maloljetnika. U okviru tog ciklusa obradiće se kriminološki osvrt na etiologiju i fenomenologiju maloljetničkog prestupništva, sistem maloljetničkog pravosuđa i međunarodni standardi sa aspekta relevantnih međunarodno-pravnih instrumenata iz oblasti prava djeteta, krivični postupak prema maloljetnicima (minimalna prava djeteta u krivičnom postupku, definicija uzrasnih kategorija, nadležnost sudova i tužilaštava za maloljetnike, zaštita privatnosti maloljetnika, obazrivost i hitnost u postupanju, načelo oportuniteta, ispitivanje maloljetnika, pripremni postupak i dr.), maloljetničko materijalno i maloljetničko izvršno krivično pravo. Drugi tematski ciklus posvećen je primjeni Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u praksi. U okviru tog ciklusa obradiće se primjena alternativnih mjera i mjera preusmjeravanja u krivičnom postupku prema maloljetnicima, krivična djela na štetu djece i primjena Zakona u praksi i zaštita djece žrtava u praksi i njihova rehabilitacija i resocijalizacija. Treći i posljednji tematski ciklus posvećen je psihologiji maloljetnika (razvoj djece, psihološka priprema djece, izazovi u ispitivanju, forenzički intervju, praksa saslušanja djece u istrazi i pred sudom i dr.), ulozi organa starateljstva u krivičnom postupku prema maloljetnicima, te posjeti zavodskim institucijama u kojima su smješteni maloljetnici. Sve navedene teme biće praćene interaktivnim prezentacijama i primjerima iz sudske prakse.

Napredna obuka je namijenjena sudijama i tužiocima koji već postupaju u postupcima prema maloljetnim izvršiocima krivičnih djela,

kao i u krivičnim postupcima u kojima se u ulozi oštećenog pojavljuju djeca, a koji su završili obaveznu specijalističku obuku za maloljetničko pravosuđe i dobili certifikat. Cilj napredne obuke je kontinuirano usavršavanje i praćenje noviteta iz oblasti maloljetničkog pravosuđa. Tokom održavanja napredne obuke obradiće se tema o seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju djece u digitalnom okruženju. Ta tema se sastoji od tri modula: prvi modul posvećen je etiologiji i fenomenologiji, drugi modul posvećen je pravnom okviru u vezi sa slučajevima seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece u digitalnom okruženju, a treći modul je posvećen digitalnim dokazima. Edukatori će biti renomirani predstavnici pravosudne i akademske zajednice, psiholozi i vještaci informatičke struke. Dalje, nastaviće se održavanje koordinacionih sastanaka tužilaca za maloljetnike u BiH na koje će biti pozvane i sudije za maloljetnike.

Funkcija specijalizacije svih profesionalaca u predmetima u kojima se pojavljuju djeca i maloljetnici jeste ostvarivanje dobrobiti i najboljeg interesa djeteta, naročito imajući u vidu ulogu pravosuđa kao korektivnog faktora društva. Sudije, tužioci, policijski službenici, socijalni radnici, advokati i ostali moraju da imaju izraženu sklonost ka vaspitanju, potrebama i interesima mladih, te da posjeduju posebno znanje iz oblasti prava djeteta, odnosno moraju biti certifikovani da bi postupali u tim predmetima. Tokom godina uslovi za rad sa djecom su poboljšani opremanjem pravosudnih institucija, edukacijom stručnih savjetnika i tužilaca i zapošljavanjem stručnih savjetnika. Maloljetnička delinkvencija zahtijeva veću pažnju društva i sistemski odgovor. Nadamo se da će novi program specijalističke obuke za nosioce pravosudnih funkcija odgovoriti izazovima savremenog doba i doprinijeti kvalitetnijem pravosudnom odgovoru kada je u pitanju zaštita djece i maloljetnika.

Novosti iz Odjela za sudsku dokumentaciju i edukaciju VSTVBiH

- **Pripremile: Vera Bjelogrić i Šeila Brković-Imamović, Odjel za sudsku dokumentaciju i edukaciju Sekretarijata VSTVBiH**

U prošlom broju „Pravne hronike“ predstavljen je novi koncept rada Panela za ujednačavanje sudske prakse, uveden Protokolom o saradnji VSTVBiH i sudova najviše instance u Bosni i Hercegovini u decembru 2023. godine. Novi modalitet rada Panela za ujednačavanje sudske prakse podrazumijeva da se kalendar sastanaka tog panela u tekućoj godini i teme o kojim će

se raspravljati na sastancima usvoje na početku kalendarske godine, na tzv. pripremnom sastanku za čiju organizaciju je zaduženo VSTVBiH. Također, novi modalitet rada podrazumijeva i obavezu da svaki sud koji je član Panela u toku godine organizuje minimalno jedan sastanak Panela za ujednačavanje sudske prakse.

Slika 1. Pripremni sastanak Panela za ujednačavanje sudske prakse u VSTVBiH

S tim u vezi, poslije dugogodišnje prakse kada se održavao manji broj *ad hoc* sastanaka, u 2024. godini predviđeno je da se održi pet redovnih sastanaka Panela, i to: dva panela iz građanske oblasti (10. maja 2024. godine u Vrhovnom sudu Federacije BiH i 10. decembra 2024. godine u Sudu BiH), panel iz upravne oblasti (10. juna 2024.

godine u Vrhovnom sudu Republike Srpske), te panel iz krivične oblasti (15. i 16. oktobra 2024. godine u Apelacionom sudu Brčko distrikta BiH i 10. decembra 2024. godine u Sudu BiH). Na prva tri sastanka raspravljano je o jedanaest tema, i to o dvjema temama iz građanske, o pet iz upravne, te o četiri teme iz krivične oblasti. Do

kraja godine raspravljaje se o još šest tema, po tri teme iz krivične i građanske oblasti.

U nastavku su predstavljena usaglašena pravna shvatanja i inicijative za izmjene zakona koji su usvojeni na panelima iz građanske i upravne oblasti održanim u prvoj polovini godine. Prvo pravno pitanje o kojem je postignuto usaglašavanje odnosi se na postupanje sudova po neblagovremenoj, samoinicijativno podnesenoj, dopuni pravnog lijeka. Usaglašeno pravno shvatanje glasi:

Dopunu pravnog lijeka (žalbe ili revizije), bez obzira na njen sadržaj, koja je podnesena po proteku roka za izjavljivanje pravnog lijeka treba odbaciti kao neblagovremenu.

To pravno shvatanje usvojeno je na Panelu za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti održanom u Sarajevu 10. maja 2024. godine u Vrhovnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine. U skladu sa Pravilima Panela za ujednačavanje sudske prakse, pravno shvatanje, kao i njegovo obrazloženje, koje je sačinio Goran Nezirović, sudija Vrhovnog suda Federacije BiH, naknadno su verificovala građanska odjeljenja sudova, učesnika na Panelu. U obrazloženju, koje možete pročitati u cijelosti na portalu pravosuđa (www.pravosudje.ba), u odjelu za sudske dokumentaciju i edukaciju, između ostalog, navodi se da je sadašnja komparativna sudska praksa (Republika Srbija, Republika Hrvatska, Republika Crna Gora), čija je podloga u biti istovjetan pravni okvir, jedinstvena kada je riječ o pravnom stavu da dopuna žalbe mora biti predana sudu u propisanom roku za žalbu. Svoje stavove o tom pravnom pitanju (neblagovremena dopuna žalbe) pravni teoretičari su iznosili u zavisnosti od toga da li su prednost davali načelu tzv. demokratičnosti pravnog lijeka ili načelu „strogog formalizma“. Demokratičnost procesnog sistema, čiji je cilj da se pravni lijekovi učine pristupačnim svima, uslovljavala je da se u odnosu na sadržaj pravnih lijekova postavljaju minimalni zahtjevi. To načelo, ali i načelo traganja za materijalnom istinom, kao i neka oficijozna ovlaštenja žalbenog suda bili su osnovni argumenti procesualista koji su zagovarali ili zagovaraju pravo stranke da podnese neblagovremene dopune žalbe.

Takvi teorijski stavovi, kao i sudska praksa koja ih je slijedila ili slijedi su anahroni i oni nisu u skladu sa koncepcijom novog parničnog zakonodavstva. Novo procesno građansko zakonodavstvo primarno se zasniva na raspravnom načelu (član 7. st. 1. i 2. ZPPFBiH/RS), načelu efikasnosti i suđenja u razumnom roku, te zabrani zloupotrebe procesnih ovlaštenja (član 10. ZPPFBiH/RS). Načelo efikasnosti ogleda se, svakako, i u strogom poštivanju rokova za preduzimanje procesnih radnji i procesne discipline uopšte. Omogućavanje strankama da podnose sudu podneske (dopune žalbe) po proteku roka za izjavljivanje žalbe, pa makar tim podnescima samo objašnjavali, ili dopunjavali već iznesene razloge u blagovremeno podnesenoj žalbi, suprotno je načelu efikasnosti. Neblagovremena dopuna žalbe neminovno dovodi do odugovlačenja parničnog postupka, jer bi se, u skladu sa načelom kontradiktornosti iz člana 5. ZPPFBiH/RS, svaki podnesak sa dopunom žalbe nužno morao dostavljati suprotnoj stranci na odgovor. Dopuna žalbe je žalba i njoj se ne može dati drugačiji procesni značaj. Mogućnost da se dopuni žalba po proteku roka za žalbu, izuzev u procesnoj situaciji koju propisuje odredba člana 206. ZPPFBiH/RS, ne propisuje ni izričito, ni posredno odredbe procesnog zakona. Štaviše, novi zakoni o parničnom postupku u Bosni i Hercegovini su pooštrili odredbe o sadržaju žalbe, koji se više ne propisuje kao poželjan, već kao obavezan sadržaj (čl. 205. i 206. ZPPFBiH/RS). Također, u odredbi člana 214. st. 3. i 4. propisano je da se neblagovremeno podnesen odgovor na žalbu, *kao i podnesci primljeni nakon prijema odgovora na žalbu ili nakon roka za odgovor na žalbu neće razmatrati, osim ukoliko sud od stranke izričito zatraži dodatno izjašnjenje*. Prihvatanje neblagovremene dopune žalbe vodilo bi neravnopravnosti stranaka u postupku, budući da se neblagovremeno podnesen odgovor na žalbu neće razmatrati (član 214. stav 3. ZPPFBiH/RS). Ni argument o oficijoznim ovlaštenjima žalbenog suda (član 221. ZPPFBiH/RS) nije uvjerljiv. Svrha oficijoznih ovlaštenja žalbenog suda jeste da saniraju nedovoljan kvalitet sadržaja žalbe, ili odsustvo sadržaja žalbe u pogledu nekih apsolutno bitnih povreda odredaba parničnog postupka i primjene materijalnog prava, ali ona ne mogu imati svrhu da saniraju neblagovremenost dopune žalbe. U

pravnoj teoriji i sudskoj praksi se ne dovodi u sumnju pravni stav da neblagovremenu dopunu revizije valja odbaciti, odnosno da ona, zbog neblagovremenosti, neće biti razmatrana.

Drugo pravno pitanje o kojem je postignuto usaglašavanje odnosi se na određivanje vrijednosti predmeta spora, kada tužilac u odnosu na tuženog postavi više nenovčanih zahtjeva koji se ne zasnivaju na istom činjeničnom i pravnom osnovu, a u tužbi naznači vrijednost spora u jednom iznosu. To pravno pitanje razmatrano je na Panelu za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti, održanom u Sarajevu 22. novembra 2023. godine u Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine, koje je, u skladu sa Pravilima Panela za ujednačavanje sudske prakse, konačno usaglašeno 11. jula 2024. godine. Usaglašeno pravno shvatanje glasi:

Kada tužilac u odnosu na tuženog postavi više nenovčanih zahtjeva koji se ne zasnivaju na istom činjeničnom i pravnom osnovu, a u tužbi naznači vrijednost spora u jednom iznosu, tako označena vrijednost predmeta spora se odnosi na sve zahtjeve.

U skladu sa Pravilima Panela za ujednačavanje sudske prakse, pravno shvatanje, kao i njegovo obrazloženje,

koje je sačinila Jadranka Stanišić, sutkinja Vrhovnog suda Republike Srpske, naknadno su verifikovala građanska odjeljenja sudova, učesnika na tom panelu. U obrazloženju, koje u cijelosti možete pročitati na portalu pravosuđa (www.pravosudje.ba), u odjelu za sudsku dokumentaciju i edukaciju, između ostalog, navodi se da pri činjenici da je tužilac istakao više nenovčanih zahtjeva protiv tuženog koji se ne zasnivaju na istom činjeničnom i pravnom osnovu treba se smatrati da je označena vrijednost spora vrijednost svakog pojedinog zahtjeva iz tužbe. Ako je tako označena vrijednost predmeta spora ispod imovinskog cenzusa, kao uslova da revizija bude dozvoljena, revizija nije dozvoljena ukoliko ne ispunjava uslove iz odredaba člana 237. st. 3. i 4. ZPPRS i ZPPFBiH. Također, ako je tako označena vrijednost predmeta spora preko imovinskog cenzusa, kao uslova da revizija bude dozvoljena, revizija je dozvoljena. Građanski panel takođe je raspravljao o pitanju primjene člana 216. Zakona o obligacionim odnosima. Ali, i nakon dodatnog razmatranja tog pitanja u građanskim odjeljenjima, nije usvojeno usaglašeno pravno shvatanje o pitanju zadržavanja (odnosno vraćanja) isplaćenog iznosa na ime zakonske zatezne kamate, odnosno da li isplaćena zakonska zatezna kamata „ima značaj plaćenog iznosa na ime naknade štete u smislu odredbe člana 216. ZOO“, tj. „da li predstavlja njen dio i da li dijeli pravnu sudbinu neosnovano plaćenog iznosa na ime štete“.

Slika 2. Panel za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti u Vrhovnom sudu Federacije BiH

Kada je riječ o Panelu za ujednačavanje sudske prakse iz upravne oblasti, održanom u Vrhovnom sudu Republike Srpske 10. juna 2024. godine, na tom panelu su usaglašena dva pravna shvatanja. Prvo pravno shvatanje odnosi se na naknadu za eksproprijaciju zemljišta u svojini, odnosno vlasništvu Bosne i Hercegovine. To pravno shvatanje glasi:

**Država Bosna i Hercegovina,
dok se ne donese zakon koji bi
regulisao navedenu upravnu
stvar, izuzeta je od prava na
naknadu za ekspropisane
nekretnine u njenom vlasništvu.**

U razlozima za donošenje tog stava se, između ostalog, navodi da se pred Vrhovnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine pojavilo više predmeta u upravnoj stvari eksproprijacije zemljišta čiji je vlasnik Bosna i Hercegovina u svrhu izgradnje saobraćajne infrastrukture (obilaznica oko gradova, dijelova autoceste na koridoru Vc i sl.). U svim predmetima vlasnik navedenih nekretnina, posredstvom Pravobranilaštva Bosne i Hercegovine, saglasio se sa eksproprijacijom i zatražio naknadu za ekspropisano zemljište. U svojim odlukama nadležne općinske službe, Federalna uprava i kantonalni sudovi su zaključili da za ekspropisano zemljište vlasniku ne pripada naknada u skladu sa članom 12. stav 2. Zakona o eksproprijaciji („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 70/07, 36/10, 25/12, 8/2015 - odluka USBiH i 34/16), pozivajući se pri tome i na Zakon o cestama Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 12/10, 16/10 - ispr. i 66/13). U svojim presudama (br. 07 0 U 018394 24 Uvp, 06 0 U 017087 23 Uvp, 03 0 U 023783 24 Uvp i dr.) Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine je preispitivao odluke nadležnih organa i prvostepenih sudova o zahtjevima za vanredno preispitivanje sudske odluke koje je podnijela tužiteljica Bosna i Hercegovina posredstvom Pravobranilaštva Bosne i Hercegovine. U tim zahtjevima je isticano da je primjena prava u konkretnom slučaju očito

proizvoljna, jer odredba člana 12. stav 2. Zakona o eksproprijaciji Federacije Bosne i Hercegovine izričito propisuje titulare prava vlasništva na koje se odnosi i da njome nije obuhvaćena Bosna i Hercegovina, kao subjekt koji nema pravo na naknadu za ekspropisane nekretnine u svome vlasništvu. Navedeno je, također, da se tako ta odredba ne može primijeniti na konkretnu upravnu stvar, te da su neovlašteno tumačene kogentne pravne norme. Presudama Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine zahtjevi Pravobranilaštva Bosne i Hercegovine za vanredno preispitivanje sudske odluke su ocijenjeni kao neosnovani. S obzirom na iznesenu argumentaciju i date razloge, ocijenjeno je da nadležni organi i prvostepeni sudovi nisu povrijedili zakon na štetu tužitelja kada su u svojim odlukama negativno odlučili o pravu na naknadu za navedene ekspropisane nekretnine u njegovom vlasništvu. Naime, ni citiranim odredbama Zakona o eksproprijaciji Federacije Bosne i Hercegovine, niti bilo kojim drugim zakonom nije propisano da Bosni i Hercegovini pripada pravo na naknadu za ekspropisane nekretnine iz njenog vlasništva, tako da u tom pogledu postoji zakonska praznina. U takvoj situaciji, prema ocjeni Vrhovnog suda Federacije BiH, nadležni organi i prvostepeni sudovi su mogli tumačenjem člana 12. stav 2. Zakona o eksproprijaciji Federacije Bosne i Hercegovine odrediti da je i Bosna i Hercegovina izuzeta od naknade za ekspropisane nekretnine. Analognim i logičkim tumačenjem citirane odredbe jasno se može zaključiti da, ako se (radi izvođenja radova, građenja, rekonstrukcije ili održavanja autoceste, brze ceste, magistralne, regionalne ili lokalne ceste) naknada za ekspropisane nekretnine u vlasništvu Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, grada, općine, javnih preduzeća ili javnih ustanova ne plaća, onda je i Bosna i Hercegovina, bez obzira na nedostatak zakona (nepostojanje izričite zakonske odredbe), izuzeta od prava na naknadu za ekspropisane nekretnine u njenom vlasništvu.

Drugo pravno shvatanje koje je usvojeno na sastanku Panela za ujednačavanje sudske prakse

iz upravne oblasti, održanom u Vrhovnom sudu Republike Srpske u Banjaluci 10. juna 2024. godine, odnosi se na pitanje kako se računa godišnji lični koeficijent osiguraniku koji nema utvrđen staž osiguranja za cijelu kalendarsku godinu. Usaglašeno pravno shvatanje glasi:

**Osiguraniku koji nema utvrđen
staž osiguranja za cijelu
kalendarsku godinu godišnji lični
koeficijent utvrđuje se srazmjerno
stažu osiguranja navršenom
u toj kalendarskoj godini.**

U razlozima za donošenje tog stava se, između ostalog, navodi da je pred Vrhovnim sudom Republike Srpske uočeno da postoji različito postupanje okružnih sudova u primjeni odredbe člana 47. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 134/11, 82/13, 103/15, 111/21 i 15/22, u daljem tekstu: Zakon o PIO) kojim je uređeno pitanje obračuna ličnog koeficijenta, ličnog boda i visine penzije i odredbe člana 45. istog zakona kojim je uređeno utvrđivanje ličnih bodova osiguranika. U vezi s tim, Vrhovni sud Republike Srpske je jedinstveno usvojio stav da se godišnji lični koeficijent osiguraniku, ukoliko staž osiguranja iznosi kraći period od 12 mjeseci u godini, treba računati tako da se ukupan iznos plata ostvarenih za pune mjesece u toj godini podijeli sa ukupnim iznosom prosječnih plata u Republici Srpskoj ostvarenih za isti period. Uspostavljajući takav stav u svojim odlukama, Vrhovni sud Republike Srpske je, osim samog tumačenja Zakona, sagledao i rješenje koje ima Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju Republike Srbije, znajući da je Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju Republike Srpske, zapravo, dobrim dijelom oslonjen na Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju Republike Srbije. U članu 66. stav 3. tog zakona Republike Srbije sadržana je izričita odredba da se osiguraniku iz stava 2. ovog člana koji nema utvrđen staž osiguranja za cijelu kalendarsku godinu godišnji lični koeficijent utvrđuje srazmjerno stažu osiguranja navršenom u toj kalendarskoj godini. Vrhovni sud Republike

Srpske je smatrao da je ta zakonska odredba pravilno normirana. S obzirom na to da u Vrhovnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine ne postoji sudska praksa o tom pitanju, upoređivane su i analizirane relevantne odredbe zakona o penzijsko-invalidskom osiguranju Federacije BiH i Republike Srpske. Zaključeno je da su te odredbe gotovo identične, da imaju neke terminološke razlike i razlike koje ne utiču na suštinu zakonskih rješenja, te da je predloženi zaključak prihvatljiv i predstavnicima Vrhovnog suda Federacije BiH. Na sastanku Panela s tim su se saglasili i predstavnici Suda Bosne i Hercegovine, te Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Na pomenutom sastanku upravni panel se, također, usaglasio s tim da je povodom pitanja prava na isplatu najniže penzije osiguraniku koji je ostvario srazmjerni dio penzije prema Sporazumu o međusobnim pravima i obavezama u sprovođenju penzijskog i invalidskog osiguranja („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj 24/00 i „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 15/00) potrebno inicirati izmjene i dopune relevantnih zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, i to:

**Inicirati da se u Republici Srpskoj
predlože izmjene i dopune Zakona
o penzijskom i invalidskom
osiguranju Republike Srpske tako
da se u Zakon ugrade odredbe
kojima se korisnicima srazmjerne
starosne, porodične i invalidske
penzije ostvarene u skladu sa
Sporazumom osigurava da ostvare
pravo na isplatu razlike penzije
od zbirnog iznosa srazmjernih
penzija do iznosa najniže penzije.**

**Inicirati u Federaciji Bosne i
Hercegovine izmjene Pravilnika o
postupku i potrebnoj dokumentaciji
za ostvarivanje prava na isplatu
razlike penzije od zbirnog iznosa
srazmjernih penzija do iznosa
najniže penzije, u odnosu na odredbu
člana 2. stav 2, s obzirom na to**

da je suprotan odredbama čl. 1, 4. stav 2. i člana 82. st. 2. i 3. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju Federacije Bosne i Hercegovine.

Verifikacija obrazloženja za navedena shvatanja i zakonodavne inicijative nadležnih odjeljenja panel-sudova je u toku. Upravni panel također je raspravljao i o pitanju određivanja srazmjernog dijela penzije kada je ostvaren staž osiguranja,

odnosno penzijski staž osiguranja kod oba nosioca osiguranja u skladu sa Sporazumom o međusobnim pravima i obavezama u sprovođenju penzijskog i invalidskog osiguranja, te o troškovima postupka u upravnom sporu kada se tužba u upravnom sporu uvaži, osporeni i prvostepeni akt ponište i predmet vrati prvostepenom organu na ponovno rješavanje. Međutim, o tim pitanjima nije usvojeno usaglašeno pravno shvatanje.

Slika 3. Panel za ujednačavanje sudske prakse iz upravne oblasti u Vrhovnom sudu Republike Srpske

Panel za ujednačavanje sudske prakse iz krivične oblasti održan je 15. i 16. oktobra 2024. godine u Apelacionom sudu Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i na njemu se raspravljalo o sljedećim temama: 1) Oduzimanje imovinske koristi u kontekstu pregovaranja o krivici, 2) Institut zamjene kazne zatvora novčanom kaznom,^[42] 3) Apsolutna zastarjelost izvršenja kazne, te 4) Unakrsno ispitivanje. Izrada zapisnika i verifikacija zaključaka sa tog sastanka su u toku, te u ovom trenutku nisu prikladni za širu distribuciju.

Do kraja godine održaće se još dva sastanka Panela za ujednačavanje sudske prakse, oba

10. decembra 2024. godine u Sudu Bosne i Hercegovine. Na tim sastancima će se raspravljati o temama iz krivične i građanske oblasti.

Krivična oblast:

- Domašaj prava osumnjičenog iz člana 6. stav 2. ZKPRS, ZKPFBiH i ZKPBDBiH u vezi sa članom 253. stav 5. ZKPRS i odgovarajućim odredbama ostalih ZKP u BiH (član 240. stav 3. ZKPFBiH, član 225. stav 6. ZKPBiH i član 225. stav 5. ZKPBDBiH). Temu je nominovao Vrhovni sud Republike Srpske;

[42] Tema je obuhvatila pitanje potrebe da se izmijene zakonske odredbe koje se odnose na zamjenu kazne zatvora novčanom kaznom u smislu ograničenja primjene tog instituta u odnosu na određena krivična djela, koju je identifikovao Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, kao i pitanje kombinovane upotrebe krivičnih materijalnih zakona pri zamjeni kazne zatvora novčanom kaznom, tačnije Krivičnog zakona SFRJ i Krivičnog zakona BiH, na koje je skrenuo pažnju TRIAL International.

- ▶ Izvođenje elektronskih dokaza na glavnom pretresu i način učešća ovlaštenih službenih osoba iz policijskih agencija pri izvođenju tih dokaza. Temu je nominovao Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine;
- ▶ Nužni elementi činjeničnog opisa djela u krivičnom postupku protiv pravnih lica. Temu je nominovao Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine.

Građanska oblast:

- ▶ Pitanje sudske nadležnosti u sporovima za utvrđivanje prava vlasništva i povrata imovine primjenom Aneksa G

Sporazuma o sukcesiji između Vrhovnog suda FBiH i Suda BiH. Temu je nominovao Sud Bosne i Hercegovine;

- ▶ Da li preinačenjem tužbe spor gubi karakteristike mjeničnog spora u postupku koji je pokrenut nakon prigovora na rješenje o izvršenju. Temu su nominovali vrhovni sudovi i Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine;
- ▶ Teret dokazivanja autentičnosti potpisa na ugovoru, odnosno privatnoj ispravi. Temu su nominovali Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine i Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Umjetna inteligencija, digitalni dokazi i cyber-kriminal: Intervju sa sutkinjom Mirjanom Lazarovom- Trajkovskom

- Intervju uradila: Amina Hujdur, menadžerica za komunikacije i odnose sa javnošću Programa za Zapadni Balkan AIRE Centra

U okviru osmog izdanja Pravosudnog foruma za Bosnu i Hercegovinu, koji predstavlja jedan od najznačajnijih pravosudnih skupova u državi, imali smo priliku razgovarati sa sutkinjom Mirjanom Lazarovom-Trajkovskom, vodećom regionalnom stručnjakinjom iz oblasti ljudskih prava, bivšom sutkinjom Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu i sutkinjom Vrhovnog suda Sjeverne Makedonije. Fokus ovogodišnjeg Forumu bio je na harmonizaciji sudske prakse u procesuiranju predmeta organizovanog kriminala i korupcije s posebnim naglaskom na izazove koje donose nove tehnologije. U tom intervjuu sutkinja Lazarova-Trajkovska podijelila je svoja iskustva i uvide o složenim pitanjima u vezi sa procesuiranjem *cyber-kriminala*, zakonitošću digitalnih dokaza, regulacijom umjetne inteligencije, te je dala pregled ključnih standarda koje su postavili evropski sudovi.

Koji su najčešći izazovi s kojima se suočavaju pravosudni, istražni i policijski organi u

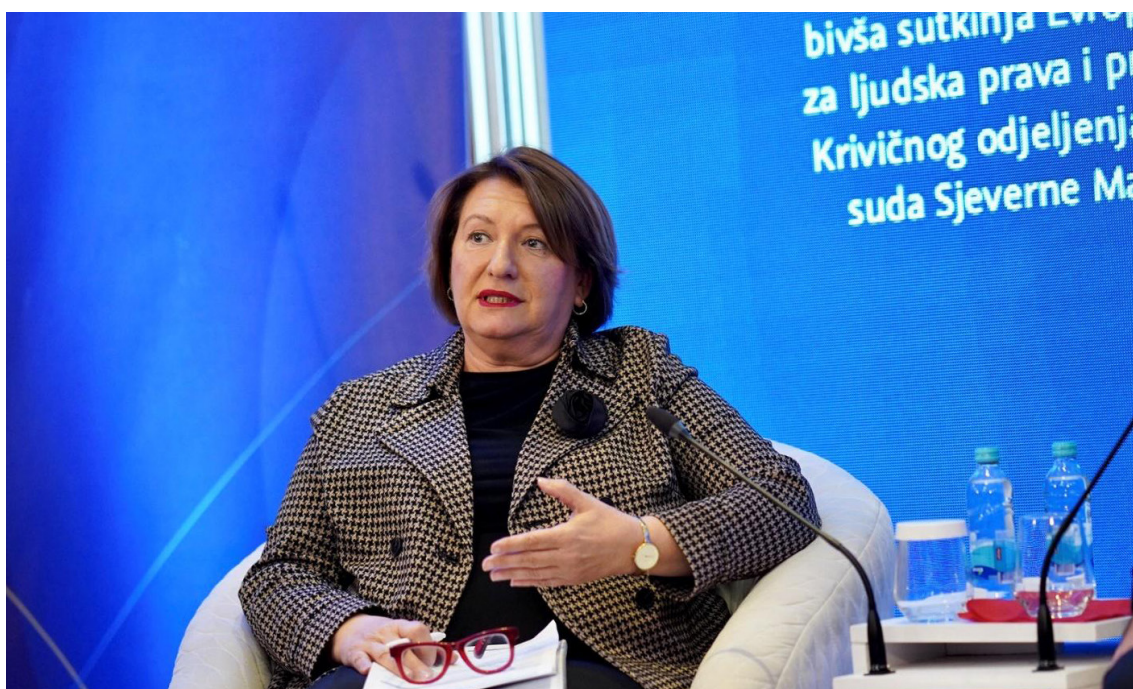
procesuiranju krivičnih djela povezanih s novim tehnologijama, uključujući cyber-kriminal, ali i (zlo)upotrebu tehnologija za počinjenje krivičnih djela poput pranja novca, trgovine oružjem i narkoticima?

Mirjana Lazarova-Trajkovska: Nova vremena, nove tehnologije i razvoj društva donose i nove oblike kriminala. Tako se i vještačka inteligencija koristi ne samo za dobrobit nego i za kriminalne aktivnosti. Putem Interneta se šire lažne vijesti koje mogu dovesti do nasilja, mržnje, do finansijskih gubitaka za pojedince ili za pravna lica. Novac koji se stekne putem tih oblika kriminala najčešće se koristi za nove kriminalne aktivnosti. Stoga, *cyber-kriminal* uključuje širok spektar kriminalnih aktivnosti, uključujući finansijski kriminal, kompjuterske iznude, *cyber-* nasilje, *cyber-*zlostavljanje i falsifikate.

Evropska komisija klasificira *cyber-kriminal* u tri grupe: kriminal specifičan za Internet poput

hakerskih napada na informatičke sisteme, online falsifikati i iznude putem krađe ličnih podataka, te širenje ilegalnih i zabranjenih sadržaja poput dječje pornografije i materijala koji podstiču rasnu mržnju, terorizam, ksenofobiju i glorifikaciju nasilja. Procesuiranje tih oblika kriminala zahtijeva korištenje istražnih radnji koje podrazumijevaju angažiranje istražitelja koji posjeduju znanje o novim tehnikama i informatičke vještine kako bi se prikupili relevantni dokazi i pravilno pravno kvalificirali različiti oblici kriminala.

Prilikom procesuiranja *cyber*-kriminala istražni organi se suočavaju s velikim brojem izazova, uključujući primjenu metoda koje su često složene i zahtjevne za policijske istrage. Za policijske organe, tužitelje i sudije to podrazumijeva kontinuiranu edukaciju i razumijevanje specifičnih aktivnosti koje dovode do krivičnih djela poput pranja novca putem Interneta. Savremeni izazovi zahtijevaju da se razvijaju nove vještine i da se temeljno poznaju standardi i principi koje su utvrdila dva ključna evropska suda – Evropski sud za ljudska prava u Strazburu (u daljem tekstu: Sud ili ESLJP) i Sud pravde Evropske unije u Luksemburgu.

Slika 1 – sutkinja Mirjana Lazarova Trajkovska

Jedno od najaktualnijih pitanja za pravosuđe je zakonitost digitalnih dokaza, posebno onih pribavljenih putem međunarodne pravne pomoći poput Sky i ANOM podataka. Na šta pravosuđe u regionu treba da obrati pažnju prilikom korištenja tih dokaza i koje standarde su postavili evropski sudovi?

Mirjana Lazarova-Trajkovska: Pitanje zakonitosti digitalnih dokaza i, posebno, pitanje nadležnosti kada su oni pribavljeni na teritoriji druge države, a kada su posljedice krivičnih djela

i same aktivnosti izvršene na teritoriji države koja goni počinitelja, imaju najveći značaj za pravilno vođenje pravičnog postupka. Evropski sud za ljudska prava ima dugi spisak presuda iz sudske prakse koja se bavi razradom standarda i principa povezanih sa tim procesnim aspektima.

U predmetu *Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* Sud je ukazao na važnost javnog interesa naspram privatnog interesa kada je riječ o dokazima pribavljenim korištenjem novih tehnologija za komunikaciju. Da bi postupak

vodio ka pravičnom suđenju, važno je imati zakon, jasan zakonski cilj, te osigurati da povreda prava na privatnost ili nekog drugog prava bude opravdana, što je neophodno u demokratskom društvu. Kvaliteta zakona je vrlo važna a ESLJP je utvrdio jasne kriterijume u predmetu *Roman Zabarov protiv Rusije*.

Također, u presudi *Big Brother Watch i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* Veliko vijeće ESLJP je detaljno analiziralo sudsku praksu u pogledu legitimnih ciljeva i neophodnog postupanja u demokratskom društvu.

Kako Konvencija o umjetnoj inteligenciji, koju je nedavno usvojilo Vijeće Evrope, može pomoći zemljama članicama u kreiranju zakonodavnih okvira i rješenja? Koji su najvažniji standardi koje je ta konvencija postavila, kako će izgledati budućnost upotrebe, ali i regulacije AI?

Mirjana Lazarova-Trajkovska: Okvirna konvencija o umjetnoj inteligenciji i ljudskim pravima, demokraciji i vladavini prava, koju je nedavno usvojilo Vijeće Evrope, prvi je međunarodni obavezujući pravni ugovor u toj oblasti. Cilj Konvencije je da osigura da aktivnosti umjetne inteligencije i tih sistema budu potpuno konzistentni s ljudskim pravima, demokracijom i vladavinom prava u vrijeme kada se tehnološki progres i inovativnost ne mogu odvojiti od čovječanstva. Konvencija djeluje komplementarno sa međunarodnim standardima za ljudska prava i popunjava pravne praznine koje nastaju usljed brzog napretka tehnologije.

Ona obuhvata korištenje umjetne inteligencije javnih tijela, uključujući privatne aktere koji djeluju u njihovo ime. Državama potpisnicama Konvencija nudi dva modaliteta za usklađivanje s njezinim načelima i obavezama u reguliranju pravnog sektora: mogu se odlučiti da budu izravno obavezane odredbama Konvencije, ili, alternativno, da mogu poduzeti druge mjere kako bi osigurale usklađenost sa odredbama ugovora uz potpuno poštivanje svojih međunarodnih

obaveza u pogledu ljudskih prava, demokracije i vladavine prava. Iako države nisu obavezne da primjenjuju odredbe Konvencije na aktivnosti koje su u vezi sa zaštitom nacionalne sigurnosti, dužne su da osiguraju da takve aktivnosti budu u skladu s međunarodnim pravom, kao i da poštuju demokratske institucije i procese.

Mirjana Lazarova-Trajkovska

Mirjana Lazarova-Trajkovska je sutkinja Vrhovnog suda Republike Sjeverne Makedonije, bivša sutkinja Evropskog suda za ljudska prava, te priznata stručnjakinja u oblasti ljudskih prava i međunarodnog prava. Svojim dugogodišnjim angažmanom u pravosuđu, akademskim radom i doprinosom razvoju pravnih standarda stekla je reputaciju jednog od najistaknutijih pravnih eksperata u Evropi.

Od novembra 2015. do februara 2017. godine bila je predsjednica Prvog odjeljenja Evropskog suda za ljudska prava. Od 2003. do 2008. godine bila je sutkinja Ustavnog suda Republike Makedonije. Od 2001. do 2003. godine je rukovodila odjeljenjima za ljudska prava Ministarstva vanjskih poslova, a od 2002. do 2003. godine bila je predsjednica Državne izborne komisije u Republici Sjevernoj Makedoniji. U maju 2018. godine bila je gostujuća profesorka ljudskih prava na Univerzitetu Renmin u Pekingu. Godine 2017. bila je gostujuća profesorka na Pravnom fakultetu Univerziteta u Birminghamu u Ujedinjenom Kraljevstvu, kao i na Pravnom fakultetu Katoličkog univerziteta u Lulu u Francuskoj. Bila je članica Evropske komisije za demokratiju putem prava (Venecijanske komisije). Također je bila potpredsjednica Savjeta za demokratske izbore, članica Upravnog komiteta za ljudska prava pri Savjetu Evrope, kao i članica radne grupe Komiteta stručnjaka za državljanstvo (CJ-NA-GT), koja je bila zadužena za izradu Konvencije Savjeta Evrope o izbjegavanju apatridije u vezi sa državnom sukcesijom.

Promocija ljudskih prava kroz publikacije AIRE Centra

► Pripremila: Minja Trnka, AIRE Centar

Kao nevladina organizacija koja je posvećena jačanju vladavine prava, AIRE Centar djeluje putem više projekata koji se fokusiraju na promociju ljudskih prava. Već dvadeset godina, AIRE Centar je posvećen stvaranju značajnih promjena i zalaganju za ciljeve u koje duboko vjeruje. Dokumentovanje ovog „putovanja“, dijeljenje saznanja i širenje svijesti putem različitih publikacija koje AIRE Centar objavljuje predstavlja sastavni dio njegovog rada. Te publikacije ne samo da oslikavaju razvoj do kojeg je AIRE Centar došao, već služe i kao dokaz posvećenosti njegovog tima i zajednica s kojim radi. Ovo je razlog zbog kojeg će ovim putem biti predstavljene neke od ključnih publikacija koje je AIRE Centar objavio posljednjih godina. Svaka od predstavljenih publikacija zauzima posebno mjesto u historiji i angažmanu AIRE Centra, predstavljajući pri tome prekretnice, izazove i uspjehe koji su oblikovali misiju ove organizacije. U nastavku možete saznati, ili se podsjetiti, na neke od publikacija koje su od posebnog uticaja na zagovaranje i oblikovanje diskursa u pravosuđu u Bosni i Hercegovini.

Migrantska kriza

Migrantska kriza iz 2015. godine, koja se često naziva „evropska migrantska kriza“, jedan je od najznačajnijih humanitarnih izazova u novijoj historiji, prvenstveno potaknuta naglim povećanjem broja izbjeglica i migranata koji su pristizali u Evropu. Tokom evropske migrantske

krize Zapadni Balkan je postao kritična tranzitna regija, jer su stotine hiljada migranata i izbjeglica prolazile kroz to područje na putu ka zapadnoj Evropi. Značajan dio odgovora na migrantsku krizu bio je proces u vezi sa azilom. Ovim kratkim uvodom predstavljamo prvu publikaciju *Evropsko pravo o azilu kroz sudsku praksu – Vodič za sudije, donosioce odluka i praktičare* koju je AIRE Centar objavio 2016. godine. Ta publikacija pruža sveobuhvatan pregled međunarodnog i regionalnog sistema zaštite lica izloženih riziku, posebno u vezi s pitanjima azila. U prvom dijelu predstavljeni su pravni okviri unutar kojih se analiziraju ključni međunarodni i regionalni pravni instrumenti, uključujući Ženevsku konvenciju iz 1951. godine, Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava (u daljem tekstu: EKLJP), kao i pravne tekovine EU koje se odnose na azil. Nakon toga predstavljena je praksa Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP) i Suda pravde Evropske unije (u daljem tekstu: SPEU). Također, pročitajte sažetke i stručne komentare značajnih slučajeva koji se tiču azila čiji su fokus zabrana mučenja (član 3. EKLJP), uslovi pritvora i primjena privremenih mjera prema Pravilu broj 39 Poslovnika ESLJP. Predstavljeni su sažeci i komentari 15 slučajeva koji se odnose na tumačenje pravnih tekovina EU u vezi sa azilom. Cilj publikacije je edukacija pravnih i drugih institucija, posebno u regionu Zapadnog Balkana, kako bi se unaprijedilo usklađivanje sa evropskim pravnim standardima u oblasti azila.

Aktuelni pregled presuda i odluka Evropskog suda za ljudska prava

Vladavina prava predstavlja ključni princip koji podrazumijeva jednakost svih građana pred zakonom, a AIRE Centar radi na njenom unapređenju putem usklađivanja pravosudnih sistema u regionu sa standardima EKLJP i praksom ESLJP. Jedan od primjera jeste analiza zakonodavstva i sudskih odluka, te objavljivanje primjera dobre prakse. S tim u vezi, 2017. godine AIRE Centar je objavio šest publikacija koje objedinjuju praksu ESLJP u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana (BiH, Hrvatska, Sjeverna Makedonija, Srbija, Crna Gora i Albanija). U publikaciji *Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu do kraja 2016.* dat je pregled presuda i odabranih odluka o dopuštenosti koje je ESLJP usvojio povodom aplikacija podnesenih protiv Bosne i Hercegovine nakon što je 12. jula 2002. godine država ratifikovala EKLJP. Do 31. decembra 2016. godine Sud je donio 45 presuda i 76 odluka o dopuštenosti u odnosu na Bosnu i Hercegovinu^[43]. Praksu Suda u odnosu na sve zemlje Zapadnog Balkana do 2016. godine možete pročitati u publikacijama dostupnim na službenoj stranici AIRE Centra. AIRE Centar je nastavio s aktivnostima usklađivanja pravosudnih sistema u regiji sa standardima EKLJP i praksom ESLJP i u narednim godinama kroz izdavanje publikacija, a između ostalog i putem izdavanja časopisa *Pravna hronika*, koji redovno prikazuje značajne odluke Suda u Strazburu.

Oduzimanje nezakonito stečene imovine

Institut oduzimanja nezakonito stečene imovine je ključni alat u borbi protiv kriminala i korupcije, jer omogućava da se trajno oduzme imovina stečena kriminalnim djelovanjem poput

korupcije, trgovine drogom, organizovanog kriminala i „pranja novca“. Taj pravni mehanizam ne samo da sankcioniše počinioce već sprečava i njihovo daljnje bogaćenje na nezakonit način a, istovremeno, vraća sredstva u legalne tokove ili koristi za društvo. Na Zapadnom Balkanu, gdje su korupcija i organizovani kriminal ukorijenjeni problemi, institut oduzimanja nezakonito stečene imovine ima ključnu ulogu u jačanju vladavine prava. Njegova primjena pomaže da se demotivišu počinioci kriminalnih aktivnosti, da se jača povjerenje građana u pravosudni sistem i da se poboljša međunarodni ugled zemalja regiona. Također, efikasna primjena tog instituta usklađuje zakonodavne okvire sa standardima Evropske unije, što ima presudan značaj za procese evropskih integracija tih zemalja.

Mehanizmi zapljene i oduzimanja dostupni u jurisdikcijama Zapadnog Balkana

Putem projekta „Borba protiv korupcije i organiziranog kriminala na Zapadnom Balkanu kroz jačanje regionalne saradnje u povratu imovine“ AIRE Centar je prepoznao značaj instituta oduzimanja nezakonito stečene imovine, pa je u saradnji sa partnerima 2018. godine objavio publikaciju pod nazivom *Povrat imovine na Zapadnom Balkanu - Komparativna analiza zakonodavstva i prakse*. Publikacija pruža analizu i pregled mehanizama zapljene i oduzimanja imovine na Zapadnom Balkanu s posebnim fokusom na povrat imovine stečene kriminalom. Iako su međunarodni i evropski standardi u velikoj mjeri integrisani u nacionalna zakonodavstva, njihova primjena u praksi i dalje predstavlja izazov. Uočeni su specifični lokalni problemi koji se mogu rješavati putem regionalne saradnje. Koja su predložena rješenja za unapređenje tih postupaka možete saznati u toj publikaciji.

[43] Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu za 2016, AIRE Centar, 2017, str. 7, dostupno na <https://airewb.org/the-case-law-of-the-european-court-of-human-rights-with-respect-to-bosnia-and-herzegovina-up-until-the-end-of-2016/>.

Praktični primjeri

Imajući u vidu prethodnu publikaciju, AIRE Centar je, također, objavio *Priručnik o djelotvornom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu s evropskim i međunarodnim standardima*. Taj priručnik služi kao vodič za pravne stručnjake, kao pomoć za rješavanje složenih slučajeva povrata imovine. U njemu su navedeni detaljni praktični koraci za implementaciju mjera povrata imovine, uključujući ključne evropske i međunarodne standarde. U priručniku je naglašena važnost usklađivanja postupaka sa zaštitom ljudskih prava, čineći ga na taj način nezamjenjivim alatom za sudije, tužioce i donosioce odluka u regionu.

Međunarodna saradnja

Da bi se postigao potpuni efekat i osigurao uspjeh kada je u pitanju institut povrata nezakonito stečene imovine, potrebno je osigurati međunarodnu saradnju, što nije nimalo lak posao, imajući u vidu samo jezičke barijere i varijacije u nacionalnim zakonodavstvima. To predstavlja i razlog za izdavanje treće publikacije koja se fokusirala na olakšavanje prekogranične saradnje, što je značajan aspekt uspješnog povrata imovine. Publikacija *Instrumenti i najbolje prakse u međunarodnoj saradnji za oduzimanje imovinske koristi* je ponudila smjernice o međunarodnim pravnim standardima, mehanizmima saradnje i procesima za međusobnu pravnu pomoć. U toj publikaciji možete steći uvid u najbolju praksu za međusobnu pravnu pomoć, a njen konačni cilj je omogućiti praktičarima da se efikasno snalaze u složenim međunarodnim okvirima.

Regionalna metodologija za praćenje najbolje prakse i ključni koraci u upravljanju oduzetom imovinom

Monitoring slučajeva povrata nezakonito stečene imovine nije samo tehnička mjera već strateški alat u borbi protiv korupcije i

organizovanog kriminala. On omogućava pravosudnim sistemima da budu odgovorniji, efikasniji i transparentniji, čime doprinosi širem cilju - izgradnji društva zasnovanog na vladavini prava. Statističko praćenje predmeta povezanih sa oduzimanjem imovine, uključujući broj slučajeva, prirodu krivičnih djela i vrednovanje oduzete imovine, ključno je za procjenu efikasnosti. Međutim, zbog različitih zakonskih definicija i složenosti mehanizama za izvršenje sudskih presuda o trajnom oduzimanju imovine, veliki broj država suočava se s problemima pri uspostavljanju preciznih sistema za statističko praćenje. Problemi mogu uključivati administrativne barijere, nedostatak stručnosti i troškove u vezi sa izvršenjem naloga. Pouzdana statistika je ključna ne samo za praćenje djelotvornosti već i za jačanje povjerenja javnosti u institucije poput policije, tužilaštava i sudova. Savremeni pristupi, uključujući prošireno oduzimanje i oduzimanje u odsustvu, zahtijevaju efikasne mehanizme za praćenje kako bi se procijenili efekti novih politika i unaprijedila upotreba instrumenata za povrat imovine. Osim finansijskih rezultata, važno je razumjeti odvratajući efekat tih mjera i njihovu ulogu u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. U publikaciji *Djelotvorno sprovođenje mjera oduzimanja imovine na Zapadnom Balkanu: prikaz regionalne metodologije za praćenje, ključnih mjerila i studija slučaja dobre prakse* dat je prikaz regionalne metodologije za praćenje najbolje prakse i narednih koraka i u njemu su predstavljeni i najvažniji standardi koji proistječu iz međunarodnih izvora, naročito Evropske unije. Također, u toj publikaciji možete pročitati o najboljim primjerima dobre prakse koji su predstavljeni u obliku studija slučaja.

Analiza međunarodnih standarda

Još ćemo se samo kratko zadržati na ovoj temi i predstaviti *Oduzimanje imovinske koristi pribavljene korupcijom i teškim i organizovanim kriminalom - Pregled međunarodnih i evropskih standarda, smjernica i relevantne prakse Evropskog suda za ljudska prava*, publikaciju

koju je izdao AIRE Centar 2024. godine. U toj publikaciji se analiziraju osnovna načela međunarodnih instrumenata i prakse ESLJP, nudeći pri tome smjernice za rješavanje praktičnih pitanja. Namijenjena je sudijama, tužiocima, praktičarima i donosiocima odluka, kojima pruža detaljan pregled ključnih međunarodnih konvencija, direktiva i sudske prakse s ciljem unapređenja vladavine prava i pravde putem efikasnijeg odlučivanja o oduzimanju nezakonito stečene imovine i jačanja međunarodne saradnje.

Posebne istražne radnje

U zakonodavstvu Bosne i Hercegovine posebne istražne radnje predstavljaju specifične metode istrage koje omogućavaju organima za provođenje zakona i tužilaštvima da efikasnije istražuju složene oblike kriminala poput organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i trgovine ljudima. Zakonodavni okvir u BiH reflektuje potrebe za borbu protiv složenog kriminala u kontekstu međunarodnih standarda. Posebne istražne radnje su usklađene s međunarodnim dokumentima poput EKLJP (član 8 – pravo na privatnost) i preporukama Vijeća Evrope. Istovremeno, zbog fragmentiranosti pravnog sistema u BiH, koja se ogleda u postojanju različitih pravnih okvira na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta, postoje izazovi u njihovoj implementaciji. AIRE Centar je prepoznao značaj te teme koja je, ujedno, bila i tema drugog godišnjeg Pravosudnog foruma. Kao što znamo, Forum omogućava kontinuiran dijalog najviših sudskih instanci u BiH i do danas je prepoznat kao jedan od najznačajnijih pravosudnih događaja čiji je cilj da unaprijedi poštivanje ljudskih prava i evropskih standarda. Imajući to u vidu, AIRE Centar je izdao praktikum *Posebne istražne radnje* koji sadrži relevantne odredbe Ustava Bosne i Hercegovine i pregled relevantnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini o primjeni posebnih istražnih radnji, te praksu Ustavnog

suda BiH i ESLJP u vezi s primjenom posebnih istražnih radnji kao što su nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, nadzor i tehničko snimanje prostorija, tajno praćenje i tehničko snimanje lica, „transportnih sredstava” i predmeta, korišćenje prikrivenih istražilaca i informatora, simulirani otkup predmeta i simulirano davanje otkupnine, te nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela^[44]. Cilj tog praktikuma je da pruži stručnoj javnosti alat za dosljedniju i efikasniju primjenu tih mjera u skladu s ljudskim pravima.

Utjecaj pandemije COVID-19 na primjenu Evropske konvencije o ljudskim pravima

Pandemija COVID-19 značajno je utjecala na primjenu i interpretaciju EKLJP stvarajući potrebu da se napravi balans između zaštite javnog zdravlja i očuvanja ljudskih prava. Ograničenja koja su vlade širom Evrope uvodile, uključujući karantine, zabrane kretanja, obustavu rada pojedinih sektora i restrikcije okupljanja, direktno su utjecala na prava garantovana Konvencijom. Pandemija COVID-19 postavila je izazove za primjenu Evropske konvencije, ali i potvrdila njenu važnost za očuvanje osnovnih prava. Iako je veliki broj restrikcija bio opravdan potrebom da se zaštiti javno zdravlje, ESLJP i druge institucije naglašavaju da svako ograničenje mora biti proporcionalno, privremeno i predmet pravne kontrole kako bi se spriječile zloupotrebe i osigurala zaštita ljudskih prava u kriznim situacijama. Imajući u vidu sve navedeno, AIRE Centar je izdao 2020. godine priručnik *COVID-19 i njegov uticaj na ljudska prava - Pregled relevantne prakse Evropskog suda za ljudska prava*. U prvom dijelu vodič pruža sažetu analizu prava iz Konvencije koja su najviše povrijeđena pandemijom COVID-19 i načina na koje su države odgovorile na krizu. Taj pregled, zasnovan na odredbama Konvencije, kao i na najrelevantnijim presudama i odlukama Suda u Strazburu, pokušava primijeniti postojeću sudsku

[44] Pregled prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u vezi s posebnim istražnim radnjama, AIRE Centar, 2019, str. 5.

praksu na nove okolnosti s kojima su države bile suočene. S obzirom na to da su pojedine države, kao odgovor na pandemiju, koristile mogućnost da derogiraju prava iz Konvencije prema članu 15, u ovom dijelu detaljno su objašnjeni procesni i materijalni uslovi za zakonito provođenje takvih mjera. Vodič se bavi institucionalnim i procesnim garancijama koje su neophodne za očuvanje ljudskih prava tokom kriznih situacija.

Nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa

Sve o čemu je do sada bilo govora ne bi bilo moguće bez temeljnog načela nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa, koje predstavlja osnov vladavine prava i koje je ključno za osiguranje pravičnosti, jednakosti i zaštite osnovnih ljudskih prava. Nezavisno pravosuđe omogućava sudijama i tužiocima da donose odluke slobodno, bez političkog utjecaja ili pritisaka, a nepristrasnost garantuje da se svaka strana u postupku tretira ravnopravno, bez predrasuda ili favorizovanja. Zaštita nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa nužna je ne samo da bi se ispunili zahtjevi iz člana 6. EKLJP već i da bi se obezbijedilo da sudovi djelotvorno štite sva ostala prava zajemčena Konvencijom^[45]. Upravo to temeljno načelo dovodi nas do naše sljedeće publikacije *Nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa - Pregled relevantne prakse Evropskog suda za ljudska prava*. Ta publikacija pruža objašnjenja ključnih načela koja je uspostavio ESLJP pri tumačenju i primjeni prava na suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, osnovanim u skladu sa zakonom, te sažete prikaze najvažnijih slučajeva iz njegove prakse o toj temi. Nezavisnost i nepristrasnost sudova, s druge strane, ogledaju se i u njihovoj transparentnosti koja je usko povezana sa zaštitom podataka i privatnošću ličnih podataka. Zaštita podataka i privatnost ličnih informacija postaju sve važnije s obzirom na rapidan razvoj tehnologije, koji omogućava veću interakciju između ljudi i organizacija, ali koji otvara i nova pitanja u vezi sa ljudskim pravima.

Ravnoteža između zaštite podataka i transparentnog pravosuđa

Publikacija *Ostvarivanje ravnoteže između zaštite podataka i transparentne pravde: evropski pravni okvir* analizira pravne aspekte zaštite ličnih podataka i privatnosti u kontekstu sudskih postupaka, uključujući istražne faze, pitanja tokom suđenja i po završetku postupka, kao i razvijanje sudske prakse o „pravu na zaborav“. U okviru publikacije razmatraju se potencijalna kršenja ljudskih prava, kao što je presretanje šifrovane komunikacije i razmjena ličnih podataka između država. Osim EKLJP i prakse ESLJP, analizira se i razvoj prava EU, te presude Suda pravde EU. Pravo na privatnost, iako nije posebno uvršteno kao pravo u EKLJP, ima ključnu važnost za očuvanje prava na privatni i porodični život. Sudska praksa pokazuje kako zaštita podataka utječe na različite aspekte sudskih postupaka, od tajnog nadzora do upotrebe ličnih podataka kao dokaza. Pitanje usklađivanja prava na pravično suđenje i zaštitu podataka je često izazovno, posebno u kontekstu javnosti suđenja i prava na slobodu izražavanja. U publikaciji se analizira zaštita ličnih podataka u različitim fazama sudskog postupka, uključujući prikupljanje i čuvanje podataka od države, kao i moguće povrede prava na privatnost u slučajevima masovnog presretanja komunikacija i infiltracije u šifrovane podatke. Također, analizira se kako objavljivanje informacija tokom sudskih postupaka može ugroziti prava zajemčena Konvencijom poput pretpostavke nevinosti i zaštite ličnih podataka. U toj analizi publikacija nudi smjernice za postizanje ravnoteže između javnog interesa i zaštite privatnosti u pravosudnim procesima.

Rodna ravnopravnost i položaj žena u zemljama Zapadnog Balkana

Status žena na Zapadnom Balkanu obuhvata niz izazova uprkos određenim naprecima u oblasti prava i rodne ravnopravnosti. U velikom broju zemalja u regionu žene su zakonski ravnopravne sa muškarcima, ali, ipak, postoje značajne razlike između tih formalnih prava i njihove praktične primjene. Na tržištu rada žene se često suočavaju sa nižim platama, ograničenim mogućnostima za napredovanje u karijeri i slučajevima diskriminacije u odnosu na muškarce. Tradicionalne društvene norme i stereotipi i dalje imaju značajan utjecaj, što rezultira nedovoljnom zastupljenošću žena u političkim sferama, upravljanju i kritičnim pozicijama vlasti. Nasilje zasnovano na spolu i dalje je ozbiljan problem, a pravosudni sistemi često ne uspijevaju pružiti adekvatnu zaštitu i podršku žrtvama. U okviru inicijative o rodnoj ravnopravnosti i pravosuđu na Zapadnom Balkanu, AIRE Centar je izdao niz publikacija koje govore o toj problematici. U publikaciji *Rodna ravnopravnost i diskriminacija na osnovu pola - Vodič kroz relevantnu jurisprudenciju Evropskog suda za ljudska prava* možete vidjeti pregled sudske prakse ESLJP o rodnoj ravnopravnosti i diskriminaciji na osnovu spola, koji je organizovan kao tematske cjeline. Te cjeline obuhvataju pitanja rodno zasnovanog nasilja, privatnog i porodičnog života, rada i zapošljavanja, položaja Romkinja, izbjeglica i tražilaca azila, kao i rodne stereotipe i diskriminaciju tokom sudskih postupaka. Posebna pažnja posvećena je intersekcionalnom pristupu diskriminaciji pri čemu se analiziraju situacije u kojim se diskriminacija na osnovu spola preklapa s drugim osnovama poput invaliditeta, seksualne orijentacije, etničkog porijekla ili prava transrodnih osoba. Drugi dio tog vodiča sadrži sažetke ključnih odluka ESLJP u predmetima koji se tiču diskriminacije na osnovu spola, koje pravnicima i donosiocima politika u regionu daju praktičan alat za bavljenje tim pitanjima.

Pravosudni odgovor na femicid u zemljama Zapadnog Balkana

Kada govorimo o položaju žene i rodnoj ravnopravnosti, nemoguće je ne spomenuti krivično djelo femicid. Tako, putem publikacije *Analiza prakse sudova u procesuiranju femicida i pokušaja femicida u Bosni i Hercegovini 2017-2021* možete steći jasniju sliku o tom krivičnom djelu. U njoj je dato istraživanje koje se fokusiralo na analizu pravnog okvira koji se odnosi na ubistva u Bosni i Hercegovini, kao i na pregled sudske prakse koje obuhvata ta publikacija. Analiza obuhvata i pravnu kvalifikaciju krivičnih djela, fenomenološke karakteristike počinjenih djela, profile počinitelaca i žrtava, izrečene krivične sankcije, trajanje sudskih postupaka, te odlučivanje o imovinskopравnim zahtjevima. Publikacija, također, uključuje detaljan prikaz nekoliko izdvojenih slučajeva. Imajući u vidu tu temu, nemoguće je ne spomenuti priručnik *Postupanje u slučajevima femicida - Priručnik za pravosuđe*, koji je izdao AIRE Centar 2023. godine u saradnji sa nevladinom organizacijom „FemPlatz“. U istraživanju koje je prethodilo izdavanju tog priručnika i koje je provedeno u šest zemalja Zapadnog Balkana uočene su razlike u zakonodavnom okviru i odgovoru pravosuđa na femicid, ali i značajne sličnosti. Rezultati istraživanja ukazuju na to da je slaba primjena zakona glavni uzrok neadekvatnog odgovora na femicid. Iako femicid nije posebno definisan u zakonodavstvu velikog broja država, pravosuđe ima mogućnost da procesuiru rodno zasnovana ubistva žena. U preporukama se naglašava da je potreban ozbiljniji pristup pravosudnih organa, te detaljna analiza tih krivičnih djela i adekvatnije kažnjavanje. Priručnik objašnjava femicid kao rodno zasnovano ubistvo i pruža vodič za njegovu pravnu kvalifikaciju, uzimajući u obzir olakšavajuće i otežavajuće okolnosti. Istraga femicida treba da prevazilazi puko utvrđivanje činjenica i da uzme u obzir moguće mizogene stavove, prethodno nasilje i druge relevantne činjenice. Priručnik obuhvata i primjenu standarda Istanbulske konvencije i pravilno odmjeravanje kazne u slučajevima femicida.

Zaštita životne sredine i ljudskih prava u Evropi

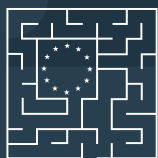
Na kraju ovog članka pažnju ćemo kratko posvetiti jednom od najvažnijih pitanja 21. stoljeća, pitanju zaštite životne sredine i ljudskih prava. Veza između ljudskih prava i zaštite životne sredine u Evropi je ključna, jer zdravo okruženje omogućava da se ostvare osnovna prava poput prava na život, zdravlje i dostojanstvo. Ekološke krize, poput klimatskih promjena i zagađenja, direktno ugrožavaju ta prava, te zahtijevaju integrisane pristupe koji balansiraju ekološku održivost i ljudska prava. Evropa prednjači u tranziciji ka zelenoj ekonomiji, osiguravajući pravednost prema radnicima i zajednicama putem inicijativa poput Evropskog zelenog dogovora. Instrumenti poput Arhuske konvencije omogućavaju građanima da učestvuju u donošenju odluka i da štite svoja prava, a ESLJP presuđuje u slučajevima koji uključuju ekološke rizike i ljudska prava. Kao globalni lider, Evropa ima odgovornost da inspiriše održivost i pravdu, integrišući te vrijednosti u svoje zakonodavne i političke strategije. Publikacija *Ljudska prava i zaštita životne sredine u Evropi - Pregled sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava*, izdata u saradnji sa Sustineri Partners, istražuje kako EKLJP integriše zaštitu životne sredine putem osnovnih ljudskih prava. Analizirajući slučajeve koji povezuju ekološke štete s pravima poput prava na život, zdravlje, privatnost i imovinu, publikacija ukazuje na utjecaj degradacije

životne sredine na ljudska prava. Fokus je usmjeren na izazove poput klimatskih promjena, zagađenja i prirodnih katastrofa, te je naglašena obaveza država da spriječe i ublaže ekološku štetu u skladu sa EKLJP. Primjerima, poput slučaja *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz protiv Švicarske* pokazuje se kako jurisprudencija ESLJP postavlja nove standarde državne odgovornosti u kontekstu klimatskih promjena. Taj vodič pruža praktične smjernice za pravne stručnjake i donosiocima politika, ističući pri tome da ljudska prava imaju ključnu ulogu u unapređenju zaštite životne sredine.

Transparentnost i odgovornost, prenos znanja, harmonizacija praksi, promocija vladavine prava samo su neki od razloga zašto je ostavljanje pisanog traga u oblastima kao što su ljudska prava, zaštita životne sredine, pravosudna reforma ili borba protiv nezakonito stečene imovine krucijalno važno. Također, zapisivanje važnih tema i slučajeva osigurava da iskustva i znanje budu dostupni budućim generacijama, čime se omogućava i kontinuitet u pravosudnom i društvenom razvoju. Te publikacije i zapisi služe kao most između teorije i prakse, omogućavajući bolje razumijevanje i efikasniju implementaciju zakona i međunarodnih standarda. Sve publikacije koje je izdao AIRE Centar na putu svoje borbe za vladavinu prava i ljudska prava možete pronaći na službenoj web-stranici AIRE Centra (<https://airewb.org/category/library/>) na službenim jezicima u BiH.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine
Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине
High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina

THE AIRE CENTRE

Advice on Individual Rights in Europe

British Embassy
Sarajevo